

Τ.Ε.Ι. ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥ
ΥΠΕΡΣΥΝΩΣΤΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ
ΓΙΑ ΕΝΑ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟ ΚΑΙ ΜΗ ΦΥΛΑΚΤΙΚΟ
ΕΙΔΟΣ ΠΟΙΝΗΣ**

ΖΑΧΑΡΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΚΑΚΑΛΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ
ΧΑΜΑΛΑΚΗΣ ΓΡΗΓΟΡΗΣ

ΕΠΟΠΤΡΙΑ: ΣΕΒΑΣΤΗ ΧΑΤΖΗΦΩΤΙΟΥ

ΗΡΑΚΛΕΙΟ
Απρίλιος 2003

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α

ΠΟΙΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗ-ΜΕΣΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΙ

A.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ

ΤΩΝ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΩΝ ΜΕΣΩΝ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΩΝ.....6

A.2 Η ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΗ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ

ΓΙΑ ΤΗ ΦΥΛΑΚΗ ΚΑΙ ΤΟ ΠΟΙΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ.....8

A.3 ΟΙ ΣΚΟΠΟΙ ΤΗΣ ΣΤΕΡΗΤΙΚΗΣ

ΠΟΙΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ.....9

A.4 ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

ΤΩΝ ΠΟΙΝΙΚΩΝ ΜΕΣΩΝ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΩΝ.....12

A.5 ΕΙΔΗ ΠΟΙΝΩΝ. ΒΑΣΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗΣ.....13

A.6 ΜΟΡΦΕΣ ΑΠΟΚΛΙΜΑΚΩΣΗΣ

ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗΣ.19

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β

ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ-

ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟ-ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ ΤΟΥ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ.

B. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΠΙΡΡΟΗΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΘΕΤΗ

ΣΤΟΝ ΝΕΟ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟ ΚΩΔΙΚΑ.....21

B.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ.....21

B2. ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΠΙΡΡΟΗΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΘΕΤΗ.....22

B2.1 ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΕΠΙΡΡΟΗΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΘΕΤΗ.....24

B.3 ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΜΕ ΤΟ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟ ΚΩΔΙΚΑ.....26

B.4 ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΕΚΤΙΣΗΣ

ΤΩΝ ΠΟΙΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΝ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟ ΚΩΔΙΚΑ.....28

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΥΠΕΡΣΥΝΩΣΤΙΣΜΟΥ ΣΤΙΣ ΦΥΛΑΚΕΣ ΚΛΕΙΣΤΟΥ ΤΥΠΟΥ.

Γ.1 Ο ΥΠΕΡΣΥΝΩΣΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ.....	30
Γ.2 ΤΟ ΚΟΣΤΟΣ ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ.....	31
Γ.3 ΟΙ ΑΙΤΙΕΣ ΤΟΥ ΥΠΕΡΣΥΝΩΣΤΙΣΜΟΥ.....	32
Γ.4 ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΥΠΕΡΣΥΝΩΣΤΙΣΜΟΥ.....	36
Γ.5 Η ΛΥΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ.....	41

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ

ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΣ ΣΩΦΡΟΝΙΣΜΟΣ

Δ.1 ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΣ ΣΩΦΡΟΝΙΣΜΟΣ-ΑΠΕΓΚΛΕΙΣΜΟΣ.....	44
Δ.2 Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥ ΣΩΦΡΟΝΙΣΜΟΥ.....	44
Δ.3 ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ.....	45
Δ.4 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥ ΣΩΦΡΟΝΙΣΜΟΥ.....	45
Δ.5 ΣΚΟΠΟΙ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥ ΣΩΦΡΟΝΙΣΜΟΥ.....	46
Δ.6 ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΣΩΦΡΟΝΙΣΜΟ ΣΤΗΝ ΧΩΡΑ ΜΑΣ.....	47
Δ.7 Η ΚΟΙΝΩΦΕΛΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	48
Δ.8 ΓΕΝΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ.....	49

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε

ΟΙ ΜΗ ΦΥΛΑΚΤΙΚΕΣ ΚΥΡΩΣΕΙΣ

Ε.1 ΜΗ ΦΥΛΑΚΤΙΚΕΣ ΚΥΡΩΣΕΙΣ.....	50
Ε.2 ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΤΩΝ ΜΗ ΦΥΛΑΚΤΙΚΩΝ ΚΥΡΩΣΕΩΝ.....	51
Α) ΜΕΤΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΦΥΓΗ ΤΗΣ ΠΡΟΦΥΛΑΚΙΣΗΣ.....	51
Β) ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ- ΚΟΙΝΩΦΕΛΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑ.....	52
Γ) ΕΝΤΑΤΙΚΗ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΗΡΗΣΗ.....	53
Δ) ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΑΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ.....	54

Β' ΜΕΡΟΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

A. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	55
B. ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ – ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	58
B.1. ΤΟΥ ΦΥΛΑΚΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΚΡΑΤΗΣΗΣ.....	58
B.2. ΤΩΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟΥ – ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ.....	71
B.3. ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ – ΔΙΚΗΓΟΡΩΝ – ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΥ, ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ.....	79
Γ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	86
Δ. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΟΜΑΔΑΣ.....	103
Ε. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ ΣΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ «ΜΟΝΤΕΛΩΝ» ΠΟΙΝΗΣ ΠΕΡΑ ΚΑΙ ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΗ ΦΥΛΑΚΗ.	111

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ, ΚΟΣΤΟΥΣ ΦΥΛΑΚΗΣ.
2. ΜΗ ΦΥΛΑΚΤΙΚΕΣ ΚΥΡΩΣΕΙΣ ΣΤΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ
3. ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΙΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ
4. ΑΡΘΡΑ ΑΠΟ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ, ΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗ ΚΑΙ ΤΙΣ ΜΗ ΦΥΛΑΚΤΙΚΕΣ ΚΥΡΩΣΕΙΣ

**ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ
ΜΕΡΟΣ**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία αυτή ξεκινά με μια γενική περιγραφή των μέσων και μεθόδων ποινικής καταστολής. Παρουσιάζει τους προσδιοριστικούς παράγοντες, τα όρια και τους ιδεολογικούς πολιτικούς άξονες του σωφρονιστικού μας κώδικα, κάνοντας ειδικότερα αναφορά στην επικοινωνία των κρατουμένων και τις εναλλακτικές μορφές έκτισης των ποινών.

Παρακάτω όμως, η προσοχή μας εστιάζεται στην αναποτελεσματικότητα του σωφρονιστικού εγκλεισμού, τον υπερπληθυσμό των κρατουμένων και το υψηλό κόστος συντήρησης και λειτουργίας της φυλακής, παράγοντες που συνθέτουν το φαινόμενο της σύγχρονης σωφρονιστικής κακοδαιμονίας.

Παράλληλα εκφράζουμε την πίστη μας ότι η φυλακή έχει διαγράψει οριστικά την ιστορική της πορεία και συγχρόνως αναζητούμε άλλα προσφορότερα μέτρα για την υπέρβαση της κρίσης του θεσμού της φυλακής και την αποτελεσματικότερη καταπολέμηση της εγκληματικότητας.

Έτσι κάνουμε λόγο για τα εναλλακτικά μέτρα, τα οποία αποσκοπούν στην καλύτερευση του σωφρονιστικού εγκλεισμού. Τα μέτρα αυτά, δεν αμφισβητούν το θεσμό της φυλακής αλλά βοηθούν το έργο της αναμόρφωσης των κρατουμένων, με εναλλακτικό τρόπο. Επειδή όμως τα μέτρα αυτά δεν έχουν αποδώσει τους προσδοκώμενους καρπούς, καταβάλαμε τη προσπάθεια να υποστηρίξουμε τα αποτελεσματικά και ουσιαστικότερα μέτρα ή κυρώσεις, που προέρχονται από την «κοινότητα» και εκτελούνται στους κόλπους της. Πρόκειται για το φαινόμενο του κοινοτικού σωφρονισμού, δηλαδή έκτιση κυρώσεων κοινοτικού χαρακτήρα, εκτός της φυλακής και πάντοτε, από την

κοινότητα. Οι μη φυλακτικές κυρώσεις, αμφισβητούν το θεσμό της φυλακής και υπερβαίνουν αξιόπιστα την τριπλή της κακοδαιμονία.

Η επιλογή μας να πραγματοποιήσουμε την έρευνά μας γύρω από τον υπερσυνωστισμό κρατουμένων στις φυλακές, τον σωφρονισμό – σωφρονιστικό σύστημα, την εφαρμογή εναλλακτικών μέτρων και την επιτακτική ανάγκη για την θεσμοποίηση των μη φυλακτικών ποινών, βασίστηκε στο γεγονός της αποτελεσματικότητας του σωφρονιστικού εγκλεισμού και της θεωρητικής μας διερεύνησης ότι το έγκλημα είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο προέρχεται από την κοινωνία. Επομένως η αντιμετώπισή του, δηλαδή η πρόληψη και η καταστολή του αποτελεί επίθεση της ίδιας της κοινωνίας.

Κύριος σκοπός της έρευνάς μας είναι να προτείνουμε τρόπους ρεαλιστικούς που θα μας δίνουν τη δυνατότητα υπέρβασης του ξεπερασμένου, γερασμένου θεσμού της φυλακής ξεκινώντας από το νομοθετικό πλαίσιο προχωρώντας το δικαστικό και καταλήγοντας στο σωφρονιστικό, με την καθιέρωση των εναλλακτικών και την ολοένα μεγαλύτερη διεύρυνση των μη φυλακτικών μέτρων και κυρώσεων.

Στο Πρώτο κεφάλαιο αναφέρεται γενικά η ποινική καταστολή, τα μέσα και οι μέθοδοί της, οι παράγοντες που τη προσδιορίζουν. Γίνεται μια ιστορική αναδρομή, παραθέτουμε τη κριτική του Φουκώ για το ποινικό σύστημα, τις καταλήψεις και τους σκοπούς που επιδιώκονται με τις στερητικές ποινές της ελευθερίας. Τέλος δίνεται έμφαση σε κατηγορίες συμπεριφοράς που θα πρέπει να αποποινικοποιηθούν / απεγκληματοποιηθούν για να γίνει εφικτή η αποκλιμάκωση της ποινικής καταστολής.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται όλοι αυτοί οι παράγοντες αλλά και οι πτυχές όπου επιβάλλουν τελικά στο νομοθέτη τη χάραξη μιας συγκεκριμένης πολιτικής και επέδρασαν θετικά ή αρνητικά στη θέσπιση

των διατάξεων του σωφρονιστικού μας κώδικα, ακόμα εντοπίζονται οι αρχές και οι άξονες στους οποίους στηρίχτηκε.

Τέλος στο ίδιο κεφάλαιο αναφέρεται πώς πραγματοποιείται η επικοινωνία των κρατουμένων στα καταστήματα κράτησης με τις επισκέψεις, την ανταλλαγή επιστολών, την τηλεφωνική επικοινωνία, τις άδειες, τους καθιερωμένους θεσμούς της ημιελεύθερης διαβίωσης και στις εναλλακτικές μορφές έκτισης των ποινών.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για τον υπερσυνωστισμό των κρατουμένων στους διαθέσιμους χώρους έκτισης των περιοριστικών της ελευθερίας ποινών και τις αιτίες που τον προκαλούν. Ακολουθούν οι αναπόφευκτες συνέπειές του με το δυσβάσταχτο κόστος για τον κρατικό οικονομικό προϋπολογισμό και την αναποτελεσματικότητά του στην αναμόρφωση των κρατουμένων. Τέλος δίνεται έμφαση στη λύση του προβλήματος.

Στο τέταρτο κεφάλαιο αναπτύσσεται η θεωρία του κοινοτικού σωφρονισμού – Απεγκλεισμού δηλαδή, η λογική ότι η κοινότητα και όλη η φυλακή αποτελεί τον κατάλληλο τύπο για την εκτέλεση μιας ποινικής κύρωσης. Ακολουθούν κάποιες θεωρητικές προσεγγίσεις για το κοινοτικό σωφρονισμό στη χώρα μας και μερικές κριτικές σκέψεις γι' αυτόν.

Στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο της θεωρίας μας αναφέρονται οι μη φυλακτικές κυρώσεις, οι οποίες δεν προϋποθέτουν στέρηση ή περιορισμό της προσωπικής ελευθερίας και εκτελούνται ελεύθερα στην κοινωνία. Αναλύονται η λειτουργία, οι σκοποί, η ποικιλία των μη φυλακτικών κυρώσεων. Στο τέλος του κεφαλαίου γίνεται η κατάταξη των μη φυλακτικών κυρώσεων, ειδικότερα γίνεται αναφορά στα μέτρα για την αποφυγή της προφυλάκισης, στην κοινοτική – κοινωφελή εργασία, στην ηλεκτρονική εντατική επιτήρηση και στην αποκαταστασιακή δικαιοσύνη.

Έπειτα περνάμε στο ερευνητικό μέρος της εργασίας μας. Πρώτα παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας (δομημένη συνέντευξη, ποιοτική ανάλυση σκοπών, στόχοι, δυσκολίες). Προχωράμε με την ανάλυση δεδομένων και ακολουθούν τα συμπεράσματα από την έρευνα και οι προτάσεις μας για τη διεύρυνση των μη φυλακτικών μέτρων και κυρώσεων. Δεν παραλείπουμε τελευταία να αναπτύξουμε τον σπουδαίο και σημαντικό ρόλο που μπορεί να παίζει ο κοινωνικός λειτουργός στη διάδοση και δημιουργία «μοντέλων» ποινής παράλληλα με τη φυλακή αλλά προπάντων πέρα και έξω από αυτήν.

Παρουσιάζεται συνοπτικά στην εργασία μας το πρόβλημα του υπερσυνωστισμού, το κόστος, και η αποτελεσματικότητα μιας ποινικής καταστολής, που είναι θεσμικά προσανατολισμένη στο σωφρονιστικό εγκλεισμό. Παραθέτουμε χρήσιμα συμπεράσματα και προτάσεις για την αποκλιμάκωση της ποινικής βαρβαρότητας, γυρίζοντας σελίδα στην ιστορία της αντιμετώπισης του δράστη, με την υπέρβαση του σωφρονιστικού εγκλεισμού. Έτσι η κοινότητα αντί της φυλακής, οι κοινωνικοί λειτουργοί αντί του φυλακτικού σωφρονιστικού προσωπικού θα αναλαμβάνουν το δύσκολο έργο εκτέλεσης μιας ποινικής κύρωσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α

ΠΟΙΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗ – ΜΕΣΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΙ

A.1. Ιστορική αναδρομή της εξελίξεως των σωφρονιστικών μέσων και μεθόδων.

Για την εξέλιξη των ποινικών μέσων και μεθόδων στις χώρες της Ευρώπης ή άλλων σημαντικών περιοχών, κατ' αντιπαράθεση και προς την εξέλιξή τους στην Ελλάδα, μπορούμε να διακρίνουμε έξι κύριες ιστορικές φάσεις: «Η πρώτη φάση καταλαμβάνει την αρχαία Ελλάδα και Ρώμη έως την επικράτηση του Χριστιανισμού (313 μ.Χ), η δεύτερη σφραγίζεται από την επίδραση του Χριστιανισμού στη Δυτική Ευρώπη και το Βυζάντιο (313-1600), η τρίτη συμπίπτει με τη διάδοση των ιδεών της Σχολής του Φυσικού Δικαίου και τη βαθμιαία απαγκίστρωση του δικαίου από τα θεολογικά δόγματα (1600 – 1700), η τέταρτη φάση αναφέρεται στην ανάπτυξη των ιδεών του Διαφωτισμού και της Γαλλικής Επανάστασης 1789 για τη προστασία των δικαιωμάτων του πολίτη και ανθρώπου απέναντι στη κρατική αυθαιρεσία (1700 – 1876), η πέμπτη χαρακτηρίζεται από την επίδραση του θετικισμού και του επιστημονισμού στο χώρο του ποινικού δικαίου (1876 – 1945) τέλος, η έκτη φάση που διανύουμε, ακόμη περιλαμβάνει τα νεότερα ρεύματα της επιστήμης και της νομοθεσίας στην αντιμετώπιση του εγκλήματος και του εγκληματία, έχει δε ως κύρια γνωρίσματα τον ανθρωπισμό, την αποθηκοποίηση των ποινικών διατάξεων και την καθιέρωση ρυθμίσεων για την επανένταξη του εγκληματία στο κοινωνικό σύνολο, αλλά με παράλληλο σεβασμό των θεμελιωδών του δικαιωμάτων»¹.

1. Νέστορ Κουράκης: Ποινική καταστολή, εκδ. ΑΝΤ. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή 1985, σελ. 20

Επομένως, έως και την εποχή των Διαφωτιστών και της Γαλλικής Επανάστασης του 1789, τα μέσα της ποινικής καταστολής είχαν κατά κανόνα το χαρακτήρα μιας στυγνής ανταποδόσεως για το διαπραχθέν έγκλημα και εξοντώσεως ή στιγματισμού του εγκληματία. Μετά τη περίοδο αυτή αρχίζει να παρατηρείται μια στροφή προς ποινές με παραδειγματικό ή βελτιωτικό χαρακτήρα.

Η εξέλιξη όμως των σωφρονιστικών μέσων και μεθόδων ακολούθησε και ορισμένα στάδια όπου δέχτηκε και την επίδραση διαφόρων παραγόντων. Τα στάδια αυτά κατά βάση είναι τέσσερα²:

Στο πρώτο στάδιο επικρατεί η ηρωική αντίληψη. Στην εκκαθάριση των λογαριασμών εδώ μεταξύ των άμεσα ενδιαφερομένων θεωρείται επιτρεπτή για το θύμα ή τους συγγενείς του η άμετρη, χωρίς όριο, αντεκδίκηση του προσβολέα ή των συγγενών του και μάλιστα ανεξάρτητα από το μέγεθος της υπαιτιότητάς του.

Σε ένα δεύτερο στάδιο υπερισχύει η πολιτική αντίληψη, που συμβαδίζει με την βαθμιαία δημοσιοποίηση των αδικημάτων και των ποινών. Εδώ οι αντεκδικήσεις αρχίζουν να περιορίζονται σταδιακά, ποιοτικά και ποσοτικά και ο αρχηγός της ομάδας αναλαμβάνει το ρόλο του διαμεσολαβητή, ως την εγκαθίδρυση μιας κεντρικής εξουσίας και τη δημιουργία των προϋποθέσεων, για την πλήρη εξάλειψη της ιδιωτικής αντεκδίκησης.

Σε ένα επόμενο στάδιο επικρατεί μια νομικίστικη αντίληψη, οι αξιόποινες πράξεις πρέπει να εκδικάζονται με νόμους που θεσπίστηκαν πριν την τέλεσή τους και όχι μετά.

2. Νέστωρ Κουράκης: Ποινική καταστολή, εκδ. ΑΝΤ. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή 1985, σελ. 12-15

Επίσης καταβάλλεται φροντίδα για ψήφιση κωδικοποιημένων νομοθετικών κειμένων, εξασφαλίζονται ορισμένες δικονομικές εγγυήσεις για την αξιολόγηση της πράξης ενός εγκληματία, περιστέλλεται η δικαστική αυθαιρεσία. Γι' αυτό και το στάδιο αυτό σφραγίζεται από ιδέες όπως η νομιμότητα, η ηθική ευθύνη και η δίκαιη ανταπόδοση.

Τέλος, σε ένα τέταρτο στάδιο, που διαλεκτικά μπορεί να εναλλάσσεται, με το προηγούμενο, δεσπόζει η εξατομικευτική αντίληψη. Το ενδιαφέρον, δηλαδή του νομοθέτη, του δικαστή και των οργάνων για την εκτέλεση της ποινής μετατοπίζεται από την τελεσθείσα πράξη, στον ίδιο το δράστη της πράξεως. Και ως κύριος σκοπός της ποινικής καταστολής τίθεται η εξατομίκευση των ποινικών κυρώσεων και η επανένταξη των εγκληματιών στη κοινωνική ζωή.

A.2. Μισέλ Φουκώ: Η διαφορετική τοποθέτησή του για τη φυλακή και το ποινικό σύστημα.

Θέλουμε σ' αυτό το σημείο να παραθέσουμε την τοποθέτηση του Φουκώ για το ποινικό σύστημα, γιατί θεωρούμε ότι το έργο του προχωρά πέρα από μονόπλευρες και παραδοσιακές τοποθετήσεις και είναι ιστορικής σημασίας. Το ζήτημα του σωφρονισμού αντιμετωπίζεται συνήθως είτε σαν πρόβλημα εγκληματούντος πληθυσμού, είτε μέσα από μια νομική προβληματική που αναφέρεται στα πλαίσια λειτουργίας των θεσμών. Η φυλακή, όχι σαν θεσμός, αλλά σαν «γενικευμένη τιμωρητική πρακτική»³ των σύγχρονων κοινωνιών, έχει χρησιμοποιηθεί ελάχιστα σαν αφετηρία για συστηματικές αναλύσεις του ποινικού συστήματος.

3. Επιθεώρηση κοινωνικών ερευνών, Ειδικό τεύχος, ΑΝΟΙΞΗ 1988 (68^A) Φυλακή και ποινικό Σύστημα στο «Surveiller et Punir» του Μισέλ Φουκώ, σελ. 98

Ο Φουκώ ξεκίνησε τη μελέτη του από αυτό το σημείο, που έχει παραμεριστεί από τους ιστορικούς και προχωρώντας με το ερώτημα τι έκανε εφικτή τη φυλακή, έρχεται αντιμέτωπος με το αυτονόητο της καθιέρωσής της, ανάγοντάς την στην κατηγορία του προβληματικού και όχι του αναγκαστικά απαραίτητου. Εκείνο που τον ενδιαφέρει δεν είναι να κάνει την ιστορία του θεσμού της φυλακής αλλά της «πρακτικής του εγκλεισμού». Θέλει να δείξει την καταγωγή της ή ακριβέστερα το πώς αυτός ο τρόπος δράσης μπόρεσε να γίνει αποδεκτός σε μια δεδομένη στιγμή σαν πρωταρχικό κομμάτι του ποινικού συστήματος, σε τέτοιο βαθμό, ώστε να θεωρείται κάτι το εντελώς φυσικό, προφανές και απαραίτητο.

A.3. Οι σκοποί της στερητικής ποινής της ελευθερίας.

Στο μέρος αυτό της εργασίας μας επιδιώκουμε να αναλύσουμε διεξοδικότερα τους κυριότερους παράγοντες που προσδιορίζουν και οριοθέτησαν το νομοθετικό έργο κυρίως της χώρας μας που δεν είναι παρά ο σεβασμός στην ανθρώπινη αξία, τα υπόλοιπα ανθρώπινα δικαιώματα και το σημαντικότερο, οι σκοποί της στερητικής ποινής της ελευθερίας.

- Σεβασμός της ανθρώπινης αξίας. Στο α10 παρ. 1 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα αναφέρεται ρητά ότι «κάθε άτομο, που έχει στερηθεί την ελευθερία του έχει δικαίωμα σε μια μεταχείριση ανθρώπινη που σέβεται την έμφυτη αξιοπρέπεια του ανθρώπινου προσώπου». Επόμενος φορέας προσωπικής αξιοπρέπειας είναι κάθε άνθρωπος και επομένως και οι κρατούμενοι.
- Λοιπά ανθρώπινα δικαιώματα. Η Σωφρονιστική πολιτική της χώρας μας στηρίζεται στα συνταγματικά καθιερωμένα στην Ελλάδα αλλά

και από την διεθνή κοινότητα προστατευόμενα ανθρώπινα δικαιώματα.

Επομένως έχει κάνει σήμερα ευρύτερα αποδεκτό ότι «η φυλάκιση με στέρηση της ελευθερίας, είναι ποινή αυτή καθ' αυτή» (Καν. 64. Ευρ. Σωφρ. Κα. '87). Με άλλα λόγια κυριαρχεί η αντίληψη ότι «φυλακή σημαίνει μόνο στέρηση της ελευθερίας» και επομένως κατά την έκτιση της ποινής απαιτείται σεβασμός της φυσικής ακεραιότητας, της αξίας και των υπόλοιπων δικαιωμάτων του ανθρώπου.

- Σκοποί της στερητικής ποινής της ελευθερίας.

Στον τομέα αυτό επικρατεί σύγχυση στην ορολογία, αμφισβήτηση στους στόχους των σκοπών και κυρίως στη δυνατότητα επίτευξής τους.

Τα σωφρονιστικά μοντέλα που προτείνει η επιστήμη αναφέρουν τέσσερις σκοπούς και αντίστοιχες βασικές αντιλήψεις: την προστασία της κοινωνίας, την αναμόρφωση, την επανένταξη και τη δίκαιη αποκατάσταση⁴.

• Σκοπός της προστασίας της κοινωνίας.

Βασίζεται στην παραδοσιακή, τιμωρητική αντίληψη που κυριάρχησε ως την αρχή του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου. Εκφράζει την εμπιστοσύνη που επικρατούσε τότε στο θεσμό της φυλάκισης και γενικά στην αξία της αυστηρής κατασταλτικής αντιμετώπισης των κρατουμένων. Επιδιώκει την αχρήστευση του κρατούμενου και την παρεμπόδιση του να δραπετεύσει και να υποτροπιάσει, όσο φυσικά διαρκεί η φυλάκιση.

4. Νέστωρα Κουράκη, Καλλιόπη Σπινέλλη, Σωφρονιστική Νομοθεσία, Ελληνική – Διεθνής, Γ΄ έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 1985, σελ. 27-31

- Ο σκοπός της αναμόρφωσης «ιατρικό μοντέλο».

Επικεντρώνεται στη διάγνωση και εξατομικευμένη μεταχείριση των κρατουμένων από ειδικούς επιστήμονες και σωφρονιστικούς υπαλλήλους (ψυχίατροι, κοινωνιολόγοι, θεολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί, φυλακτικό προσωπικό) με στόχο την αναμόρφωση, τη θεραπεία ή την επανακοινωνικοποίηση. Με τη βοήθειά τους, οι κρατούμενοι θα μπορούσαν να ανακτήσουν την ψυχική τους υγεία, την ηθική τους υπόσταση και να εγκαταλείψουν την προηγούμενη εγκληματική τους συμπεριφορά. οι αντιλήψεις αυτές προσανατόλισαν την μεταπολεμική σωφρονιστική πολιτική και κυριάρχησαν ως το 1970 περίπου.

- Ο σκοπός της επανένταξης.

Σηματοδοτεί τη σωφρονιστική πολιτική κυρίως της Βόρειας Αμερικής στη δεκαετία το 1970 – 1980 αλλά και μεταγενέστερα. Σε άλλες χώρες δεν είναι τόσο ξεκάθαρος ο όρος, το περιεχόμενο ή η διάρκεια της επίδρασής του στη σχετική πολιτική. Ο σκοπός αυτός συναρτάται α) με την αμφισβήτηση της αποτελεσματικότητας της σωφρονιστικής – αναμορφωτικής μεταχείρισης, β) με την αντιμετώπιση της εγκληματικής συμπεριφοράς κατά κανόνα ως μη παθολογικής, γ) με την αντίληψη ότι η στέρηση της ελευθερίας πρέπει να είναι αυτή καθ' αυτή η ποινή, δ) με την επέκταση θεσμών εξωδρυματικής μεταχείρισης, στοχεύοντας στο μοντέλο της επανένταξης, όπου βασική αρχή είναι η παραμονή του κατάδικου στην εντός της φυλακής κοινωνία για να μπορέσει να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά.

- Ο σκοπός της δίκαιης αποκατάστασης ή της δίκαιης ανταμοιβής. Κυρίαρχο στοιχείο της Νεοκλασικής αυτής αντίληψης που επικράτησε και στο δόγμα του ελληνικού ποινικού δικαίου από το

τέλος του 1980, δεν έχει ποτέ εγκαταλειφθεί από τότε, είναι η αναλογία της βαρύτητας τη ποινής προς τη σοβαρότητα της πράξης και η αναγνώριση της ευθύνης του δράστη. Ο κρατούμενος λοιπόν, που πρέπει να τυγχάνει μιας μεταχείρισης δίκαιης και ανθρώπινης, πρέπει να αποκαταστήσει τη βλάβη συμβολικά με την έκτιση της ποινής ή και πραγματικά με την αποζημίωση του θύματος. Επομένως βασικά χαρακτηριστικά αυτής της τάσης είναι η έμφαση α) στη δίκαιη και ανάλογη με τη βαρύτητα του εγκλήματος ποινή που τείνει να αποκαταστήσει τη βλάβη, β) στην ευθύνη του δράστη, ο οποίος ως υπεύθυνο άτομο μπορεί να ασκήσει το δικαίωμά του για αναμόρφωση, γ) στη φροντίδα για τα θύματα των εγκλημάτων περισσότερο από ότι κατά την προηγούμενη περίοδο, δ) στην εντονότερη αναζήτηση και εφαρμογή εναλλακτικών ή υποκατάστατων μέτρων αντί της φυλάκισης.

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι τόσο στο θεωρητικό επίπεδο όσο και στο επίπεδο εφαρμογής, η κατασταλτική πολιτική ενός κράτους όπως και αυτή που έχει αποκρυσταλλωθεί στον Σωφρονιστικό μας κώδικα, συνυπάρχουν περισσότεροι σκοποί ως κύριοι ή συμπληρωματικοί.

A.4. Προσδιοριστικοί παράγοντες των ποινικών μέσων και μεθόδων.

Στη πορεία εξελίξεων των ποινικών μέσων των μεθόδων επιδρούν άλλοτε επιβραδυντικά, άλλοτε επιταχυντικά και άλλοτε διαμορφωτικά παράγοντες που έχουν σχέση με τα συμφέροντα τμημάτων του πληθυσμού ή με τις υπάρχουσες δομές της κάθε κοινωνίας.

Οι επιδράσεις που προέρχονται από τμήματα του πληθυσμού συγκεκριμενοποιούνται συνήθως με τη μορφή ομάδων πίεσεως ή από κάποιους μεμονωμένους υποστηρικτές που έχουν ταχθεί να διασώζουν ή ακόμη και να επιβάλλουν ηθικές αξίες και πιστεύω.

Πολύ πιο σημαντική όμως είναι η συμβολή στη διαμόρφωση της ποινικής καταστολής των παραγόντων που σχετίζονται με τις υπάρχουσες πολιτικές, οικονομικές ή πολιτιστικές δομές μιας κοινωνίας⁵.

Οι πολιτικές δομές μιας κοινωνίας έχουν σημαντική και ουσιώδη σχέση ανάμεσα στο είδος της ποινής και στη μορφή διακυβέρνησης μιας χώρας. Έτσι μπορεί να έχουμε αρκετές διακυμάνσεις από ανεκτικές και ανθρωπιστικές έως αρκετά αυστηρές ποινές στην αντιμετώπιση και μεταχείριση των εγκληματιών, ανάλογα τη δομή της κεντρικής πολιτικής εξουσίας.

Επίσης οι οικονομικές ανάγκες και σκοπιμότητες επιδρούν στο είδος και στην έκταση των ποινικών κυρώσεων και πολλές φορές τις προσδιορίζουν αποφασιστικά. Έτσι, ανάλογα την βαθμίδα οικονομικής εξελίξεως και δομής θα συναντήσουμε αχρηστευτικές ή παραγωγικές κυρώσεις αξιοποιώντας έτσι σε μια κοινωνία, όλο το ανθρώπινο δυναμικό της.

Τέλος στη διαμόρφωση των κοινωνικών μέσων και μεθόδων επιδρούν σημαντικά και διάφοροι πολιτιστικοί παράγοντες, θρησκευτικοί και ιδεολογικοί αλλά και γενικότερες αντιλήψεις της κοινωνίας ως προς τον τρόπο ζωής, αλλά και τα έννομα αγαθά που πρέπει να προστατευτούν. Έτσι βλέπουμε πολλές φορές για εγκλήματα που προκαλείται το κοινό αίσθημα να απαιτείται από την κοινή γνώμη ιδιαίτερα υψηλή ποινή.

A.5. Βασικές μορφές ποινικής καταστολής.

Σήμερα έχουμε τρεις βασικές μορφές ποινικής καταστολής: η θανατική ποινή, η στερητική ποινή της ελευθερίας και η ποινή σε χρήμα⁶.

5. Νέστωρ Κουράκης: Ποινική καταστολή, εκδ. ANT. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή 1985, σελ. 16-18

6. ΒΗΛΑΡΑ, Ποινικό Δίκαιον, γενικό μέρος, φροντιστηριακές σημειώσεις, Αθήνα

Η θανατική ποινή.

Οι απόψεις για την κατάργηση ή όχι της θανατικής ποινής, στηρίζονται στο ίδιο θεμέλιο, το σεβασμό προς την απόλυτη αξία της ανθρώπινης ζωής και την απαγόρευση της προσβολής της. Όσοι επιζητούν τη διατήρησή της, βλέπουν το θέμα προπάντων από τη σκοπιά του θύματος και του κοινωνικού συμφέροντος, όσοι πάλι επιθυμούν τη κατάργησή της το αντιμετωπίζουν από τη σκοπιά του δράστη. Η ηθική όμως αναξιοότητα της πολιτείας μπροστά σε μια ηθική ανάξια πράξη ενός μεμονωμένου ατόμου του δολοφόνου εδώ, είναι πολύ μεγαλύτερη και ποσοτικά και ποιοτικά και προκαλεί ντροπή για τους πολιτισμένους ανθρώπους.

«Ερχεται πλέον εδώ η ίδια η πολιτεία, κατά παραγνώριση της ηθικοποιητικής της αποστολής και των ενδεχόμενων ευθυνών της στη δημιουργία εγκληματιών, να δολοφονήσει εν ψυχρώ ένα άνθρωπο και να τον χρησιμοποιήσει ως μέσο παραδειγματισμού των άλλων στο όνομα κάποιος θολής ιδέας για κοινωνική άμυνα και για προστασία αυτών ακριβώς των πολιτών που από την άλλη μεριά πρέπει να παραδειγματιστούν».

Στερητική ποινή κατά της ελευθερίας.

Ισόβια κάθειρξη ή ισόβια ποινή κατά της ελευθερίας.

Το είδος αυτό της ποινής οδηγεί βαθμιαία σε μια αποσύνθεση και καταρράκωση της προσωπικότητας του δράστη. Μια τέτοια όμως κοινωνική και ψυχική καταστροφή του εγκληματία, έστω και αν μπορεί να αποδοθεί σε ανταπόδοση της κοινωνίας για μια βαριά προσβολή των αξιών της, δεν βρίσκει έρεισμα ούτε στους συνταγματικούς κανόνες για την αξία του ανθρώπου, ούτε στις αρχές που πρέπει να διέπουν τη λειτουργία ενός σύγχρονου Κράτους Πρόνοιας, ούτε στους σκοπούς της

ποινής όπως η επανένταξη του εγκληματία, η εκφοβιστική της λειτουργία, ο κοινωνικοπαιδαγωγικός της χαρακτήρας και η ασφάλεια της κοινωνίας. Η πολιτεία εδώ πολλές φορές έρχεται να αμβλύνει κάπως τον απάνθρωπο χαρακτήρα αυτής της ποινής με την εφαρμογή θεσμών όπως η «χάρης» και η υπ' όρο απόλυση.

Μακροχρόνια κάθειρξη ή μακροχρόνια ποινή κατά της ελευθερίας.

Με το παραπάνω είδος ποινής που σχετίζεται με τους σκοπούς που μπορούν να επιδιωχθούν κατά τον μακρόχρονο εγκλεισμό ενός προσώπου, κυριαρχεί η αντίληψη ότι πρωταρχικός σκοπός μιας σωφρονιστικής πολιτικής πρέπει να είναι η επανένταξη του εγκληματία στην κοινωνική ζωή με τη χρήση ειδικών μεθόδων μεταχειρίσεώς του και με την άσκηση επενέργειας στην προσωπικότητά του. Ο εγκληματίας αντιμετωπιζόταν έτσι ως άτομο που είχε ανάγκη από αγωγή και μάλιστα αγωγή προσαρμοσμένη στις συγκεκριμένες ιδιομορφίες της προσωπικότητάς του⁷. Με τέτοια όμως μεταχείριση του εγκληματία εύκολα μπορεί να τεθεί υπό αμφισβήτηση η αναποτελεσματικότητά της αφού δεν συντελούνταν με την ανεπηρέαστη θέλησή του αλλά ήταν μια μεταχείριση που πραγματοποιούνταν σε κλειστό περιβάλλον μέσα στη φυλακή. Ακόμα μπορούσε να υποβληθεί κανείς σε μεταχείριση και αγωγή για χρόνο μεγαλύτερο από αυτόν που θα άξιζε αντικειμενικά η παράνομη πράξη του.

7. Ν.Σ. Φωτάκη, Ποινή Τροποποίηση της συμπεριφοράς και κοινωνική αναπροσαρμογή., εκδ. Α.Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, Αθήνα, 1989, σελ. 112

Μέσης και μικρής διάρκειας ποινή κατά της ελευθερίας.

Σε πολλές νομοθεσίες υποστηρίζεται ακόμα και σήμερα ότι οι ποινές αυτές είναι προτιμότερες από τις χρηματικές, διότι ασκούν ένα αποτελεσματικό ψυχολογικό εκφοβισμό στο δράστη και αποδίδουν μεγαλύτερη δικαιοσύνη, πλήττουν εξ' ίσου και τους πλούσιους και τους φτωχούς.

Στη σύγχρονη όμως αντεγκληματική πολιτική όπου ο χρηματικός υπολογισμός των ποινών είναι δικαιότερος και κύριος σκοπός τίθεται η επανένταξη και όχι πλέον η τιμώρηση και ο εκφοβισμός, επιδεικνύεται μια σαφής τάση προτίμησης των χρηματικών ποινών για μικρής και μέσης βαρύτητας εγκλήματα.

Τα μέτρα που τείνουν να μετριάσουν ή να αποκαταστήσουν την έκταση της ποινής της ελευθερίας στις ελαφρύτερες μορφές της, διακρίνονται ανάλογα με τον σκοπό τους σε τέσσερις κατηγορίες: εκφοβισμός του δράστη: εδώ μπορεί το δικαστήριο για ασήμαντες παραβάσεις να μην επιβάλλει κάποια ποινή θεωρώντας ότι τιμωρία για τον δράστη ήταν ήδη οι συνέπειες της πράξης του, να δώσει αναβολή ή αναστολή εκτελέσεως της ποινής για μία περίοδο δοκιμασίας του δράστη ή όταν συντρέχουν αποδεδειγμένα οικογενειακές ή επαγγελματικές ανάγκες.

- Ενεργώς αρωγή της πολιτείας προς τον δράστη για την πρόληψη ενδεχόμενης υποτροπής. Η βοήθεια αυτή επιτυγχάνεται από την πολιτεία με τον θεσμό της «δοκιμασίας» που προϋποθέτει εκτός την υπό όρον αναστολή της ποινής, την οργάνωση μιας προστατευτικής επίβλεψης και βοήθειας προς τον εγκληματία, από ειδικευμένο προσωπικό, για την μη υποτροπή του και τη τήρηση των όρων που του επιβλήθηκαν (π.χ. υποβολή του εγκληματία σε ψυχιατρική αγωγή).

Ένας άλλος θεσμός είναι και εκείνος της «κατά παρέκκλιση διαδικασίας» (συμμετοχή τοξικομανών κυρίως νεαρών ατόμων σε πρόγραμμα θεραπείας). Με τη δοκιμασία αυτή αποσκοπείται προφανώς η αποτροπή εκδόσεως μιας καταδικαστικής απόφασης που θα μπορούσε να επιδράσει αρνητικά και να στιγματίσει τη ζωή ενός προσώπου.

- Ημιελεύθερη έκτιση των ποινών κατά της ελευθερίας. Παρουσιάζεται στις νομοθεσίες με δύο μορφές: ως ημικράτηση που εδώ επιβάλλονται απλώς διάφοροι περιορισμοί στην ελευθερία κινήσεως και διαμονής του ατόμου και ως ημιελευθερία, μια χαλάρωση δηλαδή των συνθηκών κράτησης στη φυλακή (π.χ. εργασία του κρατούμενου, κατά το τελευταίο στάδιο κράτησής του, έξω από τις φυλακές).
- Κοινωφελής εργασία. Συνίσταται στη δωρεάν αλλά εθελούσια παροχή από τον καταδικασμένο μιας κοινωφελούς εργασίας (π.χ. αθλητική ψυχαγωγία προβληματικών παιδιών σε ένα ίδρυμα).

Η ποινή σε χρήμα.

Η ποινή σε χρήμα, το πρόστιμο δηλαδή που επιβάλλεται για τα πταίσματα και η χρηματική ποινή για τα πλημμελήματα, όπως αναφέρθηκε ήδη, κερδίζει συνεχώς έδαφος γιατί από τη μία δεν διαφθείρει, διατηρεί τον εκφοβιστικό της χαρακτήρα ακόμα και για υπότροπους και από την άλλη αποτελεί σημαντικό έσοδο για το δημόσιο ταμείο.

Ταυτόχρονα όμως πρέπει ο νόμος να προβλέπει και να θέτει ασφαλιστικές δικλείδες ώστε να αποφεύγεται ο κίνδυνος να προκαλούνται ανισότητες στην απονομή της δικαιοσύνης και κυρίως να ενθαρρύνεται η παρανομία των εύπορων πολιτών, εκφυλίζοντας την ποινή σε χρήμα, σε απλό τρόπο εξαγοράς εγκλημάτων⁸.

8. Νέστωρ Κουράκης: Ποινική καταστολή, εκδ. ANT. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή 1985, σελ. 16-18

Συμπεράσματα – Παρατηρήσεις.

Οι μικρής διάρκειας ποινές, οι χρηματικές ποινές κυρίως όμως τα «εναλλακτικά» μέτρα, κερδίζουν συνεχώς έδαφος στις νεότερες νομοθεσίες μετά το 1970 και τούτο ανάγεται κυρίως σε δύο βασικά τους πλεονεκτήματα, στην αποτελεσματικότητά του για την μείωση της υποτροπής και στο μικρό τους κόστος.

Το βασικό όμως πρόβλημα που δεσπόζει στις σύγχρονες ποινικές και σωφρονιστικές νομοθεσίες είναι η χάραξη μιας εντεγκλειματικής πολιτικής στην οποία αφενός θα εναρμονισθούν – σε θεωρητικό επίπεδο – τα μέτρα κοινωνικής επανένταξης των κρατουμένων με το σεβασμό της προσωπικότητάς τους και αφετέρου θα προσαρμοστούν –σε πρακτικό επίπεδο – τα μέτρα αυτά με τις υπάρχουσες συνθήκες και δυνατότητες εκτίσεως ποινών (π.χ. έλλειψη χώρου στα σωφρονιστικά καταστήματα) σε κάθε συγκεκριμένη χώρα.

Εδώ επομένως μας γίνεται φανερό ότι η χάραξη μιας τέτοιας πολιτικής ποικίλει από τη μία χώρα στην άλλη ανάλογα με τις αντιλήψεις που επικρατούν εκεί για τους τρόπους της ποινικής καταστολής και για τα δικαιώματα των κρατουμένων, αλλά και ανάλογα με τις ειδικότερες οικονομικές, πολιτιστικές, νομοθετικές δυνατότητες και ανάγκες.

Έτσι μπορεί να δοθεί και η εξήγηση ότι τα συστήματα πολλές φορές για την απονομή της δικαιοσύνης εφαρμόζονται με διαφορετικό τρόπο από τα δικαστήρια ή τις αρμόδιες αρχές σε κάθε χώρα και πρότυπα συστήματα που παρουσιάζονται επιτυχημένα σε μία χώρα δεν μπορούν να εφαρμοστούν ανεξέταστα και σε άλλες με την ίδια επιτυχία.

A.6. Μορφές αποκλιμάκωσης της ποινικής καταστολής.

Για να επιτευχθεί η αποκλιμάκωση της ποινικής καταστολής πρέπει να δημιουργηθούν κάποιες εναλλακτικές λύσεις ή να ενισχυθούν άλλες μορφές κοινωνικού ελέγχου, για μορφές συμπεριφοράς που θεωρούνται ακόμα και σήμερα νομικά είτε κοινωνικά ή και τα δύο ως αξιόμεμπτες (π.χ. χρήση αντισυλληπτικών μεθόδων, ομοφυλοφιλία, μοιχεία).

Στην ποινική καταστολή και όσον αφορά τα τρία επίπεδά της, δηλαδή το νομοθετικό (απειλή ποινής), το δικαστικό (κατάγνωση ποινής) και το σωφρονιστικό (εκτέλεση ποινής) που μας αφορά περισσότερο, εδώ αντιμετωπίζεται και το πρόβλημα της αποκλιμάκωσης.

Οι δυνατότητες της έννομης τάξεως για να αντιμετωπίζουν το παραπάνω πρόβλημα θα μπορούσαν να περιγραφούν ως εξής⁹:

A) Απεγκληματοποίηση. Εδώ περιορίζεται ο αξιόποινος χαρακτήρας κάποιων μορφών συμπεριφοράς, η πράξη καθίσταται ποινικά αδιάφορη αλλά μπορεί να ανατεθεί σε άλλους φορείς ο πειθαρχικός έλεγχος μιας προβληματικής συμπεριφοράς. Ακόμη θα μπορούσαν τα αρμόδια όργανα του ποινικού συστήματος ανάλογα με τη διακριτική ευχέρεια που τους παρέχει ο νόμος, να μην εφαρμόζουν ποινικές διατάξεις για ασήμαντες παραβάσεις (π.χ. μικροκλοπές) έτσι ώστε να μειωθεί και η υπερφόρτωση των δικαστηρίων.

B) Αποποινικοποίηση. Εδώ έχουμε νομοθετική ενέργεια που διατηρεί την αξιόποινη μορφή συμπεριφοράς, όμως με μικρότερη ποινή εφαρμόζονται άλλες υποκατάστατες ή εναλλακτικές και προφανώς ευμενέστερες για τον κατηγορούμενο διατάξεις (ημιελεύθερη διαβίωση, τμηματική έκτιση της ποινής, κοινωφελής εργασία).

9. Νέστωρ Κουράκης: Εγκληματολογικοί Ορίζοντες, εκδ. ANT. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή 1991, σελ. 121-130

Έπειτα από επέκταση και εφαρμογή των μέτρων αυτών θα μπορούσε να επιτευχθεί στη χώρα μας αποσυμφόρηση των φυλακών από δράστες με μικρό βαθμό ανομίας.

Γ) Κατά παρέκκλιση διαδικασία. Εδώ γίνεται αναφορά στη δυνατότητα ή όχι που δίνεται στα κρατικά όργανα να «κλείνουν» μια υπόθεση έξω από τις επίσημες διαδικασίες που αποβλέπει ο νόμος και για πράξεις με μειωμένη ποινική σπουδαιότητα. Έτσι η έννομη τάξη αλλά και άλλοι εξωποινικοί κοινωνικοί φορείς, όπως π.χ. φιλανθρωπικές οργανώσεις, θα πρέπει να βρίσκουν ουσιαστικούς τρόπους για να ενισχύουν τους δεσμούς του δράστη με τη κοινωνία και να αποτρεπουν τη συγκεκριμένη προβληματική συμπεριφορά (π.χ. συμμετοχή σε πρόγραμμα αποτοξίνωσης, αποζημίωσης του παθόντα ή συμφιλίωση με το θύμα).

Συμπερασματικά λοιπόν οι παραπάνω τάσεις θα μπορούσαν να έχουν μια ουσιαστική και αποτελεσματικότερη συμβολή στην επίλυση των διαφορών μεταξύ των αντιδικούντων, αλλά επίσης προασπίζουν προσεκτικότερα τα συμφέροντα του θύματος, του οποίου οι δυνατότητες για αποκατάσταση της ζημιάς με το σημερινό ποινικό μας σύστημα είναι περιορισμένες. Η ανάθεση όμως επίλυσης διαφορών σε εξωποινικούς φορείς είναι αναγκαίο να τεθεί από τις εξής βασικές προϋποθέσεις: προσεκτική και αυστηρή επιλογή των μορφών συμπεριφοράς που θα αποποινικοποιηθούν ή απεγκλειματοποιηθούν, να βρεθούν τρόποι δίκαιης και αξιοπρεπής μεταχείρισης των δραστών ώστε να αποτρέπονται οι αυθαιρεσίες των κρατικών οργάνων, αλλά και οι πράξεις αυτοδικίας των θυμάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β

ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ – ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟ – ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ ΤΟΥ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΩΔΙΚΑ.

Β. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΠΙΡΡΟΗΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟΥ ΣΤΟ ΝΕΟ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟ ΚΩΔΙΚΑ.

Β.1. Εισαγωγικά.

Οι παράγοντες που επιβάλλουν στο νομοθέτη τη χάραξη μιας συμβιβαστικής πολιτικής που απαιτεί δύσκολες επιλογές και λεπτές ισορροπίες είναι πολλές. Πρώτα από όλα επιχειρείται η ρύθμιση της ζωής πολλών ανθρώπων οι οποίοι στερούνται την ελευθερία τους αλλά θίγονται αναπόφευκτα ή όχι και άλλα αγαθά τους. Η στενή συμβίωση κρατούντων με κρατούμενους που διέπεται, σε μεγάλο βαθμό από άγραφους και εσωτερικούς κανόνες σε κάθε σωφρονιστικό κατάστημα, των οποίων η ύπαρξη δεν μπορεί να αγνοηθεί. Η δυσλειτουργικότητα αυτή επεκτείνεται από την ανεπάρκεια χώρων και πόρων. Έτσι λοιπόν για τη χάραξη της παραπάνω πολιτικής πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όχι μόνο αυτοί οι παράγοντες αλλά και οι σύγχρονες νομικές και εγκληματολογικές αντιλήψεις. Ακόμη ευνόητο είναι να αποκρυσταλλώνονται τελικά και οι διάφορες προσωπικές ιδεολογικο – πολιτικές τοποθετήσεις σχετικά με τη λεγόμενη σωφρονιστική πολιτική.

Παρακάτω επιχειρούμε να παρουσιάσουμε όλους τους παράγοντες επιρροής του νομοθέτη στο νέο Σωφρονιστικό Κώδικα. Ήδη σε προηγούμενο μέρος της εργασίας μας αναφερθήκαμε στα εξωτερικά πλαίσια επιρροής (σεβασμός ανθρώπινης αξίας, ανθρώπινα δικαιώματα, σκοποί της ποινής). Παρακάτω σε δεύτερη φάση, θα εντοπίσουμε τους εξωτερικούς παράγοντες και τα εσωτερικά πλαίσια, τις αρχές δηλαδή και τους

άξονες στους οποίους θεωρούμε ότι τελικά στηρίχθηκε ο Σωφρονιστικός Κώδικας.

B.2. Εξωτερικοί παράγοντες επιρροής του νομοθέτη¹⁰.

1. Οι ισχύουσες ποινικές διατάξεις. Είναι ευνόητο ότι όρια και περιορισμούς θέτει στο νομοθέτη γενικά και η ισχύουσα νομοθεσία.
2. Τα δεδομένα υλικά μέσα. Εμπόδια δημιουργούν τα διαθέσιμα μέσα αλλά οι προβλέψεις που υπάρχουν για κονδύλια που πρόκειται να διατεθούν για τη χρηματοδότηση νέων θεσμών ή για την συμπλήρωση και ανανέωση των κτιριακών εγκαταστάσεων των φυλακών. Βραχυπρόθεσμα θέτει όρια και το υπάρχον ανθρώπινο δυναμικό και η υλικο – τεχνική υποδομή.
3. Η αναζητούμενη συναίνεση μιας ομάδας. Υπαρκτοί και σοβαροί είναι οι περιορισμοί που πηγάζουν από την αναζήτηση κατευθύνσεων παραδεκτών από το σύνολο ή την πλειοψηφία των μελών της νομοπαρασκευαστικής ομάδας. Η ομάδα αυτή που αποτελείται από επιστήμονες με διαφορετική εκπαίδευση με ανομοιογενείς αντιλήψεις τελικά μπορεί να συναινέσει άλλοτε σε μια συνθετική άποψη, άλλοτε σε μια προοδευτική επιλογή και άλλοτε σε μια παραδοσιακή κατεύθυνση.
4. Η στάση του ελληνικού κοινού. Ένας ακόμα περιοριστικός παράγων είναι η ελληνική κοινή γνώμη. Στη χώρα μας οι έρευνες στο πεδίο αυτό είναι ελάχιστο και με αλληλοσυγκρουόμενα ευρήματα. Η ελληνική κοινή γνώμη συχνά φορτίζεται και αποπροσανατολίζεται από αιχμηρές περιγραφές σε ορισμένα ΜΜΕ. Τα γεγονότα αυτά έχουν τελικά ως συνέπεια όχι μόνο να μην καθοδηγείται ο νομοθέτης ορθά από την κοινή γνώμη αλλά και να του δημιουργεί εμπόδια.

10. Νέστωρα Κουράκη, Καλλιόπη Σπινέλλη, Σωφρονιστική Νομοθεσία, Ελληνική – Διεθνής, Γ΄ έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 1995, σελ. 31-48

5. Πολιτική βούληση. Η πολιτική βούληση επιβάλλει τα όριά της στο νομοθέτη σε θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο. Στο πρώτο επίπεδο δηλαδή παρουσιάζεται μια ευαισθησία με ένα σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα και δείχνει μια προσπάθεια να αποδυναμώσει κάθε αυστηρό και αυταρχικό σύστημα ποινικής δικαιοσύνης. Στο δεύτερο επίπεδο, το πρακτικό, κινείται με τα όρια που θέτουν οι συγκεκριμένες πολιτικές αποφάσεις αλλά και περιορισμοί που σηματοδοτούνται από ορισμένες συγκυρίες και οδυνηρά περιστατικά μέσα στις φυλακές (αυτοκτονίες, διακινήσεις τοξικών ουσιών κλπ) ή έξω από αυτές (αυξήσεις ανθρωποκτονιών, ληστειών κλπ). Τα παραπάνω επηρεάζουν σε μεγάλο ή μικρότερο βαθμό την εκτελεστική εξουσία και το νομοπαρασκευαστικό έργο.

6. Αξιοποίηση απόψεων από επιστημονικές και επαγγελματικές ενώσεις. Δεν αξιοποιούνται, στο βαθμό που είναι δυνατό, οι τοποθετήσεις και οι κριτικές επιστημονικών και επαγγελματικών ενώσεων καθώς και ελάχιστες από τις απόψεις και αποδείξεις τους, που προκύπτουν από το διάλογο από μια νομοπαρασκευαστική επιτροπή¹¹.

11. Νέστωρα Κουράκη, Καλλιόπη Σπινέλλη, Σωφρονιστική Νομοθεσία, Ελληνική – Διεθνής, Γ΄ έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 1995, σελ. 49-70

B.2.2. Εσωτερικά πλαίσια επιρροής του νομοθέτη.

1. Η εγκατάλειψη του «σωφρονιστικού ιδεώδους». Είναι το πρώτο αποφασιστικό βήμα του νομοθέτη, ο πρώτος άξονας που καθορίζει αρνητικά το ιδεολογικό υπόβαθρο. Παράλληλα θετικά το προσδιορίζουν:

α) ο άμεσος στόχος μίας, κατά το δυνατό «ανώδυνης» μεταχείρισης. Η στέρηση της ελευθερίας, δηλαδή είναι αυτή καθεαυτή ποινή και δεν είναι ούτε ευκαιρία για περαιτέρω τιμώρηση ή εξευτελισμός ούτε «εργαλείο» για μετατροπή της συμπεριφοράς του κρατουμένου.

β) Ο βραχυπρόθεσμος σκοπός της αγωγής με αγωγή που θα πρέπει να περιλαμβάνει καλλιέργεια ευθύνης, αυτοσεβασμού και παράλληλα να έχει στόχους ρεαλιστικούς και όχι ηθικοπλαστικούς. Βασική προϋπόθεση θεωρείται η ελεύθερη συμμετοχή και συνεργασία του κρατούμενου.

γ) Ο ανώτερος στόχος της κοινωνικής επανένταξης. Βασική αρχή της επανένταξης είναι ότι η κοινωνία πρέπει να θεωρείται ο φυσικός χώρος για τη φροντίδα των δραστών. Η καθιέρωση νέων θεσμών που λειτουργούν στο χώρο αυτό (άδειες, κοινωφελής εργασία κλπ) προωθούν την κοινωνική επανένταξη.

2. Ο εκδημοκρατισμός της διοίκησης. Ο παραδοσιακός και λίγο πολύ αυταρχικός τρόπος λήψης αποφάσεων παραχωρεί τη θέση του σε νέες μεθόδους διοίκησης των ιδρυμάτων εγκλεισμού. Καθιερώνοντας συλλογικές και συμμετοχικές διαδικασίες για τη λήψη αποφάσεων, ενώ περιορίζονται οι εξουσίες του διευθυντή στα καταστήματα κράτησης.

3. Η εξομοίωση. Η αρχή της εξομοίωσης αποτέλεσε ένα συνεχές σημείο αναφοράς για το νομοθέτη και, συνεπώς τον τρίτο ιδεολογικό – πολιτικό άξονα. Με την έννοια δηλαδή της ελαχιστοποίησης των δυσμενών συνεπειών της στέρησης της ελευθερίας, υπογραμμίζεται ακριβώς ότι πρέπει να καταβάλλεται προσπάθεια να μη διαφέρει ουσιαστικά και ποιοτικά η ζωή στις φυλακές από τη διαβίωση έξω από αυτές σε άλλα σημεία, εκτός από τον περιορισμό της ελευθερίας κινήσεως. Παράλληλα

να διασφαλίζεται ο σεβασμός της αξιοπρέπειας του ανθρώπου και να απαγορεύονται κάθε είδους διακρίσεις.

4. Η ζωτική ανάγκη για επικοινωνία με τον έξω κόσμο. Η εξασφάλιση προϋποθέσεων για θετικές μορφές επικοινωνίας των κρατουμένων εντός και εκτός του χώρου έκτισης της ποινής αποτελεί τον τέταρτο άξονα. Σε αυτήν στηρίζεται ο σκοπός της επανένταξης. Η επικοινωνία με την ευρεία της έννοια είναι μέσο για τη διατήρηση ή σύμπληξη οικογενειακών δεσμών, για ψυχολογική αποφόρτιση, για συντήρηση μιας ομαλής κατάστασης στον επαγγελματικό, μορφωτικό ή πνευματικό τομέα ή για αντίστοιχες αναγκαίες βελτιώσεις. Όσον αφορά όμως το θέμα της επικοινωνίας και της επανένταξης θα αναφερθούμε παρακάτω διεξοδικότερα.

5. Η ποιοτική αναβάθμιση του προσωπικού. Είναι ευνόητο ότι το προσωπικό σε όλες του τις διαστάσεις: οριζόντιες από διοικητικό ως τεχνικό και κάθετες από διευθυντή ως υπάλληλο γραμματείας αποτελεί ουσιαστικά το μόνο κλειδί που έχει τη δυνατότητα να ανοίξει την πύλη για διορθωτικές αλλαγές ακόμα και τομείς στο σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης.

Εκτός όμως από τους Ευρωπαϊκούς Σωφρονιστικούς Κανόνες 87 που προβάλλουν την ανάγκη ποιοτικών μεταβολών στη διοίκηση, συνδικαλιστικοί φορείς των εργαζομένων στις ελληνικές φυλακές επιζήτησαν να ρυθμιστούν ορισμένα ζητήματά τους στον Σωφρονιστικό Κώδικα μέσα από την βαθμιαία εξάλειψη των προβλημάτων, κυρίως: α) της αριθμητικής και ποιοτικής ανεπάρκειας των εργαζομένων, β) της ανασφάλειάς τους, γ) των άστοχων παρεμβάσεων για μεταθέσεις ή για λύση συγκρούσεων και δ) της έλλειψης εκπαιδευτικών ευκαιριών.

Ωστόσο, οι σύγχρονες τάσεις για την ανθρώπινη και μέσα στα πλαίσια του νόμου διοίκηση των ιδρυμάτων εγκλεισμού αποτελεί ζήτημα περισσότερο οργανωτικό – στρατηγικής και τακτικής – και λιγότερο

νομοθετικό – σωφρονιστικό. Απαιτεί δηλαδή α) καθορισμό και καταμερισμό στόχων και εργασιών, β) αποτροπή συγκρούσεων τόσο σε επίπεδο στόχων όσο και σε επίπεδο ατόμων και γ) βελτίωση επικοινωνίας.

B.3. Η επικοινωνία κρατουμένων με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον κατά τον Σωφρονιστικό Κώδικα.

Κατά τον ισχύοντα Σωφρονιστικό Κώδικα, σκοπός και μέσα επικοινωνίας των κρατουμένων με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, ορίζονται ως εξής: «Η τακτική και απρόσκοπτη επικοινωνία του κρατουμένου με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον αποσκοπούν στην ομαλή διαβίωσή του στο κατάστημα και την ταχύτερη προσαρμογή του στην κοινωνική ζωή μετά την απόλυσή του. Η εν λόγω επικοινωνία πραγματοποιείται ιδίως με: α) υποδοχή επισκεπτών, β) την ανταλλαγή επιστολών, γ) τηλεφωνική επικοινωνία, δ) άδειες εξόδων από το κατάστημα και ε) τους θεσμούς ημιελεύθερης διαβίωσης των κρατουμένων»¹².

Επειδή οι εν λόγω θεσμοί αντιμετωπίζονται όχι ως προνόμια ή χαρίσματα προς τους κρατούμενους αλλά ως εκφάνσεις ατομικών δικαιωμάτων τους ή ως δικλίδες ομαλής λειτουργίας αυτού του συστήματος έκτισης των ποινών, γι' αυτό το λόγο καταβλήθηκε προσπάθεια λεπτομερής ρύθμισής τους χωρίς να διαστρέφεται το περιεχόμενό τους από τον φόβο ότι θέτουν σε κίνδυνο την ασφάλεια του καταστήματος¹³.

12. Κων/νος Βαθιώτης και Θωμάς Σάμιος: Σωφρονιστικός Κώδικας, έκδοση Ποινική Χρονική – Π.Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, 2001, σελ. 208

13. Κων/νος Βαθιώτης και Θωμάς Σάμιος: Σωφρονιστικός Κώδικας, έκδοση Ποινικά Χρονικά – Π.Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, 2001, σελ. 28

Ειδικότερα δίνεται μεγαλύτερη δυνατότητα επισκέψεων αφενός σε εκπροσώπους κοινωνικών φορέων (οι μέχρι τώρα θεωρίες υποστήριζαν την «επανακοινωνικοποίηση» των κρατουμένων χωρίς να λαμβάνουν υπόψη ότι πολλοί από τους φορείς αυτούς δεν εκπληρώνουν με ιδιαίτερο ζήλο τον κοινωνικό τους ρόλο) και αφετέρου οι συγγενείς, τόσο για την διατήρηση των δεσμών του κρατουμένου με την οικογένειά του και – το ίδιο σημαντικό – για τη διατήρηση των δεσμών των μελών της οικογένειας με το σύζυγο και πατέρα κάτω από συνθήκες που δεν φθείρουν αλλά αντίθετα καθιστούν σεβαστό το θεσμό της οικογένειας.

Για την αποφυγή, ακόμα, οποιασδήποτε κατάχρησης ρυθμίζεται με λεπτομέρειες ο τρόπος επικοινωνίας με τηλέφωνο, τηλεγραφήματα και επιστολές, κάτω από όρους που εξασφαλίζουν το συνταγματικό προστατευόμενο απόρρητο.

Ως θεσμός επικοινωνίας των κρατουμένων, οι άδειες ρυθμίζονται επίσης με λεπτομέρειες και με απλούστευση των όρων χορήγησής τους, όποιας μορφής και αν είναι: τακτικές, έκτακτες και εκπαιδευτικές για όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης και με επιδότηση του σπουδαστή κρατουμένου για την αντιμετώπιση των αναγκαίων δαπανών του.

Οι διατάξεις αυτές αρχικά δεν εντυπωσιάζουν, και όμως μέσω των ρυθμίσεων που αφορούν την επικοινωνία με τον έξω κόσμο επιμελείται παράλληλα με τη σκοπούμενη, εμφανή λειτουργία της διευκόλυνσης της κοινωνικής επανένταξης που προαναφέρθηκε και μια αξιοπρόσεκτη μη σκοπούμενη αφανής λειτουργία ή διαφάνεια. Επιτυγχάνεται δηλαδή, ένας ανεπίσημος έλεγχος σχετικά με τα συμβαίνοντα στον άλλοτε κλειστό και απρόσιτο χώρο των φυλακών. Τέτοιας μορφής ανοίγματα συστήνουν όσοι προτείνουν ριζοσπαστικές εναλλακτικές λύσεις στα προβλήματα των φυλακών.

Η αρχή της ζωτικής ανάγκης των κρατουμένων για επικοινωνία με το ευρύτερο περιβάλλον, διαπνέει εξάλλου και τις εξωιδρυματικές επαφές, και εκπληρώνουν τον στόχο για κοινωνική επανένταξη.

B.4. Εναλλακτικές μορφές έκτισης των ποινών κατά της ελευθερίας σύμφωνα με τον Σωφρονιστικό Κώδικα.

Το όγδοο κεφάλαιο του Σωφρονιστικού Κώδικα αναφέρεται στις εναλλακτικές μορφές έκτισης των ποινών κατά της ελευθερίας. Τέτοιες μορφές είναι¹⁴:

α) Ημιελεύθερη διαβίωση. Σκοπός του θεσμού αυτού είναι η επαγγελματική και άλλα επακόλουθα των καταδίκων έξω από τα καταστήματα κράτησης χωρίς διαρκή επιτήρησή τους, ώστε να επιτυγχάνεται η σταδιακή επάνοδος σε καθεστώς πλήρους ελευθερίας.

β) Τμηματική έκτιση της ποινής. Αφορά μόνο τις ποινές οι οποίες έχουν μετατραπεί σε χρηματικές. Η τμηματική έκτιση της ποινής γίνεται κατά τις ημέρες του τέλους της εβδομάδας ή κατά τις ημέρες των αργιών, εφόσον ο κατάδικος εργάζεται ή σπουδάζει, ενώ για τους υπόλοιπους κατά τις εργάσιμες ημέρες.

γ) Παροχή κοινωφελούς εργασίας. Οι κατάδικοι μπορούν να ζητήσουν αντί της τμηματικής έκτισης ποινής, την παροχή εργασίας σε κοινωφελείς φορείς σε καθεστώς πλήρους ελευθερίας. Οι διατάξεις αυτές έρχονται να συμπληρώσουν άλλες διατάξεις στον Π.Κ. για την αναστολή της εκτέλεσης

14. Κων/νος Βαθιώτης και Θωμάς Σάμιος: Σωφρονιστικός Κώδικας, έκδοση Ποινικά Χρονικά – Π.Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, 2001, σελ. 218-223

της ποινής και την μετατροπή της.

Τα συγκεκριμένα εναλλακτικά μέτρα στο Σωφρονιστικό Κώδικα διαμορφώνονται πιο συστηματικά και εξαρτώνται από πολύ λιγότερους όρους, ώστε η χορήγησή τους να είναι ευχερέστερη. Αυτό επιδιώχθηκε για τρεις κυρίως λόγους¹⁵: α) για τη μείωση των περιπτώσεων έκτισης βραχύχρονων ποινών προς αποτροπή των δυσμενών επιδράσεών τους και ως γέφυρα προετοιμασίας των κρατουμένων που διανύουν τους τελευταίους μήνες της ποινής τους για την ελεύθερη ζωή τους, β) για την αποκατάσταση της κοινωνικής αδικίας του εγκλεισμού στη φυλακή ατόμων τα οποία δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να καταβάλλουν το χρηματικό ποσό της μετατροπής της ποινής τους κατά της ελευθερίας σε χρηματική ποινή, γ) αφενός για την αποσυμφόρηση των σωφρονιστικών καταστημάτων από τον υπερβολικό αριθμό κρατουμένων και αφετέρου σε ένα δεύτερο στάδιο για την αύξηση της δυναμικότητας του συστήματος έκτισης ποινών, με την έννοια ότι «ο σωφρονιστικός πληθυσμός» θα είναι ανεξάρτητος από τον αριθμός των θέσεων – κρεβατιών μέσα στα καταστήματα κράτησης, δ) συνεκτιμήθηκε επειδή δεν έγινε ειδική οικονομική μελέτη, ότι η έκτιση μιας ποινής σε καθεστώς πλήρους ελευθερίας (κοινωφελής εργασία) ή μερικής ελευθερίας (ημιελεύθερη διαβίωση) συνεπάγεται αρκετά μικρότερο κόστος από την έκτισή της σε κλειστό κατάστημα.

Γενικότερα παρατηρείται στο νέο Σωφρονιστικό Κώδικα ένα πολύ αξιοσημείωτο «άνοιγμα της φυλακής», μια προσπάθεια δηλαδή για εισαγωγή μέτρων και θεσμών που επιτρέπουν τη συχνότερη επικοινωνία και επαφή του κρατουμένου με τον οικογενειακό, επαγγελματικό και κοινωνικό του περίγυρο, χωρίς τους χρονικούς περιορισμούς και τα εξελικτικά στάδια του προγενέστερου προοδευτικού συστήματος που κατηγορήθηκε.

15. Κων/νος Βαθιώτης και Θωμάς Σάμιος: Σωφρονιστικός Κώδικας, έκδοση Ποινικά Χρονικά – Π.Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, 2001, σελ. 78

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΥΠΕΡΣΥΝΩΣΤΙΣΜΟΥ ΣΤΙΣ ΦΥΛΑΚΕΣ ΚΛΕΙΣΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

Γ.1 Ο υπερσυνωστισμός των κρατουμένων.

Από τις βασικότερες αιτίες της αποτυχίας των σωφρονιστικών καταστημάτων είναι ο υπερπληθυσμός των κρατουμένων σε σχέση με τη χωρητικότητα των φυλακών. Ο υπερσυνωστισμός γίνεται εμφανής στους χώρους των φυλακών κοιτώντας απλά τους διαθέσιμους χώρους να είναι ασφυκτικά γεμάτοι από κρατουμένους. Η κατάσταση αυτή δημιουργεί πρόβλημα στη σωστή εκτέλεση των σωφρονιστικών προγραμμάτων, εντείνει τα φαινόμενα βίας, διευκολύνει τις αποδράσεις και αυξάνει την υποτροπή των κρατουμένων.

Η αναποτελεσματικότητα που δημιουργείται από την ορθή εκτέλεση της ποινής σε συνάρτηση με το υψηλό κόστος συντήρησης και λειτουργίας των σωφρονιστικών καταστημάτων και ο υπερσυνωστισμός είναι παράγοντες που δυσχεραίνουν την προσπάθεια του σωφρονιστικού προσωπικού να εφαρμόσει το σωφρονιστικό σύστημα για την καλύτερη και ουσιαστικότερη συμμόρφωση των κρατουμένων.

Οι παραπάνω παράγοντες είναι ο πονοκέφαλος των σύγχρονων κρατών και της Ελλάδας για την αποτυχία των σωφρονιστικών καταστημάτων και όσες προσπάθειες κι αν έχουν γίνει με αύξηση κονδυλίων για την διάσωση των σωφρονιστικών προγραμμάτων και αναμόρφωσης αυτών απέτυχαν διότι το κόστος που προκαλεί ο υπερπληθυσμός και η συνεχής αύξηση των κρατουμένων στα σωφρονιστικά καταστήματα είναι παράγοντες που δεν αντιμετωπίζονται με αύξηση κονδυλίων αλλά με ριζοσπαστικές αλλαγές στον ποινικό κώδικα.

Από την στιγμή που ο ποινικός κώδικας είναι προσανατολισμένος (επικεντρωμένος) στον εγκλεισμό στις φυλακές κλειστού τύπου είναι αναπόφευκτο να δημιουργείται υπερπληθυσμός στα σωφρονιστικά καταστήματα με τις παραπάνω συνέπειες. Γι' αυτό και ο υπερσυνωστισμός εμφανίζεται σχεδόν με την ίδρυση του σωφρονισμού σε φυλακές κλειστού τύπου με αποφάσεις να οδηγούν σε εγκλεισμό των κατηγορουμένων για αξιόποινες πράξεις.

Γ.2 Το κόστος της φυλακής

Το ελληνικό σωφρονιστικό σύστημα εμφανίζει υψηλό κόστος συντήρησης και λειτουργίας των φυλακών. Το κόστος αυτό έχει να κάνει με α) την δαπάνη της πολιτείας για κάθε κρατούμενο χωριστά (ένδυση , τροφή κ.τ.λ) β) τις διάφορες μισθολογικές πληρωμές σωφρονιστικών υπαλλήλων και όσων εμπλέκονται στο σωφρονιστικό σύστημα γ) για λειτουργικά έξοδα δ) τις δαπάνες για έργα αναδόμησης και κατασκευής των καταστημάτων που οφείλεται είτε στην παλαιότητα και ακαταλληλότητα των κτιρίων ή στην ανέγερση νέων κτιρίων για την αντιμετώπιση του υπερπληθυσμού.

«Ο εκσυγχρονισμός των φυλακών δεν υπαγορεύεται μόνο από την απαρχαιωμένη τους υποδομή η οποία τις καθιστά εκ των πραγμάτων μη λειτουργικές και κυρίως μη βιώσιμες για τους κρατούμενους αλλά και από την θεσμική υποχρέωση της πολιτείας όπως προβεί στον αναγκαίο εκσυγχρονισμό τους προκειμένου να εναρμονισθούν αυτές προς τις επιταγές της σωφρονιστικής μας νομοθεσίας και το ευρύτερο σωφρονιστικό-εθνικό και διεθνές κλίμα της εποχής μας. Πρέπει να σημειωθεί μάλιστα ότι οι νομοθετικές ρυθμίσεις του ισχύοντος Κωδ.Μετ.Κρ είναι τόσο λεπτομερές και απαιτητικές, ώστε εκθέτουν στην πράξη ανεπανόρθωτα τόσο το νομοθετικό για τις υψηλές προδιαγραφές που θεσπίζει για τη λειτουργία των φυλακών όσο και την

πολιτεία ενόψει της μόνιμης αδυναμίας της όπως ανταποκριθεί στην κάλυψη αυτού του απαγορευτικού προϋπολογισμού των δαπανών».

Γ.3 Οι αιτίες υπερσυνωστισμού

Το πρόβλημα του υπερσυνωστισμού των κρατουμένων και οι αιτίες αυτού, έχουν συνδεθεί με τα αποτελέσματα από τον εγκλεισμό σε σωφρονιστικά καταστήματα. Σε διεθνές επίπεδο έχουν γίνει πολλές προσπάθειες ώστε να ερευνηθούν τις αιτίες του υπερπληθυσμού στις φυλακές. Πολλές θεωρίες και μέθοδοι ακολουθήθηκαν ώστε να ερμηνευτούν και να καταγραφούν οι αιτίες. Στις κυριότερες αιτίες όπου αναφέρονται όλοι οι μελετητές του φαινομένου και συμφωνούν σε αυτές είναι οι εξής α)Βασική αιτία του υπερσυνωστισμού των κρατουμένων είναι οι αλλαγές οι οποίες γίνονται σε κοινωνικό επίπεδο είτε δημογραφικά δηλαδή υπεργεννητικότητα ή υπογεννητικότητα ή σε δομικές αλλαγές (χαλάρωση των αρχών και των κανόνων της κοινωνίας και χαλάρωση του θεσμού της οικογένειας). Δεύτερη βασική αιτία του υπερσυνωστισμού είναι η αύξηση του φαινομένου της εγκληματικότητας από παράγοντες όπως η ανεργία, η ποικιλία σε εγκλήματα που έχει δημιουργηθεί σήμερα, η εγκληματικότητα που προβάλλεται από τα μέσα, στην αστυφιλία και στην πληθυσμιακή πυκνότητα των αστικών κέντρων. Έτσι μεγαλώνοντας η εγκληματικότητα, αυξάνεται και ο αριθμός των ατόμων που στέλνονται στη φυλακή¹⁶.

16. Χαράλαμπος Δημοπούλος, Η κρίση του θεσμού της φυλακής και οι μη φυλακτικές κυρώσεις, εκδ.Α.Π.Ν Σάκουλας Αθήνα/Κομοτηνή 1998 σελ205

Η τρίτη αιτία του υπερπληθυσμού έχει σχέση με την πορεία της οικονομίας μιας χώρας σε περιόδους όπου κάποια κράτη εμφάνιζαν οικονομική ύφεση αυξανόταν και ο αριθμός των κρατούμενων στις φυλακές κι αυτό γιατί τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα που αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα με αποτέλεσμα να είναι επιρρεπή σε αξιόποινες πράξεις. Τέταρτη αιτία υπερσυνωστισμού αναφέρεται η ποινική πολιτική που εφαρμόζεται σε κάθε κράτος και επηρεάζει σημαντικά τον πληθυσμό των κρατουμένων στις φυλακές. Ο προσανατολισμός του νομοθέτη προς την αύξηση των κατώτερων ορίων κράτησης, της αργής απόδοσης των ποινών, η αύξηση του χρόνου ποινής, η ποινικοποίηση αρκετών αδικημάτων όπως π. χ. ακάλυπτες επιταγές, χρέη προς το δημόσιο και τέλος η μη εφαρμογή εναλλακτικών μέτρων σωφρονισμού αυξάνει σημαντικά τον αριθμό των κρατουμένων και συμβάλει στην εμφάνιση του προβλήματος του υπερσυνωστισμού.

Ο εκσυγχρονισμός των συστημάτων ασφαλείας είναι σημαντικός παράγοντας για την αύξηση του αριθμού των κρατουμένων κι αυτό γιατί υπάρχει αύξηση των ατόμων που συλλαμβάνονται καθημερινά από τα σώματα ασφαλείας. Στη χώρα μας οι αιτίες του υπερσυνωστισμού δεν έχουν ερευνηθεί συστηματικά, υπάρχουν μόνο θεωρητικές προσεγγίσεις χωρίς να υπάρχουν έρευνες που θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην καλύτερη προσέγγιση του φαινομένου. Η πρώτη θεωρητική προσέγγιση του φαινομένου έγινε από τον κ. Αλεξιάδη ο οποίος υποστηρίζει ότι «ο σωφρονιστικός υπερπληθυσμός και ο εμπλεκόμενος με αυτόν, υπερσυνωστισμός των κρατουμένων οφείλεται στη συμπίεση της δυναμικότητας των σωφρονιστικών καταστημάτων, στην αύξηση της πραγματικής εγκληματικότητας και στην υπερπληθώρα των ποινικών προβλέψεων. Σε νεότερη μελέτη του αναφέρει ότι το ποσοστό των εισαγόμενων στα σωφρονιστικά καταστήματα σε σχέση προς τον αριθμό των καταδικαζόμενων κατά τα τελευταία χρόνια έχει μειωθεί λόγω της

συνεχούς ελάττωσης της χωρητικότητας των φυλακών και της συνειδητής επιλογής του έλληνα νομοθέτη να επιβάλει άμετρα την υπό όρους αναστολή και την χρηματική μετατροπή της ποινής κατά της ελευθερίας».¹⁷

Μια ακόμα θεωρητική προσέγγιση έχει κάνει και ο κ Κουράκης ο οποίος αποδίδει τον υπερπληθυσμό των κρατουμένων σε λόγους πλημμελούς εφαρμογής της ισχύουσας νομοθεσίας όπως λόγου χάρη είναι η μη προσφυγή των δικαστών στις «εναλλακτικές δυνατότητες» σε λόγους οι οποίοι ανάγονται στην πρόδηλη έλλειψη χώρων κράτησης, στην έξαρση του φαινομένου της εγκληματικότητας και στην πρόχειρη πολιτειακή αντίδραση με την αθρόα ποινικοποίηση αδικημάτων χωρίς έντονη κοινωνικοηθική απαξία».¹⁸

Μια ακόμα ενδιαφέρουσα θεωρία για το πρόβλημα του υπερσυνωστισμού είναι και του κ Μανωλεδάκη. Σύμφωνα με τον κ Μανωλεδάκη λοιπόν «ο υπερπληθυσμός των κρατουμένων αποτελεί εκδήλωση της κακοδαιμονίας του ποινικού συστήματος στο ατομικό και εμπειρικό επίπεδο το οποίο συνδέεται με τη φάση της υλικής έκτισης των ποινών. Αποτελεί δηλαδή διαλεκτική έκβαση μιας αλυσίδας παραγόντων που έλκουν την «καταγωγή» τους από την ίδια την δομή και συνεπώς την λειτουργία του ποινικού συστήματος. Ως εκ τούτου οποιαδήποτε ανάλυση του επιστημονικού ενδιαφέροντος αποκλειστικά και μόνο στην περιοχή της εκτέλεσης των ποινών αποσπασματική, χωλή και τελικά ατελέσφορη».¹⁹

17. Χαραλάμπου Δημοπούλου, Η κρίση του θεσμού στις φυλακές και οι μη φυλακτικές κυρώσεις ,εκδ. Α.Π.Ν Σάκουλας Αθήνα/Κομοτηνή 1998 σελ179

18.Κουράκης, η αποκλιμάκωση της ποινικής κατάστασης. Όροι και όρια στο εγκληματολογικό. Ορίζοντες εκδ.Σάκουλας Αθήνα/κομοτηνή σελ 100

19. Χαραλάμπου Δημοπούλου, Η κρίση του θεσμού της φυλακής και οι μη φυλακτικές κυρώσεις ,εκδ. Α.Π.Ν Σάκουλας Αθήνα/Κομοτηνή 1998 σελ179

Το πρόβλημα του υπερσυνωστισμού απασχόλησε επίσης και το εθνικό κοινοβούλιο της χώρας μας. Την έρευνα για τις αιτίες του φαινομένου αυτού ανέλαβε μια διακομματική επιτροπή με επιστημονική υποστήριξη από καθηγητές πανεπιστημίου, δικαστικών και άλλων εμπειρογνομόνων. Η επιτροπή διαπίστωσε ότι το πρόβλημα του υπερσυνωστισμού στην Ελλάδα είναι οξύ και το φαινόμενο αυτό είναι διαδεδομένο σε όλες τις ανεπτυγμένες χώρες. Έτσι κατέληξε στην εξής διαπίστωση. «Η αρνητική λειτουργία της αντεγκληματικής πολιτικής του κράτους. Συγκεκριμένα στο νομοθετικό επίπεδο ποινικοποιούνται κάθε μορφής συμπεριφορές, τα τροχαία ατυχήματα, οι ενδοοικογενειακές έριδες, η έκδοση ακάλυπτων επιταγών, η μη καταβολή ασφαλιστικών εισφορών προς το Ι Κ Α ορισμένα αδικήματα του Τύπου, η άκρατη αυτεπάγγελτη ποινική δίωξη υποθέσεων με ιδιωτικό χαρακτήρα που θα μπορούσαν να διώκονται κατ' έγκληση (λ.χ άρθ. 330 Π. Κ για την παράνομη βία κι άρθ.358 Π. Κ για την παραβίαση της υποχρέωσης για διατροφή) κ. λ. π. Οι περιπτώσεις αυτές «προδικάζουν» την έλευση του σωφρονιστικού υπερπληθυσμού εφόσον «παράγουν» εξ' αρχής υπερπληθυσμό εγκληματιών. Στο στάδιο της δικαστικής επιμέτρησης, η τιμωρητική των δικαστών, έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του αριθμού των υποδίκων, την αποφυγή χορήγησης ποινικών ευεργετημάτων στους κατηγορούμενους κι ως εκ τούτου την αύξηση του αριθμού των κατηγορουμένων. Στο σωφρονιστικό στάδιο, η στενότητα των χώρων κράτησης προκαλεί ακολούθως υπερσυνωστισμό των κρατουμένων.

Επίσης η εγκληματικότητα που αποτελεί ίσως τον σπουδαιότερο παράγοντα για την πρόκληση του σωφρονιστικού υπερπληθυσμού. Η ανεργία, η φθορά των αξιών η προβολή από τα ΜΜΕ προτύπων βίας και ακρατού ατομισμού καταναλωτισμού η ελλιπής κρατική στήριξη του θεσμού της οικογένειας ο προβληματικός προσανατολισμός των στόχων της παιδείας που δεν χτίζει ολοκληρωμένες και σταθερές

προσωπικότητες κ. λ. π αποτελούν ορισμένους από τους σύγχρονους και σοβαρούς παράγοντες έκρηξης του φαινομένου της εγκληματικότητας στις μέρες μας που με τη σειρά της συμβαδίζει αναπόφευκτα στη δραματική έξαρση του προβλήματος του σωφρονιστικού υπερπληθυσμού».²⁰

Γ.4 Τα αποτελέσματα του υπερσυνωστισμού

Ο υπερπληθυσμός ευθύνεται για μια σειρά από προβλήματα που αντιμετωπίζουν και οι κρατούμενοι αλλά και το σωφρονιστικό προσωπικό. Οι δυσκολίες αυτές δεν αφορούν μόνο τη διαμονή των κρατούμενων και τη σωστή φύλαξη από το φυλακτικό προσωπικό αλλά αφορούν και τη σωματική και ψυχική υγεία και των δύο αυτών ομάδων.

Οι δύσκολες συνθήκες διαβίωσης των κρατουμένων τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στην ψυχική τους και σωματική τους υγεία, η στενότητα των χώρων και των κοινοχρήστων και των ατομικών, η χαμηλή ποιότητα του φαγητού, η ανήμπορη λόγω πληθυσμιακής αύξησης υγειονομική περίθαλψη, η έλλειψη καθολικής εκπαίδευσης και αναμόρφωσης συμπεριφοράς των κρατουμένων, οι συχνές συγκρούσεις – δραπετεύσεις – στάσεις των κρατουμένων, όλα τα παραπάνω είναι προβλήματα που αναφέρουν πολλοί ερευνητές στην μελέτη τους για τα προβλήματα που δημιουργεί ο υπερσυνωστισμός.

20. Χαραλάμπου Δημοπούλου, Η κρίση του θεσμού της φυλακής και οι μη φυλακτικές κυρώσεις, εκδ. Α.Π.Ν Σάκουλας Αθήνα/Κομοτηνή 1998 σελ 181-182

Μια ενδεικτική μέτρηση για το πώς μπορούμε να διαπιστώσουμε τον υπερσυνωστισμό σε κελιά κρατουμένων είναι αυτό που αναφέρει ο συγγραφέας Χαράλαμπος Δημόπουλος: «συγκεκριμένα η χωρική πυκνότητα αφορά στον διαθέσιμο χώρο κάθε κρατούμενου, στα πλαίσια της προσφερόμενης χωρητικότητας για κάθε κελί της φυλακής. Συνήθως η χωρητικότητα μετριέται με τετραγωνικά μέτρα ή πόδια και τότε γίνεται λόγος για πόσα τέτοια πόδια ή μέτρα αντιστοιχούν στον καθένα κρατούμενο. Η κοινωνική πυκνότητα αναφέρεται στον αριθμό των ατόμων που καταλαμβάνουν ένα δεδομένο χώρο. Αν λ.χ η κοινωνική πυκνότητα ενός κελιού είναι δύο άτομων, τότε σ' αυτό θα πρέπει να κρατούνται το πολύ δύο άτομα. Πέραν αυτού του αριθμού προκύπτει υπερσυνωστισμός».²¹

Ένα σημαντικό ακόμα πρόβλημα που προκύπτει από τον υπερσυνωστισμό είναι η έλλειψη ατομικότητας και όταν λέμε ατομικότητα εννοούμε την δυνατότητα ενός κρατούμενου να έχει το δικό του χώρο ώστε να μπορεί να διαθέτει χρόνο για τον εαυτό του και για τις προσωπικές του ανάγκες είτε σωματικές είτε πνευματικές κάτι που είναι απαγορευτικό όταν σε κελιά δυο ατόμων διαμένουν 4-5 άτομα.

Τα αποτελέσματα του υπερσυνωστισμού όπως φαίνεται έχουν άμεση επιρροή στην ψυχοσύνθεση των κρατουμένων και είναι φανερό ότι οι συνθήκες αυτές βοηθούν στην υποτροπή των κρατουμένων στις εκδηλώσεις βίας και κάνουν σχεδόν ανεξέλεγκτη την κατάσταση στις φύλακες αφού δεν μπορεί να υπάρξει αστυνόμευση και αποτελεσματική δουλειά από τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους (π.χ αντιστοιχεί ένας σωφρονιστικός υπάλληλος με 15 έως 20 κρατούμενους). Αυτό καθιστά αδύνατη και πολύ δύσκολη τη δουλειά των σωφρονιστικών υπαλλήλων.

21. Χαράλαμπος Δημόπουλος : Η κρίση της φυλακής και οι μη φυλακτικές κυρώσεις εκδ. αντ . Ν. Σακκουλα Αθήνα /Κομοτηνή 1998 σελ188

Έτσι μπορεί να καταλάβει κανείς ότι η κύρια αιτία της αποτυχίας του σωφρονιστικού κώδικα είναι ο υπερσυνωστισμός των κρατουμένων δημιουργώντας μια κατάσταση που επιβαρύνει το φυλακτικό προσωπικό και διατηρεί την παραβατική συμπεριφορά των κρατουμένων.

Στην Ελλάδα έρευνες που να μελετούν τα αποτελέσματα του υπερσυνωστισμού δεν έχουν γίνει. Δεν έχει γίνει επίσης η συσχέτιση των αποτελεσμάτων του υπερσυνωστισμού των φυλακών με τις εξεγέρσεις τους θανάτους και τις εκδηλώσεις βίας γενικά που φαίνονται σαν αίτια του φαινομένου του υπερσυνωστισμού. Δεν έχει μελετηθεί επίσης πώς επηρεάζει το φαινόμενο αυτό και σε ποιο βαθμό την ψυχοσωματική υγεία, την συμπεριφορά και την στάση των κρατουμένων.

Αναφορά στα αποτελέσματα του υπερσυνωστισμού κάνει ο Αλεξιάδης, ο Κουράκης και τέλος η διακομματική κοινοβουλευτική επιτροπή στην έκθεσή της.

Ο υπερπληθυσμός των κρατουμένων και η ακόλουθη συμπίεση της δυναμικότητας των φυλακών επιφέρουν κατά τον Αλεξιάδη σοβαρή χειροτέρευση της ποιότητας διαβίωσης των κρατουμένων σε αυτές. Η χειροτέρευση αυτή αφορά στην κακή σίτιση, την ανεπαρκή ιατρική περίθαλψη και ψυχαγωγία, την υπονόμηση της σωματικής και ψυχικής υγείας των κρατουμένων, τη μη τήρηση των κανόνων της υγιεινής κ.α δηλαδή στην μη εφαρμογή του σκοπού εκτέλεσης της ποινής.

Ο Κουράκης θεωρεί ότι η σημασία της εδαφικότητας και της στενότητας του διαθέσιμου χώρου, είναι τεράστια, όσον αφορά την εμφάνιση της βίας και την υποβάθμιση της ποιότητας ζωής των κρατουμένων. Επισημαίνει ακόμα την εννοιολογική διαφορά υπερπληθυσμού-υπερσυνωστισμού και αποκρούει επιτυχώς, τη μεθοδολογική τους σύγχυση. Υποστηρίζει πάντως, ότι ο υπερσυνωστισμός των κρατουμένων, ο οποίος προκύπτει από την υψηλή κοινωνική πυκνότητα αυτών, είναι εκείνος που προκαλεί τα πιο πάνω αποτελέσματα.

Σύμφωνα τέλος με την έκθεση της διακομματικής κοινοβουλευτικής επιτροπής, ο υπερσυνωστισμός των κρατουμένων, δημιουργεί συμφυρμό διαφορετικών κατηγοριών κρατουμένων με αποτέλεσμα να προβούμε στις ακόλουθες διαπιστώσεις α) ο σωφρονιστικός υπερπληθυσμός, αυτός καθαυτός, δεν αποτελεί επικίνδυνη κατάσταση για την περιοχή έκτισης της ποινής. Δυσχεραίνει όμως την ομαλή διεξαγωγή των προγραμμάτων της εκτέλεσης, υπονομεύει την υλοποίηση του σκοπού της σωφρονιστικής μεταχείρισης κι αυξάνει το κόστος συντήρησης και λειτουργίας της τρίτης φάσης της ποινικής καταστολής.

β) Επικινδυνότητα στην περιοχή αυτή φαίνεται ότι προκαλεί ο υπερσυνωστισμός των κρατουμένων είτε συνδέεται άμεσα είτε όχι με τον γενικότερο σωφρονιστικό πληθυσμό. Πάντως πρέπει να σημειωθεί ότι κατά κανόνα, ο σωφρονιστικός υπερπληθυσμός άγει στον αντίστοιχο υπερσυνωστισμό.

γ) Ο υπερσυνωστισμός, είναι μια σύνθετη έννοια και αφορά στην έλλειψη προσωπικού χώρου και χρόνου στην ανάπτυξη του προσωπικού βιώματος του υπερσυνωστισμού και στην ευρύτερη υπερπλήρωση της φυλακής. Από την άποψη αυτή ο υπερσυνωστισμός δημιουργεί αρνητικά βιώματα στον κρατούμενο τα οποία ευνοούν την μετάπτωση του –εκ νέου – στο έγκλημα. Από την άλλη πλευρά ο αντικειμενικός υπερσυνωστισμός αποτελεί ένα θετικό πλαίσιο για την εκδήλωση του φαινομένου της βίας, την υποβάθμιση της ποιότητας ζωής των εγκλείστων, την χειροτέρευση της σωματικής και ψυχικής υγείας τους, την πρόκληση δαπανών, τη δυσχαίρεση του έργου του σωφρονιστικού προσωπικού λ.χ διεύθυνση, φύλαξη, αγωγή, εκπαίδευση κ.α τη διευκόλυνση των αποδράσεων, την αύξηση των σωφρονιστικών δαπανών κ.α.

δ) Η σχέση του υπερσυνωστισμού με τα ατομικά και τα γενικά αποτελέσματά του δεν έχει μελετηθεί επαρκώς. Έτσι, άλλοι αμφισβητούν

την αρνητική του λειτουργία, άλλοι την υποβαθμίζουν ή την αγνοούν και άλλοι την υπερτονίζουν. Προς τούτο, επιβάλλεται η ευρεία διεξαγωγή σχετικών ερευνών, για τον ακριβή προσδιορισμό της σωφρονιστικής και της ευρύτερης κοινωνικής του λειτουργίας. Πρέπει δηλαδή να μετρήσουμε την προσφερόμενη και πραγματική χωρητικότητα των ελληνικών φυλακών και καθεμίας φυλακής ξεχωριστά. Παράλληλα πρέπει να μελετήσουμε την χωρική και κοινωνική πυκνότητα, τον προσωπικό χώρο, την ιδιωτικότητα και την αντίληψη περί συνωστισμού των κρατουμένων. Στη συνέχεια, πρέπει να διερευνήσουμε τη σχέση αυτών των στοιχείων με τα λεγόμενα αποτελέσματα ή άλλες εκδηλώσεις του υπερσυνωστισμού. Μόνο έτσι, θα έχουμε μια ακριβή εικόνα του προβλήματος για να υποβάλουμε αξιόπιστες και τεκμηριωμένες προτάσεις στον Έλληνα νομοθέτη²².

ε) Ο υπερσυνωστισμός λοιπόν, δεν είναι μόνο μια συνιστώσα της κακοδαιμονίας του σωφρονιστικού συστήματος, αλλά συγχρόνως προκαλεί την αναποτελεσματικότητα – όχι μόνο του σκοπού εκτέλεσης της ποινής, αλλά και - όλου του ποινικού συστήματος, καθώς επίσης, επιβαρύνει υπέρμετρα, το σωφρονιστικό και το ευρύτερο, ποινικό κόστος. Φαίνεται έτσι, ότι το πρόβλημα τούτο, συμπυκνώνει όλη τη δυσλειτουργία του σωφρονιστικού συστήματος, αφού χωρίς αυτό, οι άλλοι δύο παράγοντες της αναποτελεσματικότητας και του υψηλού κόστους, θα έχουν μετριασθεί. Η υπέρβαση λοιπόν του «σωφρονιστικού προβλήματος» διέρχεται υποχρεωτικά και κατ' εξοχήν, από την καταπολέμηση του προβλήματος του υπερπληθυσμού-υπερσυνωστισμού».

22. Χαράλαμπος Δημοπούλου, Η κρίση του θεσμού της φυλακής και οι μη φυλακτικές κυρώσεις, εκδ. Α.Π.Ν ΣΑΚΚΟΥΛΑ Αθήνα/Κομοτηνή 1998 σελ192-193-194

Γ.5 Η λύση του προβλήματος

Για το φαινόμενο του υπερσυνωστισμού αναφέρονται στη διεθνή βιβλιογραφία 3 διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις.

Η πρώτη αναφέρει την δημιουργία καινούριων σωφρονιστικών καταστημάτων με υπερσύγχρονες εγκαταστάσεις μεγαλύτερους χώρους έτσι ώστε να μειωθεί ο πληθυσμός των κρατουμένων αφού θα μοιρασθεί στα καινούρια καταστήματα. Κάτι που όπως δείχνει είναι μια προσωρινή αντιμετώπιση του προβλήματος γιατί χρειάζεται αρκετός χρόνος για την αποπεράτωση των έργων και μεγάλα οικονομικά κονδύλια που ίσως δεν μπορούν να διατεθούν απ' όλα τα κράτη και με αποτέλεσμα να χτίζονται συνεχώς καινούρια σωφρονιστικά καταστήματα χωρίς να γίνει ριζική λύση του προβλήματος αλλά επιφανειακή.

Η δεύτερη θεωρητική προσέγγιση για τη λύση του προβλήματος αναφέρει ότι πρέπει να υπάρξει βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των κρατουμένων με εκσυγχρονισμό των εγκαταστάσεων και εκσυγχρονισμό του ποινικού δικαίου, μείωση του χρόνου παραμονής των κρατουμένων με νομοθετικές ρυθμίσεις που να προβλέπουν μικρότερες ποινές φυλάκισης σε χρόνο, τη μείωση του αριθμού των δραστών που θα εισέρχονται στις φυλακές με νομοθετικές ρυθμίσεις που να προβλέπουν άλλες μορφές τιμωρίας και αύξηση των αδειών και των αποφυλακίσεων.

Το μειονέκτημα αυτής της θεωρητικής προσέγγισης είναι ότι δεν μπορεί να γίνει η εφαρμογή της σήμερα γιατί υπάρχουν παράγοντες που πρέπει να ξεπεραστούν όπως η νοοτροπία των κρατών και της κοινωνίας που είναι η τιμωρία των κρατουμένων με εγκλεισμό, η αλλαγή του ποινικού δικαίου που δεν μπορεί να γίνει ξαφνικά αλλά σταδιακά και αποτελεί μια ουτοπιστική άποψη που είναι δύσκολο να εφαρμοστεί.

Η τρίτη και τελευταία θεωρητική προσέγγιση αναφέρει ότι το πρόβλημα του υπερσυνωστισμού πρέπει να αντιμετωπιστεί με ρεαλιστικό

τρόπο με εφικτές και εφαρμόσιμες λύσεις. Αυτό μπορεί να γίνει με βελτίωση του σωφρονιστικού συστήματος και με υιοθέτηση μέτρων για το σωστό και εκσυγχρονισμένο τρόπο της ποινικής καταστολής. Θα πρέπει δηλαδή να υπάρξει υιοθέτηση εναλλακτικών μέτρων και κυρώσεων λ.χ η εντατική επιτήρηση, ο κοινωνικός σωφρονισμός, αύξηση των προγραμμάτων εργασιακής απασχόλησης των κρατουμένων, μείωση του χρόνου παραμονής στις φυλακές, αποποινικοποίηση πολλών εγκλημάτων (χρήστες ναρκωτικών – οικονομικά εγκλήματα κ.α.) Τα εναλλακτικά αυτά μέτρα μπορούν να εφαρμοστούν παράλληλα με τον εγκλεισμό και έχουν σκοπό την μείωση του πληθυσμού των κρατουμένων στα σωφρονιστικά καταστήματα κάνοντας πιο καλή τη λειτουργία αυτών.

Μια άλλη κατεύθυνση της ίδιας θεωρητικής προσέγγισης αναφέρει την εφαρμογή μέτρων που ονομάζονται μη φυλακτικά, διότι δεν έχουν στόχο τον εγκλεισμό σε σωφρονιστικά καταστήματα δεν αποβλέπουν μόνο στη λύση του προβλήματος του υπερσυνωστισμού αλλά γενικά στην καταπολέμηση της εγκληματικότητας. «Η συμφιλιωτική δικαιοσύνη που προτείνει η κατεύθυνση αυτή σε συνάρτηση με τα εναλλακτικά μέτρα που αναφέρθηκαν πιο πάνω αντιμετωπίζουν το πρόβλημα του υπερπληθυσμού των κρατουμένων από την αρχή εφ' όσον δεν προβλέπουν τον εγκλεισμό. Έτσι δεν υπάρχει σύστημα που να διαιωνίζει το πρόβλημα. Είναι μια κατεύθυνση που έχει στόχο να καταργήσει τον σωφρονιστικό εγκλεισμό και να αναθέσει τον σωφρονισμό στην κοινότητα, η οποία θα επιτηρεί συνεχώς τον παραβάτη. Στη χώρα μας το πρόβλημα του υπερσυνωστισμού αντιμετωπίζεται με τη θέσπιση ορισμένων νομοθετικών μέτρων όπως τυποποίηση των αδειών των κρατουμένων (αρθ.52) Κωδ.Μετ.Κρ., ημιελεύθερη διαβίωση σε ειδικά κέντρα (αρθ.57), η τμηματική έκτιση της ποινής και εργασία σε κοινωνικούς φορείς (αρθ.61), η απόλυση με όρους (αρθ.62) κ. α.

Αρκετοί καθηγητές όπως ο Αλεξιάδης ο Πανούσης ο Κουράκης έχουν μελετήσει το πρόβλημα του υπερσυνωστισμού στις φυλακές και έχουν προτείνει σχέδιο σωφρονιστικού κώδικα. Σ' αυτόν προτείνουν εναλλακτικά μέτρα έκτισης των ποινών ίδια με τον ισχύοντα νόμο 1851/1989. Σε γενικές γραμμές μπορούμε να πούμε ότι οι γνωστοί εγκληματολόγοι προτείνουν εναλλακτικά μέτρα όπως και η διεθνής βιβλιογραφία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ

ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΣ ΣΩΦΡΟΝΙΣΜΟΣ

Δ.1 ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΣ ΣΩΦΡΟΝΙΣΜΟΣ – ΑΠΕΓΚΛΕΙΣΜΟΣ

Ο κοινοτικός σωφρονισμός έχει ως στόχο τον σωφρονισμό του δράστη μέσα στην κοινότητα αντί στην φυλακή. Το δύσκολο αυτό έργο αναλαμβάνουν οι κοινωνικοί λειτουργοί αφού σύμφωνα με τη λογική του κοινοτικού σωφρονισμού το έγκλημα είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο που προέρχεται από την κοινωνία και μόνο αν αντιμετωπιστεί έτσι τότε θα μπορέσουμε να το περιορίσουμε στον επιθυμητό βαθμό.

Δ.2 Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥ ΣΩΦΡΟΝΙΣΜΟΥ

Όπως γίνεται λοιπόν εύκολα αντιληπτό ο κοινοτικός σωφρονισμός εάν εφαρμοστεί σωστά μπορεί να δώσει καλύτερα αποτελέσματα από τον εγκλεισμό σε φυλακή αφού επιτυγχάνεται η πρόληψη του εγκλήματος στην κοινότητα η οποία γνωρίζοντας τις συνθήκες που είναι ικανές να ωθήσουν ένα άτομο σε μια εγκληματική πράξη προσπαθεί να δώσει λύσεις.

Όμως ο κοινοτικός σωφρονισμός εκτός απ' αυτό παρέχει και ένα σωρό από άλλες δυνατότητες που είναι ευεργετικές τόσο για τον δράστη όσο και για το κράτος. Ο δράστης μπορεί μέσα στην κοινότητα να αξιοποιήσει πτυχές του χαρακτήρα του που στην φυλακή θα ήταν αδύνατο να καλλιεργήσει λόγω του υπερπληθυσμού και της ανεπάρκειας κτιριακής υποδομής.

Το κράτος μπορεί να απαλλαγθεί από τα υπέρογκα ποσά που δαπανούσε για την διαμονή των κρατουμένων, τις αμοιβές των σωφρονιστικών υπαλλήλων και την συντήρηση των φυλακών²³.

23. Χαράλαμπος Δημοπούλου, «Η κρίση του θεσμού της φυλακής και οι μη φυλακτικές κυρώσεις», εκδ. Αντ. Ν. Σάκουλας Αθήνα-Κομοτηνή 1998 σελ 258-261

Δ.3 ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Το έγκλημα ως πράξη αποτελεί ένα κοινωνικό πρόβλημα και μόνο μέσα στα όρια της κοινωνίας θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά. Οι φυλακτικές κυρώσεις ως μέτρο σωφρονισμού έχει αποτύχει αφού δρα και λειτουργεί έξω από τα όρια της κοινωνίας περιθωριοποιώντας τον κρατούμενο από τις κοινωνικές διαδικασίες στις οποίες θα έπρεπε έστω και στοιχειωδώς να συμμετέχει.

Στόχος της κοινωνίας μέσω των φορέων κοινωνικοποίησης είναι να μπορέσουν τα μέλη της να ενστερνιστούν τις αξίες, την ηθική και τις ιδέες της ώστε να μπορέσει να έχει μια υγιή ανάπτυξη και εξέλιξη. Σε αυτό το σημείο είναι σημαντική η βοήθεια του κοινοτικού σωφρονισμού αφού τοποθετεί εκ νέου τον εγκληματία στους κόλπους της κοινωνίας και τον βοηθά να επαναπροσδιορίσει την θέση του²⁴.

Δ.4 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥ ΣΩΦΡΟΝΙΣΜΟΥ

Τα προγράμματα κοινοτικού σωφρονισμού βοηθούν τον δράστη να έρθει σε επαφή με το πλέγμα των υπηρεσιών που μπορούν να του προσφερθούν μέσα στην κοινότητα. Με τα προγράμματα αυτά επιτυγχάνετε ομαλότερα η επανένταξη του δράστη στο κοινωνικό σύνολο αφού οι καθημερινές «συναλλαγές» δίνουν την ευκαιρία στον δράστη να μην αποκοπεί από το κοινωνικό σύνολο, μια διαδικασία που όντως του στερείται μέσα στα στενά όρια της φυλακής.

24. Χαράλαμπος Δημοπούλου, «Η κρίση του θεσμού της φυλακής και οι μη φυλακτικές κυρώσεις», εκδ. Αντ. Ν. Σάκουλας Αθήνα/Κομοτηνή 1998 σελ 266 - 268

Τέτοια προγράμματα είναι :

α) Η μετάδοση των θρησκευτικών αξιών της κοινωνίας, β) η προσφορά εργασίας από τον δράστη στην κοινότητα, γ) η επαγγελματική εκπαίδευση του δράστη κ, α.

Δ.5 Σκοποί χρησιμοποίησης κοινοτικού σωφρονισμού

A) Καλύτερη λειτουργία του ποινικού συστήματος

Ο κοινοτικός σωφρονισμός με την χρησιμοποίηση του θα περιορίσει τις αρνητικές παρενέργειες που προκαλεί ο εγκλεισμός στην αναμορφωτική προσπάθεια των κρατουμένων και θα αποφορτίσει τον ήδη βεβαρημένο τρόπο λειτουργίας τους.

B) Χαμηλότερο κόστος για τα προγράμματα κοινοτικού σωφρονισμού από αυτό για την συντήρηση των φυλακών.

Είναι γεγονός πως η συντήρηση των φυλακών καταλαμβάνει ένα αρκετά μεγάλο κομμάτι των κονδυλίων που διατίθενται από το κράτος για την συντήρηση της. Με τον κοινοτικό σωφρονισμό δίνεται η δυνατότητα να μειωθεί σημαντικά το κόστος αυτό και να δοθεί η δυνατότητα για καλύτερα αποτελέσματα στην αναμορφωτική προσπάθεια των κρατουμένων.

Δ) Σεβασμός του δράστη στους νόμους και στο ποινικό σύστημα

Μέσα στην κοινότητα ο δράστης μπορεί να μάθει να σέβεται τους νόμους και τα δικαιώματα των άλλων. Με τις καθημερινές «κοινωνικές συναλλαγές» γεννάται στο δράστη το συναίσθημα ότι αποτελεί κομμάτι του κοινωνικού συνόλου επομένως είναι αναγκασμένος να υποτάσσεται στο γενικό συμφέρον σε αντίθεση με τον εγκλεισμό σε σωφρονιστικό κατάστημα που αποξενώνει τον δράστη από την κοινωνία ευνοώντας έτσι μια μελλοντική πιθανή υποτροπή του αφού μέσα στην φυλακή το ατομικό συμφέρον σίγουρα υπερισχύει απέναντι στο γενικό καλό.

Δ) Ανθρωπιστικά κριτήρια λειτουργίας του κοινοτικού σωφρονισμού.

Όπως έχουμε προαναφέρει το σημαντικότερο στοιχείο του κοινοτικού σωφρονισμού είναι πως δεν περιθωριοποιεί τον δράστη αλλά του δίνει μια δεύτερη ευκαιρία να ενταχθεί στις κοινωνικές διαδικασίες τοποθετώντας τον σε ένα σύστημα που μαθαίνει να σέβεται τις αξίες, τα ιδανικά και την ηθική της κοινωνίας αναμορφώνοντας τον έτσι προκειμένου στο μέλλον να γίνει ομαλότερη η ένταξη του στην κοινωνία²⁵.

Δ.6 Θεωρητικές απόψεις για τον κοινοτικό σωφρονισμό στη χώρα μας

Σύμφωνα με τον Αλεξιάδη²⁶ ο κοινοτικός σωφρονισμός αποτελεί μια εκσυγχρονιστική εκδοχή του συστήματος ποινικής καταστολής. Εντάσσεται στις νέες ποινές αντιμετώπισης του εγκλήματος και στα μέτρα που παρακάμπτουν την ποινική διαδικασία.

Στις νέες ποινές αντιμετώπισης του εγκλήματος ανήκουν η προσφορά εργασίας στην κοινότητα για ορισμένες ώρες και η αποζημίωση του θύματος από τον θύτη ως ένδειξη συμπαράστασης.

Ως μέτρα που παρακάμπτουν την ποινική διαδικασία θεωρούνται η χρηματική ποινή, η εκούσια συμμετοχή σε πρόγραμμα απεξάρτησης ατόμου που είναι χρήστης ναρκωτικών, η τοποθέτηση ανήλικου σε οικογένεια.

Ο Αλεξιάδης θεωρεί πως η συμμετοχή της κοινότητας σε όλο το φάσμα της αναμορφωτικής προσπάθειας για τον δράστη θα μπορούσε να αποφέρει αρκετά επιτυχή αποτελέσματα.

25. Στ. Αλεξιάδης, «Εγκληματολογικά» Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκουλα, Αθήνα/Κομοτηνή, 1995, σελ. 457-468

26. Χαράλαμπου Δημοπούλου, «Η κρίση του θεσμού της φυλακής και οι μη φυλακτικές κυρώσεις», εκδ. Αντ. Ν. Σάκουλας Αθήνα/Κομοτηνή 1998 σελ 261-266

Σύμφωνα με τον Πανούση²⁷ η ανάμειξη της κοινότητας θα μπορούσε να προσφέρει ελπιδοφόρα μηνύματα για τον περιορισμό της εγκληματικότητας. Η πρόληψη και η καταστολή θα πρέπει να αποτελούν αντικείμενα της κοινότητας ιδιαίτερα όταν αποδεδειγμένα εμπλέκεται και αυτή στη δημιουργία τέτοιων εγκλημάτων.

Σύμφωνα με τον Πανούση πρέπει να ιδρυθούν κοινοτικά σωφρονιστικά καταστήματα που θα δίνουν στους κατοίκους της περιοχής άλλη εικόνα για την ασφάλεια του, για το ποιόν των εγκλείστων και τη μετασωφρονιστική μέριμνα.

Δ.7 Η ΚΟΙΝΩΦΕΛΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑ ΩΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Σύμφωνα με τις ισχύουσες – αλλά μη εφαρμοζόμενες διατάξεις του νόμου ποινή φυλακίσεως που είναι μεγαλύτερη του μήνα και μικρότερη του χρόνου μπορεί να μετατραπεί σε παροχή κοινωφελούς εργασίας αρκεί να το δέχεται ο ίδιος ο κατηγορούμενος και να κριθεί επίσης ότι αυτό θα αποβεί χρήσιμο για τον ίδιο τον δράστη.

Το δικαστήριο επίσης ανάλογα και με την ικανότητα του δράστη ορίζει και τον αριθμό των ωρών που θα προσφέρει ημερησίως. Μπορεί να κυμαίνεται από 2 έως 6 ώρες.

Η κοινωφελής εργασία είναι επίσης παροχή υπηρεσιών προς την κοινότητα μη αμειβόμενη, όμως μπορεί να μετατραπεί σε προσφορά υπηρεσιών προς τον παθόντα αν αυτός καταστεί ανάπηρος αρκεί να συμφωνούν ο παθών και ο δράστης.

27. Πανούσης, «Εγκλημα και τοπική κοινωνία», τόμος 1, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1993, σελ. 39

Τέλος, πρέπει η κοινωφελής εργασία να παρέχεται στον χρόνο που ορίστηκε από το δικαστήριο και να μην ασκείται πλημμελώς από τον δράστη ειδάλλως δίνεται η ευκαιρία στο δικαστήριο να διακόψει την παροχή κοινωφελούς εργασίας και ο δράστης να εκτίσει το υπόλοιπο της ποινής στη φυλακή.

Δ.8 ΓΕΝΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ

Ο κοινοτικός σωφρονισμός αντιλαμβάνεται το έγκλημα ως κοινωνικό φαινόμενο και έτσι προσπαθεί να το αντιμετωπίσει.

Το έγκλημα τελείει μέσα στα όρια της κοινωνίας άρα έχει και κοινωνική, οικονομική, πολιτιστική και ηθική διάσταση.

Η αξία και η ηθική μιας κοινωνίας μεταδίδονται στον άνθρωπο από τα παιδικά χρόνια μέσω των φορέων κοινωνικοποίησης που είναι η οικογένεια, το σχολείο, οι φίλοι, τα Μ.Μ.Ε κ. α.

Έτσι λοιπόν η τάση προς το έγκλημα είναι η έλλειψη επαρκούς κοινωνικοποίησης κατά τα παιδικά χρόνια της ανάπτυξης του ανθρώπου.

Ο κοινοτικός σωφρονισμός λοιπόν πρέπει να συμβάλει στην αναπλήρωση αυτού του ελλείμματος και να μεταδώσει στο άτομο τα εχέγγυα για μια μελλοντική νόμιμη συμπεριφορά που θα τον αποτρέψει να εγκληματήσει ξανά²⁸.

28. Χαράλαμπος Δημοπούλου, «Η κρίση του θεσμού της φυλακής και οι μη φυλακτικές κυρώσεις», εκδ. Αντ. Ν. Σάκουλας Αθήνα/Κομοτηνή 1998 σελ 299- 303

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε

ΟΙ ΜΗ ΦΥΛΑΚΤΙΚΕΣ ΚΥΡΩΣΕΙΣ

Ε.1 Μη φυλακτικές κυρώσεις

Οι μη φυλακτικές κυρώσεις επιβάλλονται σε άτομα που έχουν τελέσει αξιόποινη πράξη που όμως δεν βλάπτει σε τόσο μεγάλο βαθμό τις αξίες και την ηθική της κοινωνίας. Συνεπώς δεν προϋποθέτουν τον εγκλεισμό σε σωφρονιστικό ίδρυμα του δράστη.

Στις «μη φυλακτικές κυρώσεις» δεν κρίνεται απαραίτητη η στέρηση της προσωπικής ελευθερίας του δράστη αλλά επιβάλλονται πιο ασήμαντες ποινές όπως χρηματικά πρόστιμα, επίπληξη, αναστολή αδείας κ.α.

Οι μη φυλακτικές κυρώσεις όμως έχουν τόσο θετικά όσο και αρνητικά στοιχεία.

Στα θετικά τους στοιχεία λογίζεται Α) πως δεν υπερφορτώνουν τον ήδη βεβαρημένο χώρο των φυλακών και με άλλους εγκλείστους. Β) Επειδή δεν υπάρχει εγκλεισμός διευκολύνεται η αναμόρφωση της προσωπικότητας του δράστη που θα τον εμποδίσει να τελέσει στο μέλλον αξιόποινες πράξεις και Γ) Το χαμηλότερο κόστος τους.

Στα αρνητικά τους στοιχεία παίζει σημαντικό ρόλο το γεγονός πως επειδή δεν προβλέπουν σοβαρές ποινές για τους δράστες δεν μπορούν ίσως να τους αποτρέψουν από το να εκτελέσουν μελλοντικά την ίδια ίσως και σοβαρότερη αξιόποινη πράξη²⁹.

29. Χαράλαμπος Δημοπούλου, «Η κρίση του θεσμού της φυλακής και οι μη φυλακτικές κυρώσεις», εκδ. Αντ. Ν. Σάκουλας Αθήνα/Κομοτηνή 1998 σελ 370-376

E.2 Κατάταξη μη φυλακτικών - κυρώσεων

Οι μη φυλακτικές κυρώσεις διεκπεραιώνονται μέσα στα στενά όρια της κοινότητας και υπό την στενή επίβλεψη της. Χωρίζονται:

- A) Στα μέτρα για την αποφυγή της προφυλάκισης
- B) Την κοινοτική-κοινωφελή εργασία
- Γ) Την ηλεκτρονική-εντατική επιτήρηση
- Δ) Την αποκαταστασιακή δικαιοσύνη³⁰

A) Μέτρα για την αποφυγή της προφυλάκισης

Η προφυλάκιση επιβάλλεται από πλευράς της πολιτείας στον ύποπτο στις περιπτώσεις που αρνείται να αποκαλύψει την ταυτότητα του, που το αδίκημα το οποίο τέλεσε είναι αρκετά σοβαρό ή όταν η δικαστική αρχή κρίνει πως ο δράστης θα προσπαθήσει να διαφύγει προκειμένου να τελέσει νέα εγκλήματα. Τα μέτρα που επιστρατεύονται προκειμένου να αποφευχθεί η προφυλάκιση του δράστη είναι:

- 1) Ο περιορισμός της προσωπικής ελευθερίας της κίνησης
 - 2) Η επιτήρηση του υπόπτου
 - 3) Η χρηματική εγγύηση για προσωρινή αποφυλάκιση
 - 4) Η απελευθέρωση με όρο
- 1α) Ο περιορισμός της προσωπικής ελευθερίας της κίνησης συνιστά ένα μέτρο κατά το οποίο ο δράστης καλείται να παραμείνει εντός των ορίων μιας συγκεκριμένης περιοχής, στην περίπτωση που δεν το πράξει θα ισχύσει η προδικαστική κράτηση.
- 1β) Ο κρατούμενος τοποθετείται σε μια κοινότητα στα όρια της οποίας του παρέχονται ποικίλες κοινωνικές υπηρεσίες και συνάμα ότι δεν θα προσπαθήσει να διαφύγει ώστε να αποφύγει την επερχόμενη δίκη.

30. Χαράλαμπος Δημοπούλου, «Η κρίση του θεσμού της φυλακής και οι μη φυλακτικές κυρώσεις», εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας Αθήνα/Κομοτηνή 1998 σελ 373-376

Η σίγουρη προσαγωγή του δράστη σε δίκη μπορεί να εξασφαλιστεί και με την τακτική εμφάνισή του στο πλησιέστερο αστυνομικό τμήμα της περιοχής.

1γ) Καταβολή χρηματικής εγγύησης

Η χρηματική εγγύηση μπορεί να καταβληθεί από τον ίδιο τον δράστη ή από τρίτο άτομο για λογαριασμό του δράστη. Είναι ένας συνήθης περιοριστικός όρος που χρησιμοποιείται σε αρκετές χώρες. Παρ' όλα αυτά έχει κριθεί από πολλούς ως άδικος γιατί δεν έχουν όλοι οι δράστες την οικονομική ευχέρεια προκειμένου να καταβάλουν και τις απαραίτητες χρηματικές εγγυήσεις.

1δ) Απελευθέρωση με όρο

ουσιαστικά βασίζεται στο λόγο που δίνει ο δράστης ότι θα παρουσιάζεται στις τοπικές αστυνομικές αρχές ανά τακτά χρονικά διαστήματα προκειμένου να εξασφαλιστεί ότι δεν θα προσπαθήσει να διαφύγει ώστε να αποφύγει την δίκη. Για να χρησιμοποιηθεί αυτό το μέτρο λαμβάνονται υπ' όψιν το οικογενειακό περιβάλλον του δράστη, η φύση του εγκλήματος του, το ποινικό του μητρώο κ. α³¹.

B. Η κοινοτική-κοινωφελής εργασία

Το δικαστήριο με την σύμφωνη γνώμη του κατηγορούμενου και με την προϋπόθεση ότι το έγκλημα που τέλεσε δεν είναι ιδιαίτερα σοβαρό μπορεί να του επιβάλει ως ποινή την παροχή κοινωφελούς εργασίας σε μια κοινότητα για ένα συγκεκριμένο αριθμό ωρών που όμως βέβαια δεν θα πληρώνεται. Για να εφαρμοστεί όμως αυτό το μέτρο κρίνεται απαραίτητη η ύπαρξη της κοινότητας που θα τοποθετηθεί ο δράστης πάντα όμως με την σύμφωνη γνώμη του.

31. Χαράλαμπος Δημοπούλου, «Η κρίση του θεσμού της φυλακής και οι μη φυλακτικές κυρώσεις», εκδ. Αντ. Ν. Σάκουλας Αθήνα/Κομοτηνή 1998 σελ 377-385

Αυτό το μέτρο χρησιμοποιείται από αρκετές χώρες του κόσμου, αυτή όμως που το υιοθέτησε πρώτη ήταν η Μεγάλη Βρετανία³².

Γ. Η ηλεκτρονική-εντατική επιτήρηση

A) Η εντατική επιτήρηση

Το μέτρο αυτό χρησιμοποιείται βασικά στις Η.Π.Α προκειμένου να αποφευχθεί ο φυλακτικός εγκλεισμός που προκαλεί πρόσθετα οικονομικά βάρη στους φορολογούμενους και υπερσυνωστισμό στις φυλακές. Αυτό το μέτρο κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικό.

Τα προγράμματα όμως που θα εφαρμοστούν στις κοινότητες θα πρέπει να ανταποκρίνονται και να ικανοποιούν τις ανάγκες του δράστη.

Ακόμα, θα πρέπει το πρόγραμμα να απαρτίζουν άτομα ευαίσθητοποιημένα που να ενστερνίζονται τις αρχές του προγράμματος και να σέβονται τα δικαιώματα του δράστη.

B) Η ηλεκτρονική επιτήρηση

Η ηλεκτρονική επιτήρηση στοχεύει στο να εγκλωβίσει το δράστη σε ένα συγκεκριμένο χώρο έτσι ώστε να γίνεται συνεχώς ανιχνεύσιμη η παρουσία του ή η απουσία του. έτσι εξασφαλίζεται ότι θα εξαλειφθούν οι προϋποθέσεις που θα τον οδηγήσουν σε ένα άλλο έγκλημα.

Βέβαια έχουν διατυπωθεί ορισμένες επιφυλάξεις όσον αφορά την χρησιμοποίησή αυτού του μέτρου αφού καταργεί ουσιαστικά τα ατομικά δικαιώματα του δράστη³³.

32. Χαράλαμπος Δημοπούλου, «Η κρίση του θεσμού της φυλακής και οι μη φυλακτικές κυρώσεις», εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας Αθήνα-Κομοτηνή 1998 σελ 437-440

33. Χαράλαμπος Δημοπούλου, «Η κρίση του θεσμού της φυλακής και οι μη φυλακτικές κυρώσεις», εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας Αθήνα/Κομοτηνή 1998 σελ 419-425

Δ) Αποκαταστασιακή δικαιοσύνη

Με αυτό το μέτρο το θύμα ή οι συγγενείς των θυμάτων μπορούν να αξιώσουν από τον δράστη αποζημίωση τόσο για τη βλάβη που υπέστησαν αλλά και για ψυχική οδύνη.

Η αποκαταστασιακή δικαιοσύνη παρέχει στα θύματα, στους δράστες αλλά και στην κοινότητα την δυνατότητα μιας αρμονικής συνεργασίας μεταξύ τους προκειμένου να αποκατασταθεί η ζημιά που έχει προκληθεί με το έγκλημα³⁴.

34. Χαράλαμπος Δημοπούλου, «Η κρίση του θεσμού της φυλακής και οι μη φυλακτικές κυρώσεις», εκδ. Αντ. Ν. Σάκουλας Αθήνα-Κομοτηνή 1998 σελ 387-389

**ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ
ΜΕΡΟΣ**

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

A. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η επιλογή του θέματός μας στηρίχτηκε στον προβληματισμός μας γύρω από την κρίση που επικρατεί στον θεσμό της φυλακής εδώ και δεκαετίες πριν, γνωρίζοντας ότι η φυλακή συνεχίζει να δέχεται αυξανόμενες, ολοένα και περισσότερες επιθέσεις για την αντιανθρωπιστική, μη ορθολογικό και συνακόλουθα αναποτελεσματικό χαρακτήρα της. Αποτελεί δηλαδή σήμερα δεδομένα η αποτυχία της φυλακής στην βασική της αποστολή για κοινωνική επανένταξη των δραστών καθώς και η τριπλή κακοδαιμονία της, αναποτελεσματικότητα – υπερσυνωστισμός – κόστος.

Στην έρευνά μας επιδιώκουμε να επιβεβαιώσουμε ή όχι την υπόθεσή μας ότι δηλαδή, ο υπερσυνωστισμός κρατουμένων στις φυλακές αποτελεί παράγοντα αναποτελεσματικότητας και οικονομικής επιβάρυνσης του κράτους, με την ευθύνη που του αναλογεί για την αποτυχία του σωφρονισμού, από τη στιγμή που η ποινική καταστολή είναι θεσμικά προσανατολισμένη στον εγκλεισμό.

Ακόμα στα ερωτήματα που θέτουμε και αναζητούμε απαντήσεις είναι εάν η επίλυση του σωφρονιστικού υπερσυνωστισμού διέρχεται μόνο μέσα από την κατασκευή περισσότερων φυλακών και από την αναζήτηση κατάλληλων μεθόδων μεταχείρισης των κρατουμένων για τον αποτελεσματικό σωφρονισμό τους. Πως λοιπόν θα λύσουμε το πρόβλημα εάν γιγαντώνουμε το σύστημα που το δημιουργεί; Διερευνούμε δηλαδή μήπως ήρθε ο καιρός να υπερβούμε το ξεπερασμένο και γερασμένο, αυτό θεσμό της φυλακής με την καθιέρωση και την ολοένα μεγαλύτερη διεύρυνση εναλλακτικών μέτρων «παράλληλα» προς τη φυλακή αλλά και με μέτρα «αντί και εκτός της φυλακής» αφού η τελευταία δημιουργεί εξ΄

ορισμού το ίδιο πρόβλημα. Ακόμα αναζητούμε τα ρεαλιστικά αυτά εναλλακτικά και υποκατάστατα μέτρα που μπορούν να δώσουν τη δυνατότητα υπέρβασης του θεσμού της φυλακής.

Η τεχνική συλλογή στοιχείων έγινε με τη μέθοδο της δομημένης συνέντευξης. Οι άξονες των συνεντεύξεών μας στράφηκαν γύρω από τρία θεματικά πεδία διεύρυνσης: σωφρονισμός – σωφρονιστικό σύστημα (σημασία, σκοπός, ελλείψεις, προβλήματα, τρόπους βελτίωσης, νέα μέτρα σωφρονισμού) – υπερσυνωστισμός (από πού προκύπτει το πρόβλημα, σχέση με το σωφρονισμό, αίτια), εναλλακτικά και υποκατάστατα μέτρα σωφρονισμού των μέτρων, προβλήματα εφαρμογής στην ελληνική επικράτεια, θεσμοποίηση και επιλογή τους από τους ερωτώμενους).

Τα πρόσωπα που ανταποκρίθηκαν στις συνεντεύξεις μας προέρχονται από τον δικηγορικό και δικαστικό χώρο του Ηρακλείου καθώς επίσης από το φυλακτικό προσωπικό εσωτερικής και εξωτερικής φρούρησης και το διοικητικό προσωπικό της «κλειστής φυλακής Αλικαρνασσού» και της «Δικαστικής φυλακής Νεάπολης». Αναζητήσαμε δηλαδή απόψεις από διάφορες κατηγορίες προσώπων που εμπλέκονται στο σύστημα του σωφρονισμού για να εξετάσουμε το θέμα της έρευνάς μας, πιο ολοκληρωμένα και από διαφορετικές οπτικές γωνίες, εμπειρία και γνώσεις.

Κατά το σχεδιασμό της έρευνάς μας είχαμε υπολογίσει περίπου δεκαπέντε συνεντεύξεις ισάριθμα μοιρασμένες στο δικαστικό, δικηγορικό, διοικητικό και φυλακτικό προσωπικό. Από την αρχή όμως συναντήσαμε μεγάλες δυσκολίες ανταπόκρισης στις συνεντεύξεις μας με την αιτιολογία από πολλούς ερωτώμενους ότι δεν είχαν τις εξειδικευμένες γνώσεις, την εμπειρία για να ανταποκριθούν στη συνέντευξη και να συμβάλουν θετικά στην έρευνά μας, ή απλά ήταν απρόθυμοι έως αδιάφοροι για το θέμα.

Αλλά όμως και τα ελλιπή στοιχεία που αρχίσαμε να συλλέγουμε από τις πρώτες συνεντεύξεις μας, αποφασίσαμε να επεκτείνουμε όσο ήταν δυνατόν τον αριθμό τους, για να εμπλουτίσουμε και να διευρύνουμε τα στοιχεία της έρευνάς μας, και να την καταστήσουμε αντικειμενικότερη. Έτσι τελικά πραγματοποιήθηκαν εικοσιδύο συνεντεύξεις, δέκα αφορούσαν το φυλακτικό προσωπικό, επτά το διοικητικό και πέντε δικαστικούς και δικηγόρους.

Τέλος έγινε η επεξεργασία των στοιχείων που συλλέχθηκαν από τις προσωπικές συνεντεύξεις με τη μέθοδο της ποιοτικής ανάλυσης. Αποφύγαμε τη σύγκριση των απόψεων μεταξύ των τριών διαφορετικών κατηγοριών επαγγελματιών και καταλήξαμε., στη διεξαγωγή συμπερασμάτων από την έρευνά μας, με αναφορά και σύγκριση των απόψεων που επεξεργαστήκαμε συγκεντρωτικά, σε σχέση με τις αναφορές που είχαμε από το θεωρητικό πεδίο επιστημονικών απόψεων για το θέμα μας.

B. ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ – ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.

B.1. ΤΟΥ ΦΥΛΑΚΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΚΡΑΤΗΣΗΣ.

Στην ερώτηση που δέχθηκε το φυλακτικό προσωπικό για το πώς αυτό αντιλαμβάνεται τη σημασία σωφρονισμός – σωφρονιστικό κατάστημα, στην μεγαλύτερη πλειοψηφία τους την αντιλαμβάνονται ως εξής: «Ως μια ποιοτική μορφή κράτησης, που με τις κατάλληλες υπηρεσιακές, κοινωνικές και ψυχολογικές παρεμβάσεις, να εξασφαλίζονται κατά το δυνατόν οι καλύτερες συνθήκες κράτησης, με ίση μεταχείριση σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και ομαλής κοινής διαβίωσης». Επίσης πιστεύουν σε μια αποτελεσματική πρόβλεψη, κατοχύρωση και λειτουργία των θεσμών και των νόμων ώστε οι κρατούμενοι να προετοιμάζονται όσο το δυνατόν καλύτερα για ομαλή επανένταξη στην κοινωνία. Ακόμα θεωρούν ότι τα παραπάνω διασφαλίζονται μέσα σε ένα κλίμα νομιμότητας που πρέπει να διέπει τις σχέσεις υπαλλήλων και κρατουμένων, με θεσμούς και δικλείδες ασφαλείας που διευκολύνουν τη διαφάνεια και κατοχυρώνουν τα συμφέροντα των κρατουμένων.

Άλλος ένας μεγάλος αριθμός πιστεύει ότι το σωφρονιστικό σύστημα και η έννοια του σωφρονισμού έχει μία και μοναδική σημασία και ένα και μοναδικό σκοπό, δηλαδή την φυσιολογική επανένταξη των κρατουμένων στην κοινωνία.

Κάποιοι θεωρούν το σωφρονισμό σαν ένα σύνολο μέτρων της πολιτείας κυρίως νομικών στέρησης προσωπικής ελευθερίας ώστε να προστατευθεί το κοινωνικό σύνολο από ανθρώπους που έχουν κριθεί εγκληματίες – παράνομοι.

Μεμονωμένες απόψεις θεωρούν το σωφρονισμό σαν ένα λειτούργημα κάποιας ομάδας επαγγελματιών. Υπάρχει επίσης και μια τελευταία άποψη που βλέπει πως ο σωφρονισμός έχει ως σκοπό την επιβολή των αποφάσεων της δικαιοσύνης καθώς να αποδεχτεί ο κρατούμενος μέσω της έκτισης της ποινής του, τους νόμους.

- Σε ερώτηση προς το φυλακτικό προσωπικό εάν πιστεύει ότι το σωφρονιστικό σύστημα που εφαρμόζεται στην χώρα μας έχει πετύχει το σκοπό του, απαντούν ως εξής: Οι περισσότεροι απάντησαν κατηγορηματικά όχι και την άποψη αυτή την δικαιολόγησαν με δύο κυρίως επιχειρήματα: «ότι η ίδια η φυλακή αντί να σωφρονίζει, γίνεται «κέντρο εκπαίδευσης» νέων εγκληματιών και νέων μορφών εγκληματικότητας και θεωρείται ένας χώρος που δημιουργεί ανθρώπους «άρρωστους» και τοξικομανείς. Έπειτα οι ίδιοι άνθρωποι συχνά μπαίνουν και βγαίνουν στις φυλακές.

Ορισμένοι αμφιταλαντεύονται ανάμεσα σε ποσοστά, ανάμεσα στο «ναι» και στο «όχι» και απαντούν με τον εξής τρόπο: Ένα μεγάλο ποσοστό, ένα μικρό ποσοστό, εν μέρει, μερικώς, το σωφρονιστικό σύστημα έχει πετύχει ή δεν έχει πετύχει τον σκοπό του. Τα επιχειρήματά τους για την μία ή την άλλη θέση είναι οι μεγάλες φυλακτικές ποινές, η κακή διαβίωση στα καταστήματα κράτησης, η μετέπειτα μη ομαλή τους ένταξη στην κοινωνία, η αύξηση της εγκληματικότητας αλλά και ξένης εγκληματικότητας, η άρνηση να εφαρμοστεί στο σύνολό του το νομοθετικό πλέγμα, η έλλειψη κτιριακής και υλικοτεχνικής υποδομής καθώς και σωστής εκπαίδευσης και επιμόρφωσης του φυλακτικού προσωπικού. Θεωρούν λοιπόν οι παραπάνω ότι στο βαθμό που θα βελτιώνονταν όσα αναφέρονται το σωφρονιστικό σύστημα θα πλησιάζει και τον σκοπό του.

Υπάρχει και μια άποψη που αναφέρει ότι το σωφρονιστικό σύστημα έχει πετύχει το σκοπό του χωρίς όμως να το τεκμηριώνει με επιχειρήματα.

- Όσον αφορά την άποψη του φυλακτικού προσωπικού για τις ελλείψεις στο σημερινό σωφρονιστικό σύστημα οι περισσότεροι συμφώνησαν στα παρακάτω:

Ελλείψεις σε κτιριακά και υλικοτεχνική υποδομή, σε φυλακτικό και ειδικά καταρτισμένο επιστημονικό προσωπικό. Επίσης υποστηρίχθηκε η έλλειψη επιμόρφωσης (σεμινάρια) του ήδη υπάρχοντος επαγγελματικού προσωπικού καθώς και χαμηλές οικονομικές απολαβές με αυξημένο το όριο συνταξιοδότησης. Αναφέρθηκαν ακόμα στην «έλλειψη καινοτόμων διατάξεων στο Σωφρονιστικό Κώδικα και αδυναμία εφαρμογής του, ότι δεν γίνεται σωστός διαχωρισμός των κρατουμένων αλλά και ανάλογα προγράμματα για ειδικές ομάδες όπως οι τοξικομανείς».

Κάποιοι απάντησαν «πως γίνεται επιλογή υπαλλήλων για κάποιες θέσεις με διάφορα αδιευκρίνιστα κριτήρια και η επιλογή των προϊσταμένων θα πρέπει να γίνεται κατόπιν εξετάσεων. Θεωρούμε επίσης εσφαλμένη τη τοποθέτηση γενικών διευθυντών στο υπουργείο δικαιοσύνης από άτομα που δεν έχουν εμπειρία από τα «εσωτερικά των φυλακών».

Ελάχιστοι θεώρησαν ακόμα σαν έλλειψη την απουσία εσωτερικού κανονισμού για τις φυλακές αλλά και την δυσαρμονία στον συντονισμό ενεργειών από το υπουργείο. Όταν ρωτήθηκαν για τα προβλήματα που προκύπτουν από τις ελλείψεις αυτές, απάντησαν ως εξής:

Η μεγάλη πλειοψηφία θεωρεί ως σημαντικά τα παρακάτω προβλήματα που δημιουργούνται εξαιτίας των ελλείψεων αυτών.

- Υπερσυνωστισμός στα καταστήματα κράτησης.
- Αύξηση του κινδύνου εξεγέρσεων, αποδράσεων, «αναποτελεσματικότητα στον σωφρονισμό, δηλαδή στην κατάλληλη προετοιμασία για την κοινωνική επανένταξη των κρατουμένων και στην μείωση του κινδύνου υποτροπής για διάπραξη νέων εγκληματικών πράξεων».
- Δεν γίνεται σωστός διαχωρισμός των κρατουμένων ανάλογα με το αδίκημά τους.
- Κακές συνθήκες υγιεινής και υγειονομικής περίθαλψης.
- Σύσταση συμμοριών μέσα στις φυλακές, αύξηση της εγκληματικότητας με επικίνδυνα αποτελέσματα για συγκρατούμενους και προσωπικό.
- Περιορισμένη προσφορά για εργασία καθώς και ελάχιστοι ή ανεπαρκείς χώροι άθλησης.

Υπήρξαν και κάποιες απόψεις που αναφέρθηκαν ειδικότερα σε προβλήματα που δημιουργούνται στο προσωπικό του καταστήματος κράτησης, όπως:

- Αδυναμία να εφαρμόσουν πολλές φορές όσα ο Σωφρονιστικός Κώδικας επιβάλλει.
- «Δεν υπάρχει κοινή αντίληψη των πραγμάτων από τον Υπουργό Δικαιοσύνης μέχρι τον τελευταίο υπάλληλο του φυλακτικού προσωπικού».
- Προβλήματα καλής συνεργασίας μεταξύ των υπαλλήλων αλλά και αδυναμία προσφοράς έργου από πολλούς, λόγω αυξημένου ορίου ηλικίας.
- Προβλήματα στη σωστή εκτέλεση του έργου των υπαλλήλων λόγω ανεπαρκούς εκπαίδευσης και επιμόρφωσης.

- Σε άλλη ερώτηση που έγινε στο φυλακτικό προσωπικό για να εξετάσουμε τις θέσεις του για το πρόβλημα του υπερσυνωστισμού των κρατουμένων στις φυλακές και από πού αυτό πιστεύει ότι προκύπτει, από τον Σωφρονιστικό Κώδικα ή από το ποινικό δίκαιο; Απάντησαν ως εξής:

Οι περισσότεροι θεώρησαν συνυπεύθυνους και τους δύο αυτούς παράγοντες δίνοντας άλλοτε βαρύτητα στο Σωφρονιστικό Κώδικα με το επιχείρημα ότι πολλές διατάξεις του έχουν μείνει μόνο «επί χάρτου» και δεν εφαρμόζονται στη πράξη και άλλοτε στο ποινικό δίκαιο που δεν έχει αναπροσαρμόσει τις διατάξεις του πέρα των «φυλακτικών» ποινών για πολλά αδικήματα δίνονται, έτσι, μια άλλη ευκαιρία για σύγχρονη και αποτελεσματική αντιμετώπιση των παραβατών των νόμων.

Υπάρχει όμως και η αντίθετη άποψη από ελάχιστους που αναφέρουν πως «αν οι ποινές ήταν αυστηρότερες και η διαβίωση στα σωφρονιστικά καταστήματα όχι τόσο ελαστική δεν θα είχαμε τόσο υπερσυνωστισμό στα καταστήματα κράτησης».

- Στη συνέχεια ρωτήθηκαν αν γνωρίζουν ποια άλλη αιτία συντελεί στο πρόβλημα του υπερσυνωστισμού.

Ιεραρχικά και ανάλογα με την βαρύτητα σημασία και βαθμού σπουδαιότητας αναφέρθηκαν από το φυλακτικό προσωπικό τα εξής αίτια:

- «Μαζική και ανεξέλεγκτη εισροή αλλοδαπών στη χώρα μας. εισαγωγή «ξένης» εγκληματικότητας με συνέπεια την κράτηση πολλών αλλοδαπών στις ελληνικές φυλακές. Η Ελλάδα έδειξε ανέτοιμη να δεχτεί μεγάλα κύματα μεταναστών».
- Έλλειψη κτιριακής υποδομής και χρηματοδότησης ανέγερσης νέων καταστημάτων κράτησης.
- Αύξηση γενικότερα της εγκληματικότητας, παρουσία «νέου» τύπου εγκληματικότητας

- Επιβολή μεγάλων ποινών από τα δικαστήρια.
 - Ανεπιτυχή προσπάθεια του σωφρονιστικού συστήματος για επανένταξη των κρατουμένων στην κοινωνία.
- Στην εξέταση των προβλημάτων που δημιουργεί ο υπερσυνωστισμός σε σχέση με το σωφρονισμό των κρατουμένων δόθηκαν απαντήσεις για τις δυσχέρειες που δημιουργούνται από τη μία όσον αφορά τους κρατούμενους και από την άλλη όσον αφορά το φυλακτικό προσωπικό.

Ανάλογα λοιπόν με τη σημασία και τη πλειοψηφία κατά βαθμό των απόψεων, τα προβλήματα του υπερσυνωστισμού σε σχέση με τον σωφρονισμό των κρατουμένων είναι τα εξής ιεραρχικά:

- Ο αριθμός των κρατουμένων είναι πολύ μεγαλύτερος από την χωρητικότητα των καταστημάτων κράτησης με αποτέλεσμα την ελλιπή προσφορά υπηρεσιών ιατρικών, κοινωνικών, υγιεινής, εκπαίδευσης, ψυχαγωγίας, επαγγελματικής κατάρτισης και εργασίας
- Προβλήματα άγχους, έντασης, κακών σχέσεων μεταξύ των κρατουμένων, κρούσματα ατομικής και ομαδικής βίας, κίνδυνος υποτροπής για νέα εγκλήματα ακόμη και μέσα στη φυλακή.
- Ελλιπής διαχωρισμός των κρατουμένων ανάλογα με το αδίκημα.

«Καταπάτηση της προσωπικότητας και της ατομικής ελευθερίας των κρατουμένων όταν αναγκάζονται να στοιβάζονται πολλά άτομα σε μικρά κελιά και θαλάμους».

Τα προβλήματα τώρα που δημιουργούνται στο φυλακτικό προσωπικό σε σχέση με το σωφρονισμό των κρατουμένων, ανέφεραν τα εξής:

- Μικρή αναλογία φυλακτικού και επιστημονικού προσωπικού που σε κάθε κατάσταση κράτησης ανάλογα με την χωρητικότητά του, πολλές φορές κρατείται τριπλάσιος αριθμός κρατουμένων.
 - Χαμηλή ποιότητα παροχής υπηρεσιών και δυνατότητα εξατομίκευσης παρακολούθησης περιπτώσεων.
 - «Ελλιπής έλεγχος, καταστολή και διασφάλιση της τάξης και της ασφάλειας από το φυλακτικό προσωπικό».
- Στην ερώτηση αν ο εγκλεισμός σε φυλακές κλειστού τύπου σωφρονίζει τους κρατούμενους, διατυπώθηκαν δύο διαφορετικές θέσεις και απόψεις.

Η μεγάλη πλειοψηφία απάντησε αρνητικά θέτοντας ως επιχείρημα την αποτυχία της φυλακής μετά από τόσα χρόνια να ανταποκριθεί σ' αυτόν το ρόλο. Θεωρούν ως αδιάψευστη απόδειξη την «αχρήστευση» των κρατουμένων κατά την έκτιση της ποινής τους και την επάνοδό τους πολλές φορές πίσω στη φυλακή αφού δεν κατέφεραν να επανενταχθούν αλλά διέπραξαν εκ νέου και άλλα αδικήματα.

Κάποιοι άλλοι απάντησαν και αυτοί αρνητικά λέγοντας πως αμφιβάλλουν αν μπορεί να γίνει σωφρονισμός σε φυλακή οποιουδήποτε τύπου στην Ελλάδα αφού αυτό μπορεί να επιτευχθεί μόνο μετά από προσωπικές προσπάθειες, θέληση και επιμονή του κάθε κρατουμένου για να αλλάξει πορεία στη ζωή του.

Οι υπόλοιποι έδειξαν να αμφιταλαντεύονται, δεν πήραν μια ξεκάθαρη αρνητική ή θετική στάση απλά έβαλαν κάποιες προϋποθέσεις για να μπορέσει η φυλακή κλειστού τύπου να σωφρονίσει κρατούμενους:

- «Θεωρείται απαραίτητη για τους επικίνδυνους, καθ' έξιν και υπότροπους εγκληματίες, αλλά δεν σωφρονίζεται εάν έχει τιμωρητικό χαρακτήρα»

- ταυτόχρονα πιστεύουν ότι χρειάζεται ο κρατούμενος ψυχολογική στήριξη από την οικογένεια, κατάλληλα προγράμματα από την υπηρεσία της φυλακής και αλλαγή των προκαταλήψεων της κοινωνίας σε συνδυασμό με τη κατάλληλη σωφρονιστική μέριμνα από την πολιτεία για να καταστεί δυνατός ο σωφρονισμός σε φυλακή κλειστού τύπου.
- Άλλες προϋποθέσεις που θέτουν ότι πρέπει να πληρεί μια φυλακή κλειστού τύπου για να ανταποκριθεί στον σκοπό της, δηλαδή τον σωφρονισμό, είναι παροχή τακτικών αδειών, αθλητικά προγράμματα, πολιτισμικές εκδηλώσεις, θέσεις εργασίας σε μεγάλο αριθμό κρατουμένων, σεμινάρια επαγγελματικής κατάρτισης σε συνάρτηση με το προσωπικό και τον αριθμό των κρατουμένων που μπορεί να δεχτεί ένα κατάστημα.
- Υπάρχει και μια τελευταία άποψη που υποστηρίζει «πως η αυστηρή επίβλεψη στην επιβολή του Σωφρονιστικού Κώδικα και η απόλυτη πειθαρχία με τα ανάλογα μέσα θα είχε επιτυχία στο σωφρονισμό ατόμων με επαναλαμβανόμενη εγκληματική δράση σε ένα κατάστημα κλειστού τύπου».

- Εξετάζοντας το θέμα μας, έγινε ακόμα μια ερώτηση στο φυλακτικό προσωπικό, τι γνωρίζει για τα υποκατάστατα ή εναλλακτικά μέτρα σωφρονισμού.

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων απαρίθμησε και αναφέρθηκε περισσότερο στα εναλλακτικά μέτρα όπως η ημιελεύθερη διαβίωση, η κοινωφελής εργασία, τμηματική έκτιση της ποινής. Ελάχιστοι αναφέρθηκαν στα υποκατάστατα μέτρα όπως είναι η μετατροπή για άλλα αδικήματα μικρής σημασίας σε χρηματικές ποινές, ο περιορισμός των προφυλακίσεων και η επιβολή εγγυήσεων και περιοριστικών όρων. Επισημαίνουν όμως ότι σ' αυτά είναι απαραίτητη η δικαστική συνδρομή για να αποσυμφωρηθούν τα καταστήματα κράτησης. Εδώ υπήρξε και μια ακόμα άποψη που αναφέρθηκε: «σε ποινή εξ' ολοκλήρου μη φυλακτική αλλά με την ανάλογη υποστήριξη από ειδικευμένα άτομα για ψυχολογική υποστήριξη από ειδικευμένα άτομα για ψυχολογική, κοινωνική και εργασιακή υποστήριξη». Κάποιοι περιορίστηκαν να δώσουν ένα ορισμό μόνο για το ότι είναι εναλλακτικά μέτρα.

Όλοι όμως σχεδόν συμφωνούν στην επιμονή της πολιτείας να αφήνει τα μέτρα αυτά στα «χαρτιά» χωρίς να παρέχει προϋποθέσεις και δομές για εφαρμογή τους και προπάντων χωρίς να προετοιμάζει την κοινωνία να αγκαλιάσει αυτούς τους ανθρώπους στους κόλπους της.

- Η επόμενη ερώτηση ζητούσε από τους ερωτηθέντες να εκφράσουν τις απόψεις τους αν θεωρούν εύκολη την εφαρμογή των παραπάνω μέτρων στην ελληνική επικράτεια. Τι προβλήματα θα προκύψουν από την εφαρμογή τους και σε ποιους τομείς; (οικονομία, πολιτισμός, κοινωνία, ποινικός κώδικας).

Οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες θεωρούν ότι η εφαρμογή των εναλλακτικών και υποκατάστατων μέτρων δεν είναι εύκολη στην ελληνική επικράτεια. Υποστηρίζουν ότι θα προκύψουν προβλήματα στην κοινωνία που ο δικός τους πολιτισμός δεν μπορεί να χωρέσει το

«στιγματισμένο», το «φονιά» αλλά το θεωρεί επικίνδυνο για την ισορροπία της και φοβάται ακόμα μη λερώσει τη γειτονιά που μένει, το χώρο που εργάζεται ή και που ψυχαγωγείται ακόμη. Κάποιοι θεωρούν «ότι θα υπάρξουν προβλήματα στην απονομή της δικαιοσύνης αν δεν εκσυγχρονιστεί το νομικό πλαίσιο και ειδικότερα ο ποινικός κώδικας για να μη γίνεται τροχοπέδη σε πολλές αποφάσεις δικαστών που θα θελήσουν να επιλέξουν να δώσουν μη φυλακτικές ποινές».

Κάποιοι όμως εξέφρασαν το φόβο ότι μπορεί η εφαρμογή αυτών των μέτρων που κατά τη γνώμη τους επέχουν από την ιδιοσυγκρασία των Ελλήνων να αδρανοποιήσει τη δικαστική και σωφρονιστική ισχύ στα μάτια των πολιτών.

Ορισμένοι θεωρούν σαν πρόβλημα το υψηλό ίσως κόστος που θα προκύψει από τη δημιουργία κάποιων ειδικών κέντρων και ξενώνων που θα πρέπει να κατασκευαστούν, από τις προσλήψεις ειδικού προσωπικού αλλά και την επιμόρφωση των ήδη υπαρχόντων υπαλλήλων που θα κληθούν να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους σ' αυτό το νέο θεσμό.

Ελάχιστοι υποστηρίζουν ότι δεν θα υπάρξει πρόβλημα εάν τεθούν εγγυήσεις και προϋποθέσεις στην εφαρμογή των μέτρων αυτών, όπως είναι η αξιολόγηση της προσωπικότητας των παραβατών που θα κληθούν να εκτίσουν μια τέτοια ποινή μη φυλακτική, η φύση και η αξία των αδικημάτων που έπραξαν, η εν γένει συμπεριφορά τους μετά την τέλεση της πράξης, οι ικανότητες και τα ενδιαφέροντάς τους. Επίσης για να αποφύγουμε τυχόν προβλήματα θα ήταν ωφέλιμο να πάρουμε πληροφορίες από την εφαρμογή τους στο εξωτερικό σε θέματα οργάνωσης και τα αποτελέσματα που είχαν εκεί.

- Για τις αλλαγές τώρα που πρέπει να γίνουν κατά τη γνώμη των υπαλλήλων στο κοινοπολιτικό πλαίσιο για να θεσμοποιηθούν τα μέτρα αυτά, πήραμε τις εξής απόψεις, ιεραρχώντας τις ποσοτικά και αξιολογικά.

- Αλλαγή της νοοτροπία των ταμπού και των προκαταλήψεων της κοινωνίας με κοινωνικοπαιδαγωγικές διαδικασίες για να έχουμε σύμπραξη με θετικό τρόπο στην εφαρμογή των μέτρων αυτών.
 - «Πολιτικές αποφάσεις αλλά και ρίσκο για να εφαρμοστούν νόμοι που ήδη υπάρχουν στα χαρτιά χωρίς να προδικάζεται το αποτέλεσμα αλλά να δημιουργηθούν προϋποθέσεις που θα εξασφαλίζουν καλή έκβαση των μέτρων αυτών».
 - Προσλήψεις ειδικού προσωπικού και σωστός σχεδιασμός και αφού τα μέτρα αυτά εφαρμοστούν αρχικά πιλοτικά να αξιολογηθούν τα αποτελέσματα και μετά να γίνει επέκταση του θεσμού. Το παραπάνω θα διευκολύνει επιπρόσθετα το νομικό πλαίσιο.
 - Να γίνει σημαντική αλλαγή κατεύθυνσης προς την πρόληψη και όχι στην καταστολή του εγκλήματος.
 - «Να υπάρξουν πιο αυστηροί νόμοι, απλοί και κατανοητοί από τον πολίτη με αυστηρή επιβολή και από τα όργανα της τάξης ώστε να μειωθεί η εγκληματικότητα και να αυξηθεί το αίσθημα ασφάλειας του πολίτη». Έτσι η κοινωνία θα μπορεί να αποδεχτεί και μέτρα σωφρονισμού εκτός της φυλακτικής ποινής.
- Σε μια άλλη ερώτηση που έγινε στο φυλακτικό προσωπικό εάν είχε την κατάλληλη θέση σε όργανο εξουσίας ή κέντρα αποφάσεων, θα επέλεγε αυτό το μέτρο για τον σωφρονισμό των κρατουμένων; Εδώ η απάντηση ήταν σχεδόν από όλους θετική αιτιολογώντας το ως εξής:
- Όλα τα φυλακτικά μέτρα μέχρι σήμερα έχουν αποτύχει στο σκοπό τους.

- « γιατί πιστεύω σ' αυτά, θα τα επέλεγα όμως πρώτα πιλοτικά και με κατάλληλες προϋποθέσεις».
- Θα τα επέλεγαν γιατί έτσι θα έπειθαν το κοινωνικό σύνολο για την αξία αυτή των μέτρων με το να δείξουν ότι και πολιτική βούληση μπορούν να έχουν και το πολιτικό κόστος δεν φοβούνται.
- Θα μπορούσαν να επιλέξουν αυτά τα μέτρα μόνο σε περίπτωση αποδεδειγμένης ειλικρινούς μεταμέλειας του παραβάτη σε συνάρτηση με το είδος της παράβασής του και με ασφαλή δικλείδα τα φυλακτικά μέτρα.

Ένας ερωτηθέντας δεν απάντησε καθόλου και άλλος ένας αρνητικά λέγοντας: «δεν θα τα επέλεγα γιατί μόνο ο δρόμος του θεού σωφρονίζει».

- Στη τελευταία ερώτηση με ποιους τρόπους πιστεύουν ότι θα γίνει καλύτερος ο σωφρονισμός στην Ελλάδα, πήραμε τις εξής απαντήσεις ιεραρχικά:
 - Να ληφθούν και άλλα μέτρα πέρα από τη φυλακή για να λυθεί το πρόβλημα του υπερσυνωστισμού.
 - «Να λυθεί το πρόβλημα της κτιριακής υποδομής, να επιτευχθεί ο διαχωρισμός των κρατουμένων και να γίνουν ειδικά κέντρα για τοξικομανείς και εξαρτημένους ή τους πάσχοντες από ψυχικές ασθένειες».
 - Επέκταση της εργασίας – απασχόλησης μέσα στη φυλακή, της ενημέρωσης, επιμόρφωσης και ψυχαγωγίας για τους κρατούμενους. Να επεκταθεί και ο θεσμός των αδειών.
 - Το σωφρονιστικό σύστημα να μην αποξενώνει αλλά να εντάσσει ομαλά τους παραβάτες στην κοινωνία, η οποία

χρειάζεται μεγάλη ευαισθητοποίηση και ενημέρωση για να βοηθήσει στην ανάπλαση του σημερινού συστήματος σωφρονισμού.

- Να γίνει ουσιαστική η εκπαίδευση και επιμόρφωση του σωφρονιστικού προσωπικού, να αυξηθεί το επιστημονικό προσωπικό ή ακόμα να καθιερωθεί και η εθελοντική ανταλλαγή με υπαλλήλους υπό άλλους χώρους.
- «Να δημιουργηθεί ‘αυτόνομη σωφρονιστική υπηρεσία’ που θα πιέζεται από παράγοντες πολιτικούς και θα κατέχουν τις θέσεις κλειδιά ανθρώπου με εμπειρία και γνώση για το χώρο των φυλακών».
- Μια μεμονωμένη άποψη αναφέρθηκε σε σοβαρούς νόμους με αυστηρή επίβλεψη από τα αρμόδια όργανα.
- Μια τελευταία θέση εκφράστηκε με την άποψη ότι ο σωφρονισμός μπορεί να γίνει καλύτερος μόνο αν ο παραβάτης «δεχτεί να ακολουθήσει το δρόμο του χριστού, της πίστης μας. Οι άλλοι δρόμοι οδηγούν στο πουθενά».

B.2. ΤΩΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟΥ – ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ.

Διοικητικοί υπάλληλοι.

Κατά την αξιολόγηση της 1^{ης} ερώτησης «τι είναι για σας σωφρονισμός», η πλειοψηφία των ατόμων που κατείχαν διοικητική θέση σε συστήματα σωφρονισμού όπως π.χ. κλειστή φυλακή Αλικαρνασσού – Επιμελητές ανηλίκων, απάντησαν, ότι ο σωφρονισμός είναι μία μέθοδος την οποία δημιούργησαν οι κοινωνίες των ανθρώπων ώστε να συνετίζονται μέλη της κοινωνίας τα οποία δεν συμμορφώθηκαν στους κανόνες – θεσμούς που θέσπισε η ίδια η κοινωνία για να τους επανεντάξει σ' αυτή.

Μια άλλη άποψη είναι ότι σωφρονισμός είναι μια έννοια που σημαίνει ύπαρξη υποδομών, δυνατότητα εφαρμογής υπαρχόντων σχετικών διατάξεων και νόμων χωρίς αναστολές και με πρακτικές μεθόδους.

Η τρίτη και τελευταία άποψη είναι ότι σωφρονισμός είναι η θέσπιση ορίων και κανόνων για την καλύτερη και ομαλότερη λειτουργία της κοινωνίας.

Κατά την αξιολόγηση της 2^{ης} ερώτησης, αν το σωφρονιστικό σύστημα που ισχύει στη χώρα μας έχει πετύχει το σκοπό του, «Νομίζω ότι το υπάρχον σωφρονιστικό σύστημα περισσότερο τιμωρεί παρά διορθώνει. Αποδίδει άτομα εκδικητικά και χωρίς μέσα να αντιμετωπίσουν την 'έξω ζωή' που τρέφει σοβαρή προκατάληψη γι' αυτούς». η κυρίαρχη άποψη είναι ότι το σωφρονιστικό σύστημα δεν επιτυγχάνει το σκοπό του. Αντί να επανεντάξει τα άτομα αυτά στην κοινωνία, τα περιθωριοποιεί και τα στιγματίζει.

Η δεύτερη επικρατέστερη άποψη είναι ότι το σωφρονιστικό σύστημα έχει πετύχει εν μέρει το σκοπό του. Δηλαδή κατά περίπτωση και όχι συνολικά στο έργο του.

Η τελευταία άποψη που είναι σημαντικό να αναφερθεί, είναι ότι όχι μόνο δεν έχει επιτύχει το σκοπό του αλλά και είναι αποπροσανατολισμένο από το σκοπό του.

Στη τρίτη ερώτηση, αν υπάρχουν ελλείψεις στο σωφρονιστικό σύστημα και ποιες είναι αυτές, αναφέρθηκαν στο σύνολο των υπαλλήλων ότι οι ελλείψεις αφορούν τις υλικοτεχνικές υποδομές, στο προσωπικό, σε αριθμό και σε ποσότητα. Στην πολιτική των εκάστοτε κυβερνήσεων που δεν αναπτύσσουν προγράμματα, με παροχές προς τους κρατούμενους και των οικογενειών τους, είτε συμβουλευτικά είτε οικονομικά και η έλλειψη προγραμμάτων πρόληψης κατά της εγκληματικότητας. Ακόμη αναφέρθηκαν ελλείψεις στο ποινικό δίκαιο και τέλος ελλείψεις στην δυνατότητα αποδοχής των κρατουμένων στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον.

Αξιοσημείωτη είναι η άποψη ενός υπαλλήλου που αναφέρει, ότι σαν νομοθετικό πλαίσιο είναι πετυχημένο και υπολείπεται μόνο ειδικού προσωπικού και σε κτιριακές εγκαταστάσεις.

Στην ερώτηση ποια προβλήματα προκύπτουν από τις ελλείψεις αυτές, αναφέρθηκαν τα εξής: Αποτυχημένος σωφρονισμός, συσσώρευση κρατουμένων στις φυλακές, έξαρση της βίας και των ναρκωτικών μέσα σ' αυτή. Δεν υπάρχει επανένταξη των κρατουμένων στην κοινωνία αλλά το ίδιο το σύστημα γεννάει εγκληματίες όπως αναφέρθηκε ενδεικτικά.

Στη συνέχεια ρωτήθηκαν οι διοικητικοί υπάλληλοι για το αν το πρόβλημα του υπερσυνωστισμού των κρατουμένων στις φυλακές προκύπτει από το σωφρονιστικό κώδικα και το ποινικό δίκαιο. Η πλειοψηφία των ερωτώμενων απάντησε ότι συντελούν στη δημιουργία του προβλήματος χωρίς όμως να αιτιολογήσουν την άποψή τους. Οι

απαντήσεις που δόθηκαν ήταν ναι , ασφαλώς, κλπ. χωρίς περαιτέρω επεξήγηση (ελλιπής ενημέρωση σε σχέση με το ποινικό δίκαιο και το σωφρονιστικό κώδικά). Η δεύτερη σε αριθμό άποψη υποστηρίζει ότι ο σωφρονιστικός κώδικας και το ποινικό δίκαιο δεν είναι αιτίες που ενισχύουν τον υπερσυνωστισμό των κρατουμένων χωρίς όμως κι αυτοί να δώσουν διευκρινήσεις για την απάντησή τους.

Μια μεμονωμένη άποψη αναφέρει ότι αιτία του υπερσυνωστισμού είναι μόνο το ποινικό δίκαιο, διότι ο σωφρονιστικός κώδικας δεν παραπέμπει σε ποινές αλλά στην εφαρμογή αυτών.

Η τελευταία άποψη αναφέρει άλλα αίτια αποκλείοντας το σωφρονιστικό κώδικα και το ποινικό δίκαιο σαν αιτίες υπερσυνωστισμού. Αναφέρει την αύξηση της εγκληματικότητας, την έλλειψη σωφρονιστικών καταστημάτων, την αθρόα εισαγωγή λαθρομεταναστών .

Στην ερώτηση ποια άλλα αίτια γνωρίζουν τα οποία συντελούν στο πρόβλημα του υπερσυνωστισμού απάντησαν τα εξής:

1. Αύξηση εγκληματικότητας
2. Έλλειψη κτιριακών υποδομών
3. Αύξηση των εισαχθέντων λαθρομεταναστών στη χώρα μας.
4. Κακή εφαρμογή ποινικών διατάξεων που προβλέπουν ποινές φυλάκισης αντί για κάποιο άλλο μέτρο.
5. Ανεργία και διατάραξη κοινωνικών και οικογενειακών αρχών.
6. Ελλείψεις του εκπαιδευτικού συστήματος που δημιουργούν λανθασμένα πρότυπα με αποτέλεσμα τα πρότυπα αυτά να οδηγούν σε παραβατικές πράξεις.
7. Έξαρση οικονομικών εγκλημάτων.

Στην ερώτηση ποια προβλήματα δημιουργεί ο υπερσυνωστισμός σε σχέση με το σωφρονισμό των κρατουμένων, διατυπώθηκαν τα

παρακάτω προβλήματα τα οποία μπορούμε να τα χωρίσουμε σε 2 μεγάλες κατηγορίες: σε σχέση με τους κρατούμενους και σε σχέση με τους υπαλλήλους. «Ατομικά και ομαδικά. Υπάρχει έντονος επηρεασμός, οι συνθήκες κράτησης γίνονται δύσκολες, οι ατομικές ανάγκες δεν καλύπτονται επαρκώς, δημιουργούνται φατρίες και εκμετάλλευση των «αδύνατων» κρατούμενων. Τα σωφρονιστικά μέτρα δεν μπορούν να εφαρμοστούν, κάθε κρατούμενος είναι αδύνατον να αντιμετωπιστεί σαν άτομο με τις δικές του ανάγκες».

Τα προβλήματα των κρατούμενων όπως αναφέρθηκαν είναι τα εξής:

Κακές συνθήκες κράτησης. Οι ατομικές ανάγκες των κρατουμένων υπονομεύονται, δημιουργία συμμοριών κρατουμένων και έξαρση της βίας και των ναρκωτικών ουσιών.

Η κακή υγιεινή των κρατουμένων. Τέλος, δεν μπορεί να γίνει σωφρονισμός κατά περίπτωση (καταπατάται η προσωπικότητα, η ψυχολογική διάθεση και η υγεία).

Ως προς τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους, τα προβλήματα που προκύπτουν από τον υπερσυνωστισμό είναι οι κακές συνθήκες εργασίας, η ανικανότητα σωστής φύλαξης και καταστολής των ενεργειών των κρατουμένων (ναρκωτικά – σεξουαλική βία κλπ). Τα σωφρονιστικά μέτρα δεν είναι δυνατόν να εφαρμοστούν και γίνεται ελλιπής σωφρονισμός.

Στην ερώτηση αν ο εγκλεισμός στις φυλακές κλειστού τύπου σωφρονίζει τους κρατούμενους, υπήρξαν διαφορετικές απόψεις από τους διοικητικούς υπαλλήλους. Η επικρατέστερη άποψη ήταν πως ο εγκλεισμός δεν σωφρονίζει τους κρατούμενους με τη σωστή έννοια του σωφρονισμού, δεν βοηθάει στην αναδόμηση της προσωπικότητάς τους αλλά αντίθετα τους κάνει πιο βίαιους και αντιδραστικούς με αποτέλεσμα να εγκληματούν το ίδιο και χειρότερα όταν αποφυλακίζονται. «Πιστεύω

πως όχι και ειδικά μετά από μακροχρόνια παραμονή όποτε το άτομο χάνει κάθε συγγενικό και κοινωνικό δεσμό, πολλές φορές και οικογενειακό. Η έγκλειστη φυλακή πιστεύω ότι το μόνο που καταφέρνει είναι να προφυλάξει την κοινωνία για μερικά χρόνια από την παρουσία του συγκεκριμένου ατόμου».

Η αμέσως επόμενη άποψη αναφέρει ότι ο εγκλεισμός σε φυλακές κλειστού τύπου πρέπει να γίνεται ανάλογα με τη σοβαρότητα των εγκλημάτων που έχει διαπράξει κάποιος, δηλαδή οι εγκληματίες που έχουν διαπράξει ανθρωποκτονίες, έμποροι ναρκωτικών κλπ και αυτό γιατί πρέπει, όπως υποστηρίζει η άποψη αυτή, να προφυλακτεί η κοινωνία απ' αυτούς.

Η επόμενη άποψη αναφέρει, η οποία εκφράστηκε μεμονωμένα, ότι ο εγκλεισμός σε φυλακή κλειστού τύπου με τις κατάλληλες προϋποθέσεις που είναι εφαρμογή νομοθετικών διατάξεων, καλύτερες συνθήκες κράτησης μπορούν να σωφρονίσουν τους κρατούμενους.

Μια άλλη αξιοσημείωτη άποψη αναφέρει ότι ο τύπος κάθε φυλακής αυτής καθ' αυτής δεν έχει να κάνει με το σωφρονισμό, αλλά θα έπρεπε να λειτουργεί ως σωφρονιστικό μέτρο. Διερευνώντας το θέμα, έγινε η ερώτηση σε τι γνωρίζετε και τι έχετε ακούσει για τα υποκατάστατα ή εναλλακτικά μέτρα σωφρονισμού». Οι περισσότερες απαντήσεις που δόθηκαν από τους διοικητικούς υπαλλήλους δεν ήταν σωστά τεκμηριωμένες και ελλιπείς. Μπορεί να καταλάβει κάποιος ότι ελάχιστοι είχαν γνώσεις για το θέμα.

Η άποψη με την οποία συμφωνούσαν οι περισσότεροι ήταν ότι έχουν ακούσει κάτι για αυτά τα μέτρα αλλά δεν γνώριζαν περισσότερες λεπτομέρειες.

Η δεύτερη άποψη σε αριθμό απαντήσεων αναφέρει κάποια μέτρα που προβλέπονται από το ποινικό δίκαιο και αφορούν μόνο τα εναλλακτικά μέτρα σωφρονισμού (αγροτικές φυλακές) εκφράζοντας την

απορία εφόσον προβλέπονται νομοθετικές διατάξεις γι' αυτά τα μέτρα γιατί δεν εφαρμόζονται ή εφαρμόζονται σε μικρό βαθμό. Ενδεικτικά αναφέρονται τα παρακάτω μέτρα: Εργοθεραπεία εκτός καταστήματος κράτησης, εργασία στο δήμο, σε νοσοκομεία, ημιελεύθερη διαβίωση.

Τελευταία άποψη για το σχετικό ερώτημα λέει ότι όσον αφορά την ανθρώπινη προσωπικότητα δεν τίθεται θέμα υποκατάστατων μέτρων χωρίς όμως να δικαιολογείται η άποψη αυτή με επιχειρήματα για το τι εννοεί.

Μια ακόμα ερώτηση που έγινε στους διοικητικούς υπαλλήλους, είναι αν η εφαρμογή των μέτρων αυτών είναι εύκολα και ποια προβλήματα θα προκύψουν από την εφαρμογή τους και σε ποιους τομείς εντοπίζονται; «Νομίζω ότι είναι δύσκολο. Το κοινωνικό σύνολο δεν δέχεται εύκολα ένα παραβατικό άτομο και πιστεύω ότι και αν το δεχθεί π.χ. στο χώρο δουλειάς, θα πέσει θύμα εκμετάλλευσης».

Γενική άποψη εκτός δύο εξαιρέσεων, αναφέρει ότι η εφαρμογή τους είναι δύσκολη και θα πρέπει να γίνουν αλλαγές σε κοινωνικό, πολιτιστικό επίπεδο, να διατεθούν αρκετά κονδύλια και θα υπάρξουν αρκετές αντιδράσεις από την ύπαρξή τους από πολίτες και διάφορους φορείς.

Μια μεμονωμένη άποψη αναφέρει ότι δεν συμφωνεί με τα μέτρα αυτά και δεν θέλει να απαντήσει.

Η τελευταία μεμονωμένη άποψη αναφέρει ότι ήδη τα εναλλακτικά μέτρα στην πλειοψηφία τους λειτουργούν στην πράξη και πιστεύει ότι θα εφαρμοστούν σε γενική πλειοψηφία όταν γίνουν κάποιες αλλαγές στην δομή της κοινωνίας. Επίσης αναφέρει ότι δεν θα προκύψουν προβλήματα από την εφαρμογή τους σε κανένα τομέα, οικονομία, πολιτισμός, κοινωνία.

Για την ερώτηση τι αλλαγές θα πρέπει να γίνουν κατά τη γνώμη σας στο κοινωνικό – πολιτισμικό – πολιτικό πλαίσιο στη χώρας ώστε να

θεσμοποιηθούν τα μέτρα αυτά, η πλειοψηφία των ερωτώμενων αναφέρει ότι πρώτο μέλημα των ειδικών επιστημόνων θα πρέπει να είναι η ενημέρωση της κοινωνίας για τα μέτρα αυτά και έπειτα προετοιμασία αυτής για την εφαρμογή τους και γενικά αλλαγή της νοοτροπίας για τους εγκληματίες.

Μια άλλη άποψη που εκφράζεται από δύο άτομα, διαφωνεί με τα μέτρα αυτά υποστηρίζοντας ότι οποιαδήποτε μέτρα και να ληφθούν, δεν μπορεί να υπάρξει σωφρονισμός των κρατουμένων.

Αν είχατε την κατάλληλη θέση σε όργανα εξουσίας ή κέντρα αποφάσεων θα επιλέγατε αυτά τα μέτρα για το σωφρονισμό των κρατουμένων; Στη παραπάνω ερώτηση υπήρξε σχεδόν διάσταση απόψεων ως προς τα μέτρα αυτά. Η άποψη με τις περισσότερες απαντήσεις που συμφωνούσαν, αναφέρουν ότι θα επέλεγε τα μέτρα αυτά για ορισμένες κατηγορίες αδικημάτων με τις κατάλληλες υποδομές. «Οι φυλακές κλειστού τύπου επιβάλλεται να υπάρχουν και να χρησιμοποιούνται για ορισμένες κατηγορίες παραβατών που συσχετίζονται με ναρκωτικά (εμπόριο), δολοφονίες, βιασμούς κλπ. Πρόσωπα δηλαδή που είναι επικίνδυνα ισοβίως, λόγω χαρακτήρα για τη κοινωνία». Η δεύτερη άποψη σε σύνολο απαντήσεων λέει ότι δεν θα επέλεγε τα μέτρα αυτά διότι δεν μπορούν να εφαρμοστούν στην πράξη. Μία άλλη άποψη αναφέρει ότι θα επέλεγα μόνο αυτά τα μέτρα για το σωφρονισμό των κρατούμενων και θα ακολουθούσε πιστά την βιβλιογραφία δίνοντας έμφαση στην ατομικότητα των κρατούμενων και στη στήριξη της οικογένειάς του. Η τελευταία άποψη αναφέρει ότι θα επέλεγε σε πιλοτικό επίπεδο τα μέτρα αυτά και ανάλογα τι αποτελέσματα θα έκρινε σε ποιες κατηγορίες αδικημάτων μπορούν να εφαρμοστούν.

Η τελευταία ερώτηση που δόθηκε στους διοικητικούς υπαλλήλους των σωφρονιστικών καταστημάτων και σε άλλους που κατείχαν διοικητικές θέσεις, επιλεγείς ανηλίκων και κοινωνικοί λειτουργοί στο

χώρο της αστυνομίας, είχε σχέση με τις δικές τους προτάσεις στο πως να γίνει καλύτερος ο σωφρονισμός για την ελληνική επικράτεια. Οι περισσότερες προτάσεις είχαν σχέση περισσότερο με την πρόληψη και με ανάπτυξη προγραμμάτων ξεκινώντας από την παιδεία, την οικογένεια και γενικότερα για την εκπαίδευση της κοινωνίας. Συνεχίζοντας οι προτάσεις επικεντρώνονται στην αλλαγή πολιτικής από τις εκάστοτε κυβερνήσεις ως προς τη σωστή τοποθέτηση τον όρο σωφρονισμός και στην εξειδίκευση του προσωπικού που εμπλέκονται στη διαδικασία αυτή ξεκινώντας από τους νομοθέτες (νομοθετικές ρυθμίσεις που ενισχύουν την ιδέα του σωφρονισμού) στο επιστημονικό προσωπικό (ψυχίατροι – ψυχολόγοι) φτάνοντας μέχρι τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους. Μια ακόμα άποψη επικεντρώνεται στις κατάλληλες κτιριακές εγκαταστάσεις και την υλικοτεχνική στήριξη των εμπλεκόμενων φορέων και γενικά εξοπλισμός που θα επιτυγχάνει την καλύτερη εφαρμογή των μέτρων και των προτάσεων ώστε να πετύχει ο σωφρονιστικός κώδικας το σκοπό του.

Μια μεμονωμένη άποψη αναφέρει ότι για να γίνει καλύτερος σωφρονισμός στην Ελλάδα, θα πρέπει να αλλάξει ολόκληρο το σωφρονιστικό σύστημα.

B.3. ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ – ΔΙΚΗΓΟΡΩΝ – ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΥ, ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ.

Δικαστικοί

Μια ακόμη ομάδα ατόμων που εμπλέκονται στη διαδικασία του σωφρονισμού και παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του σωφρονισμού στη χώρα μας, είναι οι εκφραστές του ποινικού κώδικα, δηλαδή δικηγόροι, ποινικολόγοι ή και δικαστικοί, εισαγγελείς, ανακριτές.

Ξεκινώντας την επεξεργασία των συνεντεύξεων, η πρώτη ερώτηση που έγινε στην παραπάνω ομάδα επισημαίνει γι' αυτούς τη σημασία της λέξης σωφρονισμός και σωφρονιστικό σύστημα. «Έχει τη σημασία που δίνει στις λέξεις η ετοιμολογία τους, δηλαδή η συνειδητοποίηση της παραβατικής συμπεριφοράς από τον παραβάτη, η μεταμέλεια και η αποφυγή ανάλογων ενεργειών που θα τον οδηγήσουν ξανά αντιμέτωπο με το ποινικό δίκαιο». Δεν υπήρχαν αποκλίσεις στις απόψεις για τη σημασία της λέξης σωφρονισμός και συμφωνούν όλοι στην άποψη ότι σωφρονισμός είναι η συνειδητοποίηση του παραβάτη για τη συμπεριφορά του, τη μεταμέλειά του, η αποφυγή ανάλογων ενεργειών και η επανένταξή του στην κοινωνία ακολουθώντας τους νόμους και τους θεσμούς που έχει θεσπίσει η κοινωνία.

Η δεύτερη ερώτηση που έγινε, είχε σκοπό να αξιολογήσουν το υπάρχον σωφρονιστικό σύστημα στη χώρα μας και αν αυτό έχει πετύχει το στόχο του. Ξεκινώντας από την άποψη που υποστηρίχθηκε από τα περισσότερα άτομα, είναι ότι το σωφρονιστικό σύστημα δεν έχει πετύχει το σκοπό του και αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι μετά την απόλυσή τους από τα σωφρονιστικά καταστήματα, επαναλαμβάνουν παραβατικές πράξεις που τους ξαναοδηγούν πίσω στα σ' αυτά .

Η δεύτερη σε αριθμό άποψη, αναφέρει ότι έχει πετύχει το σκοπό του σε κάποιο ποσοστό και στο επίπεδο της τιμωρίας μέσω της στέρησης

των προσωπικών ελευθεριών αλλά όχι στο επίπεδο αλλαγής των δομών της σκέψης και της συμπεριφοράς ώστε να αποτελέσουν υγιείς κοινωνικές μονάδες κατά την αποφυλάκισή τους. Αυτό συμβαίνει γιατί δεν εφαρμόζονται όλα τα άρθρα του σωφρονιστικού κώδικα.

Η τελευταία άποψη που κατατέθηκε γι' αυτή την ερώτηση αναφέρει ότι έχει πετύχει το σκοπό του όπως και στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες καθώς είναι σχεδιασμένο και οργανωμένο καθ' εικόνα και ομοίωσης των συστημάτων σωφρονισμού που προτείνει και επιβάλλει η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Επιτροπή Ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Στη συνέχεια ρωτήθηκε η ομάδα αυτή ποιες ελλείψεις υπάρχουν στο σωφρονιστικό σύστημα;

Οι ελλείψεις που αναφέρθηκαν είναι οι εξής:

Μικρός αριθμός σωφρονιστικών καταστημάτων, εξειδικευμένα κέντρα για ειδικές κατηγορίες κρατουμένων, έλλειψη εξειδικευμένου και επιμορφωμένου προσωπικού, έλλειψη κεντρικού συντονισμού και σχεδιασμού, δεν υπάρχει διαχωρισμός κρατουμένων ανάλογα με το αδίκημά τους, έλλειψη κτιριακών εγκαταστάσεων, ύπαρξη θαλάμων και όχι κελιών στις περισσότερες φυλακές, ποιο γρήγορη απονομή της δικαιοσύνης, έλλειψη χρηματοδότησης του συστήματος, επιλογή υπαλλήλων σε καίριες θέσεις βάση πολιτικών πεποιθήσεων που επιβραδύνει και κωλυσιεργεί τις διαδικασίες και τέλος πολιτικές παρεμβάσεις όχι για την ουσία του συστήματος αλλά για άλλους λόγους.

Η επόμενη ερώτηση ζητούσε από τους ερωτηθέντες να αναφέρουν προβλήματα που προκύπτουν από τις ελλείψεις του σωφρονιστικού συστήματος. Οι ελλείψεις που αναφέρθηκαν είναι οι εξής:

Ασφυκτικά γεμάτα καταστήματα

Αδυναμία παροχής ανθρώπινων συνθηκών διαβίωσης

Διακίνηση ναρκωτικών

Καθυστέρηση παροχής κοινωνικών ή άλλων υπηρεσιών

Διάκριση των κρατουμένων ανάλογα με τις «γνωριμίες»

Αδυναμία σωστής φύλαξης

Εξεγέρσεις και στάσεις κρατουμένων

Ανάμιξη κρατουμένων, δημιουργία κλίκας, συμμορίας και δημιουργία υποκόσμου μέσα στα σωφρονιστικά καταστήματα.

Αδυναμία παροχής κοινωνικών – ψυχολογικών – ιατρικών υπηρεσιών.

Σε μια ακόμη ερώτηση που έγινε στην ομάδα αυτή, αναφέρεται για το αν ο υπερσυνωστισμός στις φυλακές των κρατουμένων είναι πρόβλημα που προκύπτει από το σωφρονιστικό κώδικα και από το ποινικό δίκαιο.

Οι περισσότερες απαντήσεις που δόθηκαν συμφώνησαν στο ότι και οι δύο αυτοί παράγοντες συντελούν στο πρόβλημα του υπερσυνωστισμού δίνοντας μεγαλύτερη βαρύτητα στην ελλιπή εφαρμογή του σωφρονιστικού κώδικα και δευτερεύοντα σημασία σε διατάξεις του ποινικού δικαίου που προβλέπουν φυλάκιση π.χ. οικονομικά εγκλήματα. «Το πρόβλημα του υπερσυνωστισμού προκύπτει και από το σωφρονιστικό κώδικα και από το ποινικό δίκαιο. Από το σωφρονιστικό κώδικα γιατί τα εναλλακτικά μέτρα σωφρονισμού απ' ότι ξέρω δεν εφαρμόζονται και άλλα που θα μπορούσαν να πάρουν, δεν έχουν ακόμα θεσμοθετηθεί, και από το ποινικό δίκαιο γιατί κάποιες ποινές ειδικά για χρηματοοικονομικά εγκλήματα θα μπορούσαν να είναι διαφορετικές, το ποινικό δίκαιο θα μπορούσε να εκσυγχρονιστεί».

Μια δεύτερη άποψη που υποστηρίζεται από δύο άτομα, υποστηρίζει ότι το ποινικό δίκαιο είναι σύγχρονο και ελαστικό ως προς τις ποινές και η ευθύνη μετατίθεται σε διατάξεις του σωφρονιστικού κώδικα που δεν εφαρμόζονται.

Στην επόμενη ερώτηση που κλήθηκαν να απαντήσουν τα άτομα, έχει να κάνει με τον εντοπισμό των αιτιών που συντελούν στο πρόβλημα του υπερπληθυσμού στις φυλακές. Τα αίτια που παρουσιάστηκαν αναφέρονται με το βαθμό της σημασίας τους:

Αύξηση της εγκληματικότητας

Αύξηση των αλλοδαπών στην Ελλάδα

Νέου τύπου εγκληματικότητα.

Ανεργία και οικονομική δυσπραγία

Έλλειψη συστήματος υποστήριξης αποφυλακισμένων με αποτέλεσμα την επιστροφή τους στην παραγωγικότητα.

Στη διερεύνηση των προβλημάτων που δημιουργεί ο υπερσυνωστισμός σε σχέση με το σωφρονισμό των κρατουμένων, κλήθηκαν να απαντήσουν οι παραπάνω ερωτηθέντες και έχουν ως εξής:

Άθλιες συνθήκες διαβίωσης, αύξηση της παραβατικότητας μέσα στις φυλακές. Έλλιπείς παροχές υπηρεσιών από πλευράς σωφρονιστικού συστήματος, ανυπαρξία δυνατότητας για κατ' άτομο σωφρονισμό λόγω περιορισμένου χώρου και χρόνου. Έλλιπής αστυνόμευση των κρατουμένων. Αδυναμία της υπηρεσίας να χορηγεί ευεργετικές διευκολύνσεις (μεροκάματα σε περισσότερους κρατούμενους) με αποτέλεσμα την παράταση των ποινών τους.

Για την ερώτηση αν ο εγκλεισμός σε φυλακές κλειστού τύπου σωφρονίζει τους κρατούμενους, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων απάντησαν αρνητικά ως προς το σωφρονισμό των κρατουμένων αιτιολογώντας την άποψή τους ότι απομακρύνονται έτσι οι κρατούμενοι από την κοινωνία αποκλείοντας έτσι την ομαλή επανένταξη των κρατουμένων αντιμετωπίζοντας αυτοί προβλήματα προσαρμογής και τους δίνει τη δυνατότητα να έχουν παραβατική συμπεριφορά λόγο περιθωριοποίησης και κοινωνικού ρατσισμού. Μια άλλη άποψη ήταν θετική ως προς το σωφρονισμό των κρατουμένων με την προϋπόθεση

όμως να εφαρμόζεται πλήρως ο σωφρονιστικός κώδικας. «Όχι, γιατί οποιαδήποτε παροχή και να δινόταν στον κρατούμενο μέσα στη φυλακή, αυτοί βρίσκονται μακριά από την κοινωνία, απομονωμένοι και περιθωριοποιημένοι ώστε αργότερα φέροντας το στίγμα της φυλακής και με τις τεράστιες δυσκολίες της επανένταξης που έχει να αντιμετωπίσει μόνος του, ώστε στο τέλος να επιστρέψει με νέα εγκλήματα στη φυλακή».

Στην ερώτηση τι γνωρίζετε για τα υποκατάστατα και εναλλακτικά μέτρα του σωφρονισμού, απάντησαν όλοι ότι γνωρίζουν τα μέτρα αυτά αναφέροντας όλα και κάποια παραδείγματα για να το επιβεβαιώσουν και όλοι συμφώνησαν στη θετική εφαρμογή των μέτρων αυτών και εξέφρασαν όλοι την απορία γιατί δεν εφαρμόζονται. «Ο σωφρονιστικός κώδικας έχει αρκετά άρθρα που αναφέρονται σε εναλλακτικά μέτρα σωφρονισμού όμως δεν εφαρμόζονται μέχρι τώρα. Υπάρχει ημιελεύθερη διαβίωση ή απασχόληση σε εξωτερική εργασία και η αντικατάσταση της ποινής με παροχή κοινωφελούς εργασίας».

Στην ερώτηση για το αν η εφαρμογή των μέτρων αυτών (υποκατάστατων και εναλλακτικών) νομίζετε ότι είναι εύκολη στην ελληνική πραγματικότητα και τι προβλήματα θα προκύψουν από την εφαρμογή τους. Η απάντηση που δόθηκε στην ερώτηση αυτή ήταν καθολική προς τη μεγάλη δυσκολία που θα αντιμετωπίσει η εφαρμογή των μέτρων αυτών στην ελληνική πραγματικότητα.

Συμφωνούν επίσης οι απόψεις στην αλλαγή της κοινωνίας ως προς τα ταμπού και τις προκαταλήψεις που κατέχουν οι πολίτες. Η παραπάνω άποψη πιστεύεται ότι θα είναι το δυσκολότερο πρόβλημα που θα αντιμετωπίσουν οι εφαρμοστές των μέτρων αυτών, ως προς την οικονομική πλευρά των μέτρων συμφωνούν οι περισσότερες απόψεις ότι θα χρειαστούν λιγότερα χρήματα για την εφαρμογή τους σε αντίθεση με

την οικονομική δαπάνη που χρειάζεται η ανέγερση ενός σωφρονιστικού συστήματος.

Για τις αλλαγές που πρέπει να γίνουν στο κοινωνικοπολιτιστικό πλαίσιο ώστε να θεσμοθετηθούν τα μέτρα αυτά, κλήθηκαν να απαντήσουν στη συνέχεια. Η άποψη που υποστηρίχθηκε από όλους αναφέρει ότι πρώτη και μεγαλύτερη αλλαγή θα πρέπει να υπάρξει στη νοοτροπία των μελών της κοινωνίας και της κοινής γνώμης ως προς τους παραβάτες κρατούμενους. Αυτές οι αλλαγές θα πρέπει να ξεκινήσουν από την οικογένεια και κατ' επέκταση στη κοινωνία με σωστή ενημέρωση για επανένταξη των κρατουμένων στην κοινωνία. Το 2^ο σκέλος της παραπάνω άποψης αναφέρει σε ριζικές τομές που πρέπει να γίνουμε στην πολιτική των ΜΜΕ για την αντιμετώπιση των κρατουμένων από αυτά. Επίσης αλλαγή πολιτικής του Υπουργείου Δικαιοσύνης για την προώθηση των εναλλακτικών και υποκατάστατων μέτρων του σωφρονισμού.

Για το αν θα επιλέγαμε τα μέτρα αυτά σε περίπτωση που κατείχαν θέση σε όργανα εξουσίας ή κέντρα αποφάσεων, υπήρξε ομόφωνη απάντηση από όλους τους ερωτηθέντες που συμφωνούν στην εφαρμογή των μέτρων αυτών γιατί πιστεύουν στην αποκλιμάκωση του προβλήματος του υπερσυνωστισμού και στο σωστό σωφρονισμό με τη σωστή χρηματοδότηση, το κατάλληλο εξειδικευμένο προσωπικό και τη σωστή ενημέρωση των πολιτών και τέλος τον κατάλληλο σχεδιασμό που αποτελούν δικλίδες ασφαλείας στην επιτυχία των μέτρων. «Ναι αν ήμουν σ' αυτή τη θέση 30 χρόνια μετά ώστε τα παιδιά της τότε σχολικής ηλικίας που γαλουχήθηκαν με τα παραπάνω από τα σημερινά παιδιά, που τότε θα είναι γονείς, που θα έχουν καλλιεργήσει εκείνες τις ηθικές, κοινωνικές, πνευματικές και πολιτιστικές δικλίδες ασφαλείας για να είναι έτοιμα να συνυπάρξουν με τον μεταμελημένο παραβάτη».

Μια μεμονωμένη άποψη αναφέρει ότι θα προτιμήσει την εφαρμογή των μέτρων αυτών μόνο σε πιλοτικό επίπεδο.

Για τις δικές τους προτάσεις ώστε να γίνει καλύτερος ο σωφρονισμός των κρατουμένων, ρωτήθηκαν στην τελευταία ερώτηση. Αξιοσημείωτη είναι η έλλειψη αναφοράς των μέτρων που εξετάζουν για το σωστό σωφρονισμό αφού κανείς δεν αναφέρθηκε σ' αυτά δεδομένης της παραπάνω αναφοράς και επεξεργασίας στα μέτρα αυτά. Οι δικές τους προτάσεις αναφέρονται με σειρά προτεραιότητας: α) στη σωστή εφαρμογή του σωφρονιστικού κώδικα και στον εκσυγχρονισμό αυτών, β) στην απονομή δικαιοσύνης εξατομικευμένα ανάλογα με την προσωπικότητα του παραβάτη, γ) ανέγερση νέων καταστημάτων σωφρονισμού και βελτίωση των ήδη υπαρχόντων και τέλος σχεδιασμός προγραμμάτων κοινωνικής επανένταξης και εύρεσης εργασίας στους κρατουμένους.

Γ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Από την έρευνά μας για τις εναλλακτικές και μη φυλακτικές ποινές στο δικαστικό, διοικητικό και φυλακτικό προσωπικό των σωφρονιστικών καταστημάτων, διαπιστώνουμε τα εξής συμπεράσματα:

Για τη διερεύνηση του υπερσυνωστισμού των κρατουμένων δόθηκαν 3 ερωτήσεις στις ομάδες οι οποίες συμμετείχαν στην έρευνα, οι ερωτήσεις αυτές έχουν σαν αντικείμενα διερεύνησης τις βασικές αιτίες του υπερσυνωστισμού και τα προβλήματα που δημιουργεί ο υπερσυνωστισμός.

Η ομάδα των διοικητικών υπαλλήλων για την πρώτη θεματική ενότητα των αιτιών του υπερπληθυσμού αναφέρει στην πλειοψηφία της ότι βασικές αιτίες του υπερπληθυσμού είναι το ποινικό δίκαιο και ο σωφρονιστικός κώδικας. Σε κάτι που συμφωνούν και οι αναφερόμενες απόψεις του θεωρητικού μέρους.

Η δεύτερη σε πλειοψηφία άποψη διαφωνεί με τις θεωρητικές απόψεις των ερευνητών αφού πιστεύουν ότι το ποινικό δίκαιο και ο σωφρονιστικός κώδικας δεν αποτελούν αιτίες υπερσυνωστισμού. Στη διερεύνηση και άλλων αιτιών που συντελούν για το φαινόμενο του υπερσυνωστισμού οι διοικητικοί υπάλληλοι που εμπλέκονται άμεσα ή έμμεσα στη διαδικασία του σωφρονισμού, ανέφεραν αρκετές αιτίες οι οποίες πηγάζουν και από τις κοινωνικοπολιτιστικές αλλαγές μιας χώρας σε φαινόμενα εγκληματικότητας και σε οικονομικές αλλαγές, κάτι που απαντάται σχεδόν ταυτόσημα στις θεωρητικές προσεγγίσεις του θεωρητικού μέρους.

Στη δεύτερη θεματική ενότητα της έρευνας, ζητήσαμε από την ομάδα των διοικητικών υπαλλήλων να αναφερθεί στα προβλήματα που δημιουργεί ο υπερπληθυσμός. Οι ερωτώμενοι διαχώρισαν τα προβλήματα σε δύο σημεία αναφοράς. Το πρώτο σχετίζεται με τους

κρατούμενους και το άλλο σχετίζεται με τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους. Ως προς το πρώτο σημείο αναφοράς, οι απαντήσεις που δόθηκαν αναφέρονται στη σωματική και ψυχική υγεία των κρατουμένων που δημιουργούνται από τις κακές συνθήκες κράτησης που συμφωνεί με τη θεωρία που αναφέρεται το σχετικό κεφάλαιο ενώ η θεωρία επεκτείνεται και στην ατομικότητα που καταργούν οι συνθήκες στενότητας των σωφρονιστικών καταστημάτων. Ως προς το δεύτερο σημείο αναφοράς, η ομάδα των διοικητικών υπαλλήλων αναφέρθηκε στις κακές συνθήκες εργασίας και στην ανικανότητα των σωφρονιστικών υπαλλήλων να διατελέσουν το έργο τους. Όπως αναφέρουν επίσης και τον ελλιπή σωφρονισμό σε αντίθεση με τη θεωρία που υποστηρίζει ότι ο υπερσυνωστισμός καταργεί ουσιαστικά το σωφρονιστικό έργο των υπαλλήλων και ότι είναι η κύρια αιτία αποτυχίας του σωφρονιστικού κώδικα.

Η παραπάνω σύγκριση των απόψεων της ομάδας αυτής σε σχέση με τις θεωρητικές προσεγγίσεις του φαινομένου, μπορεί να διακρίνει ξεκάθαρα κάποιος και στις αιτίες αλλά και στα αποτελέσματα ότι δεν διαφέρουν αλλά και πολλές απόψεις περικλείονται σε βασικά κομμάτια της θεωρίας. Αυτό δείχνει ότι οι διοικητικοί υπάλληλοι αντιλαμβάνονται τη σημερινή κατάσταση των φυλακών, τους παράγοντες που επηρεάζουν το φαινόμενο αυτό και την ενημέρωσή τους ως προς τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο σωφρονισμός σαν μια γενική έννοια, στη χώρα μας. Από την παραπάνω σύγκριση μπορεί κάποιος να καταλάβει ότι η συνειδητοποίηση των προβλημάτων από την ομάδα αυτή που τους αφορά είτε άμεσα, είτε έμμεσα, μας δίνει θετικά στοιχεία για συνεργασία ώστε να ξεκινήσουν προγράμματα ή προτάσεις για τη λύση του προβλήματος.

Η ομάδα των δικαστικών λειτουργών στις ερωτήσεις με το ίδιο αντικείμενο διερεύνησης στην πρώτη θεματική ενότητα που αναφέρει τις αιτίες του υπερπληθυσμού οι ερωτώμενοι χωρίζονται σε δύο υποομάδες

με διαφορετικές απόψεις. Η πρώτη ομάδα είναι η ελλιπής εφαρμογή του σωφρονιστικού κώδικα και σε δευτερεύουσα σημασία οι διατάξεις του ποινικού δικαίου, κάτι που έρχεται σε αντίθεση με τη θεωρητική προσέγγιση του θέματος που αναφέρεται στο πρώτο μέρος, υπογραμμίζει το ποινικό δίκαιο, ως κύρια αιτία του υπερσυνωστισμού των κρατουμένων αφού οι διατάξεις προβλέπουν εγκλεισμό σε συγχρονιστικά καταστήματα ακόμη και για οικονομικά εγκλήματα.

Η δεύτερη υποομάδα διαφωνεί πλήρως με τη θεωρία σε ότι αφορά για το ποινικό δίκαιο και τη σχέση του με τον υπερπληθυσμό και αυτό γιατί πιστεύει ότι το ποινικό δίκαιο είναι σύγχρονο και δεν αποτελεί αιτία του φαινομένου σε αντίθεση με τη θεωρία. Σε άλλες αιτίες αναφέρθηκαν οι δικαστικοί, δεν υπήρχε διαφορετική άποψη και όλοι συμφώνησαν στα φαινόμενα βίας σε κοινωνικά προβλήματα όπως ανεργία και άλλα, που περικλείονται στις αιτίες της θεωρητικής προσέγγισης χωρίς να είναι όμως ολοκληρωμένες.

Για το δεύτερο θεματικό πεδίο που είναι οι συνέπειες του υπερπληθυσμού στα σωφρονιστικά καταστήματα, η ομάδα των δικαστικών λειτουργών αναφέρθηκε και στις συνέπειες που δημιουργεί στους κρατούμενους αλλά και στην ελλιπή δυνατότητα της σωστής λειτουργίας του σωφρονιστικού έργου των υπαλλήλων γενικότερα. Δεν υπήρξαν διαφορές σε σχέση με τη θεωρία, υπήρξε και αναφορά και σε ποιο εξειδικευμένες συνέπειες, όπως αδυναμία για κατ' άτομο σωφρονισμό.

Από τις παραπάνω συγκρίσεις, βλέπουμε ότι οι δικαστικοί λειτουργοί υπερασπίζονται το ποινικό δίκαιο αποφεύγοντας να αναλύσουν και να δικαιολογήσουν την πολιτική που συμβάλει στον εγκλεισμό των παραβατών.

Η υπεράσπιση αυτή δηλώνει ότι δεν είναι διαθετημένη η ομάδα αυτή να δει με κριτική διάθεση τα πραγματικά αίτια του φαινομένου

αυτού και επαναπαύεται στην πελατειακή σχέση που έχουν δημιουργήσει είτε οι δικηγόροι με τους πελάτες είτε οι δικαστικοί – εισαγγελείς με τους υπόδικους, κάτι που αντλείται από τη συσσωρευμένη δουλειά της ομάδας αυτής σε σχέση με την έλλειψη χρόνου και χώρου. Πολλοί από τους ερωτώμενους κάτι που φαίνεται και σε παρακάτω αναφορά, αν και είναι αντικείμενο της δουλειάς τους, δεν γνωρίζουν βασικές διατάξεις του ποινικού κώδικα που προβλέπουν εναλλακτικά μέτρα σωφρονισμού.

Συγκρίνοντας την ομάδα των σωφρονιστικών υπαλλήλων με τη θεωρία σχετικά με τις απόψεις που έχουν για τις αιτίες του υπερσυνωστισμού, η ομάδα αυτή στο μεγαλύτερό της ποσοστό συμφωνεί με τις αρχές της θεωρίας ότι το ποινικό δίκαιο και ο σωφρονιστικός κώδικας είναι πρωταρχικές αιτίες που συμβάλουν στη διόγκωση του φαινομένου. Ένα μικρό ποσοστό διαφωνεί με τις βασικές αιτίες της θεωρίας και κάνει αναφορά στη χαλάρωση των διατάξεων του ποινικού δικαίου και του σωφρονιστικού κώδικα ως αιτία για τον υπερπληθυσμό και προτείνει αυστηρότερες διατάξεις για τη λύση του προβλήματος.

Στο δεύτερο θεματικό πεδίο αναλύοντας περισσότερο τις αιτίες του υπερσυνωστισμού η ομάδα αυτή ανέφερε μόνο τις κτιριακές εγκαταστάσεις ως αιτία την εισαγωγή λαθρομεταναστών και την αύξηση της εγκληματικότητας χωρίς να αναφέρει σε σχέση πάντα με τη θεωρία άλλους παράγοντες που επηρεάζουν την αύξηση του φαινομένου δίνοντας την εντύπωση με μια γρήγορη ματιά σε επιφανειακό προβληματισμό της ομάδας αυτής χωρίς να εμβαθύνουν έτσι ώστε να βρουν και άλλες αιτίες εξίσου ουσιαστικές.

Στην ερώτηση που τους έγινε σε σχέση με τα προβλήματα που προκύπτουν από τον υπερσυνωστισμό σε σχέση με τον ουσιαστικό σωφρονισμό των κρατουμένων, η πλέον έμπειρη ομάδα για να απαντήσει ήταν αυτή μιας και ζει το πρόβλημα καθημερινά στην υπηρεσία τους και όπως ήταν αναμενόμενο η αναφορά τους στα προβλήματα είναι

ταυτόσημα με τις θεωρητικές προσεγγίσεις των επιστημόνων. Σ' αυτόν τον προβληματισμό η ομάδα αυτή φάνηκε να γνωρίζει το θέμα πάρα πολύ καλά κατηγοριοποιώντας τα προβλήματα ως προς τους κρατούμενους και ως προς το φυλακτικό προσωπικό δηλαδή τους ίδιους. Η καθημερινή τριβή με τα προβλήματα αυτά έκανε το έργο μας ευκολότερο στο να διερευνήσουμε τη πραγματικότητα του προβλήματος στη φυλακή Αλικαρνασσού. Δίνοντάς μας καθημερινά παραδείγματα μπορέσαμε να κατανοήσουμε το βαθμό του προβλήματος και να τα συσχετίσουμε με τις θεωρητικές προσεγγίσεις που είδαμε στο πρώτο μέρος. Το φαινόμενο αυτό ενοχλεί πραγματικά και δυσχεραίνει το έργο των σωφρονιστικών υπαλλήλων και αυτό μπορεί να το καταλάβει κανείς από την ευκολία των απαντήσεων στο συγκεκριμένο προβληματισμό με θέμα τα προβλήματα που προκύπτουν από τον υπερπληθυσμό αλλά και από την πλήρη και ταυτόσημη αναφορά των προβλημάτων.

Στη συνέχεια της έρευνάς μας στρέψαμε το ενδιαφέρον μας να διερευνήσουμε τρία ακόμα θεματικά πεδία με αντικείμενα τη γνώση των τριών ομάδων όσον αφορά τα εναλλακτικά ή υποκατάστατα μέτρα σωφρονισμού, την εφαρμογή τους και τα προβλήματα που προκύπτουν από αυτήν, αλλά και τις αλλαγές που πρέπει να γίνουν για να θεσμοποιηθούν.

Όσον αφορά τώρα το πρώτο θεματικό πεδίο, οι δικαστικοί υπάλληλοι απάντησαν ότι γνωρίζουν τα μέτρα αυτά αναφέροντας και κάποια παραδείγματα προς επιβεβαίωση, συμφώνησαν στην θετική εφαρμογή των μέτρων. Οι διοικητικοί έδωσαν ελλιπείς και μη τεκμηριωμένες απαντήσεις στο ερώτημα, δείγμα των περιορισμένων γνώσεών τους για το θέμα. Αρκετοί όμως αναφέρθηκαν στην κοινωφελή εργασία που εντάσσεται στις μη φυλακτικές κυρώσεις και προβλέπει παραγωγή έργου για μια κοινότητα, για ένα συγκεκριμένο αριθμό ωρών από τον κρατούμενο χωρίς να αμείβεται με οικονομικές παροχές.

Εξέφρασαν όμως την άποψη ότι δεν εφαρμόζεται αν και προβλέπεται από νομοθετικές διατάξεις.

Η πλειοψηφία όμως των σωφρονιστικών υπαλλήλων επέλεξε να αναφερθεί κυρίως στα εναλλακτικά μέτρα έκτισης της ποινής παρά στα υποκατάστατα. Θεωρούν πως με την εκτεταμένη χρήση των εναλλακτικών μέτρων καθώς και με τη δικαστική συνδρομή θα αποσυμφορηθούν τα σωφρονιστικά καταστήματα.

Με αυτά τα μέτρα λοιπόν θα μπορέσει να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά το πρόβλημα του υπερσυνωστισμού που δημιουργείται στις φυλακές και προβάλλει ως ανυπέρβλητο εμπόδιο στην αναμορφωτική προσπάθεια μαζί με την ελλιπή κτιριακή υποδομή που δεν επιτρέπει στους κρατούμενους να εξασφαλίσουν κάποιες ιδιωτικές στιγμές.

Κάποιοι άλλοι σωφρονιστικοί υπάλληλοι υποστήριξαν πως ωφέλιμο θα ήταν να εφαρμόζονται και κάποιες ποινές εξ' ολοκλήρου μη φυλακτικές, όμως να υπάρχει ψυχοκοινωνική στήριξη από ειδικευμένα άτομα. Τα προγράμματα κοινοτικού σωφρονισμού παρέχουν αυτή τη δυνατότητα αφού μέσω των «καθημερινών συναλλαγών» με το κοινωνικό σύνολο δίνεται η δυνατότητα στον δράστη να μην περιθωριοποιηθεί.

Όλοι σχεδόν συμφώνησαν πως τα μέτρα που πρέπει να προωθηθούν μένουν στα χαρτιά και έτσι δεν δημιουργούνται οι κατάλληλες δομές για τη χρησιμοποίησή τους ως αποτέλεσμα την περιθωριοποίηση των κρατουμένων και την αδυναμία επανένταξής τους στο κοινωνικό σύνολο με καταστρεπτικές συνέπειες γι' αυτούς όσο και για την κοινωνία.

Ο κοινοτικός σωφρονισμός με την φιλοσοφία του και τις λύσεις που προωθεί μπορεί μέσω των εναλλακτικών και υποκατάστατων μέτρων να προσφέρει ιδιαίτερα καρποφόρα αποτελέσματα.

Περνώντας στο δεύτερο θεματικό πεδίο που αναφέρεται στην εφαρμογή των μέτρων αυτών στην ελληνική επικράτεια και τα προβλήματα που μπορούν να προκύψουν σε κάποιους τομείς, οι δικαστικοί πρώτα συμφωνούν στη δυσκολία εφαρμογής τους αφού η ελληνική κοινωνία είναι γεμάτη από ταμπού και προκαταλήψεις που δύσκολα ξεπερνιούνται.

Αυτό συμφωνεί με τη θεωρία αφού η ελληνική κοινωνία δεν είναι τόσο ανεκτική και ανοικτή σε νέες ιδέες. Όμως σύμφωνα με τη θεωρία του κοινοτικού σωφρονισμού, οι άνθρωποι μπορούν να αλλάξουν ιδέες και τρόπους σκέψης, να γίνουν πιο αντικειμενικοί στις σχέσεις τους με τους κρατούμενους και τέλος να κατανοήσουν πως όλοι έχουν δικαιώματα άσχετα αν οι πράξεις τους δεν ήταν πάντα συμβατές με το νομικό πλαίσιο.

Οι περισσότερες απόψεις των δικαστικών υπαλλήλων συμφωνούν επίσης στο γεγονός ότι χρειάζονται εμφανώς λιγότερα χρήματα για την εφαρμογή των μέτρων παρά για τη ανέγερση ενός σωφρονιστικού καταστήματος. Αυτό συμφωνεί πλήρως με την θεωρία και εντάσσεται στα κυριότερα πλεονεκτήματα του κοινοτικού σωφρονισμού ως μέτρου για την αντιμετώπιση και παραμονή των κρατουμένων στην κοινότητα αντί στη φυλακή.

Η γενική άποψη και των διοικητικών υπαλλήλων είναι πως η εφαρμογή των μέτρων αυτών είναι δύσκολη και θα πρέπει να γίνουν αλλαγές σε κοινωνικοπολιτιστικό επίπεδο προκειμένου να γίνουν αποδεκτά από τη κοινωνία αφού η ελληνική πραγματικότητα δεν είναι και τόσο ανεκτική.

Σ' αυτό το σημείο είναι καίρια η συμβολή του κοινοτικού σωφρονισμού αφού φέρνει σε επαφή τον εγκληματία με την κοινότητα και ωθεί μεταξύ τους αλληλοκατανόηση. Έτσι ίσως οι πολίτες μάθουν για τα πραγματικά αίτια που οδηγούν τους παραβάτες σε παράνομες

συμπεριφορές και να προσπαθήσουν να τους αποδεχτούν, δεχόμενης πως η κοινωνία διαδραματίζει σημαίνοντα ρόλο ως γενεσιουργός αιτία εγκληματικών καταστάσεων.

Μια άλλη άποψη αναφέρει πως τα εναλλακτικά μέτρα λειτουργούν και πιστεύει πως θα εφαρμοστούν σε γενική πλειοψηφία όταν γίνουν οι απαραίτητες αλλαγές στη δομή της κοινωνίας, αλλά ακόμα και σήμερα δεν θα προκύψουν ιδιαίτερα προβλήματα στους τομείς της οικονομίας και του πολιτισμού. Αυτό όμως έρχεται σε αντίθεση με τη θεωρία μας που υποστηρίζει πως η ελληνική κοινωνία δεν είναι ανεκτική σε εγκληματικές ενέργειες, αγνοώντας ακόμα και τις οποιεσδήποτε συνθήκες και αν διαπράττονται (παιδικά βιώματα, το οικογενειακό περιβάλλον, συνθήκες διαβίωσης του δράστη).

Οι περισσότεροι από το φυλακτικό προσωπικό πιστεύουν πως δεν είναι εύκολη η εφαρμογή των μέτρων αυτών στην ελληνική επικράτεια αφού η ελληνική ιδιοσυγκρασία δεν είναι ανεκτική στο μοντέλο του «φονιά», του «κλέφτη», του «δράστη» και ταυτόχρονα είναι ιδιαίτερα επιφυλακτική στο να συναλλάσσεται με αυτά τα στιγματισμένα άτομα.

Εδώ επεμβαίνει το μοντέλο του κοινοτικού σωφρονισμού και προσπαθεί να φέρει τον δράστη σε επαφή με το κοινωνικό σύνολο. Ο δράστης να ενστερνιστεί την ηθική, τις αξίες και τα ιδανικά της κοινωνίας, να τα σεβαστεί και να μάθει πως το ατομικό συμφέρον πρέπει να υποτάσσεται στο γενικό.

Κάποιοι εξέφρασαν την άποψη πως η παρατεταμένη χρήση των μέτρων αυτών που ουσιαστικά δεν αποδίδουν σοβαρές ποινές σε κάποια αδικήματα, ίσως να αδρανοποιηθεί η δικαστική και σωφρονιστική ισχύ στα μάτια των πολιτών.

Παρ' όλα αυτά όμως βασικός φορέας της αιτιολογίας του εγκλήματος είναι η ίδια η κοινωνία και έτσι μόνο μέσα στα όριά της

μπορεί να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά και να περιοριστεί έτσι ώστε μελλοντικά να έχουμε ολοένα και μικρότερο αριθμό εγκληματιών.

Ορισμένοι από το φυλακτικό προσωπικό θεωρούν πως θα πρέπει να δημιουργηθούν ειδικά κέντρα και ξενώνες, θα πρέπει να γίνουν προσλήψεις εξειδικευμένου προσωπικού αλλά και επιμόρφωση των ήδη υπαρχόντων υπαλλήλων με άμεσο αποτέλεσμα την ανύψωση του κόστους.

Σίγουρα το κόστος για τα προγράμματα κοινοτικού σωφρονισμού που θα εφαρμοστούν θα είναι υψηλό, όμως σε καμία περίπτωση δεν συγκρίνεται με το κόστος για την συντήρηση των φυλακών που απορροφά ένα ιδιαίτερα μεγάλο κομμάτι των κρατικών κονδυλίων και δεν αποφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα στην αναμόρφωση των κρατουμένων, περιθωριοποιώντας τους.

Ελάχιστοι υποστήριξαν πως δεν θα υπάρξει πρόβλημα στην εφαρμογή των μέτρων αυτών.

Στο τρίτο και τελευταίο θεματικό πεδίο της ενότητας αυτής που αφορά την γνώμη των υπαλλήλων για τις αλλαγές που πρέπει να γίνουν στο κοινωνικοπολιτιστικό πλαίσιο για να θεσμοποιηθούν τα μη φυλακτικά μέτρα σωφρονισμού, υποστηρίχθηκε πρώτα από όλους τους δικαστικούς πως η πρώτη μεγαλύτερη αλλαγή θα πρέπει να υπάρξει στη νοοτροπία των μελών της κοινωνίας για τον εγκληματία και το έγκλημα. Αυτές οι αλλαγές θα πρέπει να ξεκινήσουν από την οικογένεια και να επεκταθούν κατόπιν στην κοινωνία.

Αυτό έρχεται σε πλήρη συμφωνία με τη θεωρία που αναφέρει πως το έγκλημα δεν είναι κάτι ξέχωρο από την κοινωνία, αλλά πρόβλημά της και έτσι πρέπει να αντιμετωπιστεί προκειμένου στο μέλλον η πρόληψη του εγκλήματος να αναπτυχθεί σε σημαντικό βαθμό.

Επιπλέον αναφέρει η ίδια άποψη ότι πρέπει να γίνουν ριζικές τομές στην πολιτική των ΜΜΕ και τη στάση που αυτά έχουν απέναντι στους

κρατούμενους. Αυτό φυσικά θα συμβάλλει στον περιορισμό της προκατάληψης στην ελληνική κοινωνία και θα διαφοροποιήσει την ελληνική πραγματικότητα που είναι αρνητική για τους ανθρώπους αυτούς.

Και η πλειοψηφία των απαντήσεων των διοικητικών υπαλλήλων αναφέρει πως πρώτο μέλημα των επιστημόνων θα πρέπει να είναι η ενημέρωση της κοινωνίας για τα μέτρα αυτά και η προετοιμασία της για την εφαρμογή τους, όπως και η αλλαγή νοοτροπίας για τους εγκληματίες.

Σ' αυτό συντελούν τα προγράμματα κοινοτικού σωφρονισμού που φέρνουν τον κρατούμενο σε συχνή συναλλαγή με την κοινότητα. Υπάρχει μια αμφίδρομη σχέση που επιτρέπει τόσο στους κρατούμενους όσο και στην κοινωνία να εξοικειωθούν με την ιδέα της διαβίωσης.

Μια άλλη μεμονωμένη άποψη που διαφωνεί με τα μέτρα και υποστηρίζει πως οποιαδήποτε μέτρα και να ληφθούν δεν μπορεί να υπάρξει σωφρονισμός για τους δράστες, έρχεται σε αντιδιαστολή με τη θεωρία του κοινοτικού σωφρονισμού που στηρίζει την άποψή της, πως η καθημερινή τριβή με τα κοινά της κοινωνίας μπορεί να ωθήσει και να μάθει τους δράστες να σέβονται τις αρχές, την ηθική και τις αξίες της.

Τελευταία με τις απαντήσεις που πήραμε από το φυλακτικό προσωπικό θα πρέπει να υπάρξει:

- Αλλαγή των προκαταλήψεων της κοινωνίας με κοινωνικοπαιδαγωγικές διαδικασίες
- Πολιτικές αποφάσεις ώστε οι νόμοι να μη μένουν στα χαρτιά αλλά να προωθούνται και να εφαρμόζονται αυστηρά για να παταχθεί και η εγκληματικότητα επί της ουσίας.
- Προσλήψεις εξειδικευμένου προσωπικού.
- Αλλαγή κατεύθυνσης από τη θεραπεία και την καταστολή στην πρόληψη του εγκλήματος.

Όλα αυτά συμπίπτουν με τις αρχές, τα προγράμματα, τους στόχους και τους σκοπούς του κοινοτικού σωφρονισμού που επαναπροσδιορίζει τον δράστη μέσα στη κοινωνία και τον βοηθά να επαναπροσδιορίσει τη θέση του, μαθαίνοντας να σέβεται τη κοινωνία και τους νόμους της μέσω της καθημερινής επαφής του μαζί της.

Το τελευταίο μέρος της έρευνάς μας προσπάθησε να διερευνήσει θεματικές περιοχές με αντικείμενα της σημασία της λέξης σωφρονισμός, την επιτυχία του σημερινού σωφρονιστικού συστήματος, τις ελλείψεις του, τα προβλήματά του, τη θέλησή του για επιλογή αυτών των μέτρων καθώς επίσης εξετάσαμε τη γνώμη των ερωτηθέντων εάν σωφρονίζει ο εγκλεισμός σε φυλακές κλειστού τύπου και με ποιους τρόπους θα καλυτερεύσει ο σωφρονισμός στην Ελλάδα.

- Το δικαστικό, διοικητικό και φυλακτικό προσωπικό αντιλαμβάνεται την έννοια «σωφρονισμός» και σωφρονιστικό σύστημα ελάχιστα σαν τιμωρία σύμφωνα με το τιμωρητικό πρότυπο για την αχρήστευση του επικίνδυνου δράστη και περισσότερο ως θεραπεία, αναμόρφωση και βελτίωση της προσωπικότητας ανεξάρτητα την θέλησή τους κατά το προνοιακό και θεραπευτικό πρότυπο.

Σε αντίθεση όμως με τα παραπάνω, βλέπουμε και από τις τρεις ομάδες να πρυτανεύει το μοντέλο της επανένταξης για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του δράστη.

Παρατηρούμε ότι στις αντιλήψεις αυτές για τη σημασία του «σωφρονισμού» επικρατεί σύγχυση και απουσιάζει το κυρίαρχο στοιχείο των αναπτυσσόμενων νεοκλασικών αντιλήψεων για δίκαιη ανταμοιβή ή δίκαιη αποκατάσταση (δικαιϊκό πρότυπο). Όπου εδώ παρουσιάζεται ολοκληρωμένη η έννοια του σωφρονισμού γιατί δίνεται έμφαση στη δίκαιη και ανάλογη βαρύτητα εγκλήματος – ποινής, στην ευθύνη του ίδιου του δράστη για αναμόρφωση, στη φροντίδα για τα θύματα των εγκλημάτων αλλά και στην εντονότερη αναζήτηση και εφαρμογή

εναλλακτικών ποινών ή υποκατάστατων της φυλάκισης. Διαπιστώνουμε όμως ότι όλες οι παραπάνω απόψεις έχουν αποκρυσταλλωθεί διαχρονικά, στα σωφρονιστικά μας συστήματα ως κύριοι σκοποί ή συμπληρωματικοί τους.

- Στη συνέχεια της έρευνάς μας και σε αντίθεση με τις ίδιες τους τις απόψεις οι τρεις ομάδες έρευνας συμφώνησαν στη πλειοψηφία τους ότι το σωφρονιστικό μας σύστημα έχει αποτύχει στο σκοπό του, ένα σωφρονιστικό σύστημα όμως που οι ίδιοι σχεδόν επιθυμούν τη διατήρησή του σαν αχρηστευτικό ή βελτιωτικό, παρά σαν φιλελεύθερο, εναλλακτικό και μη παρεμβατικό. Οι δικαστικοί και οι διοικητικοί πιστεύουν ότι η αποτυχία του συστήματος αποδεικνύεται από τον στιγματισμό, την υποτροπή και τη μη βελτίωση του δράστη και η επιτυχία του συστήματος παρουσιάζεται μόνο «επί χάρτου» στα άρθρα του ποινικού και του σωφρονιστικού κώδικα. Η αντίφαση στα παραπάνω είναι ότι οι ίδιοι καλούνται να εφαρμόσουν αυτούς τους νόμους, χωρίς να τους παρέχονται πρακτικά οι προϋποθέσεις. Το φυλακτικό προσωπικό συμφωνεί με αυτές τις θέσεις δείχνοντας σαν καθρέφτη αυτής της αποτυχίας, την ίδια την κατάσταση που βιώνουν μέσα στα σωφρονιστικά καταστήματα

Είδαμε λοιπόν ότι, ενώ ο βασικός στόχος της στέρησης της ελευθερίας είναι ο περιορισμός με τη κοινωνική επανένταξη ή τον εκφοβισμό των ποινικών παραβατών, η επιτυχία του στόχου αυτού μέσω του σωφρονιστικού συστήματος για τα εν λόγω άτομα είναι ελάχιστα αισθητή. Αντίθετα με τη φυλάκιση πραγματοποιούνται λειτουργίες που σε συνδυασμό με έναν εκλεπτυσμένο εκφοβισμό, συντελούν στην σταθεροποίηση της σύννομης συμπεριφοράς του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου, έτσι θα έλεγε κανείς ότι δικαιολογείται η επιβίωση του θεσμού της φυλακής παρά την αναποτελεσματικότητα των φυλακτικών ποινών.

- Όσον αφορά τις ελλείψεις στο σωφρονιστικό σύστημα και τα προβλήματα που προκύπτουν από αυτές, η αναφορά και από τις τρεις κατηγορίες των ερωτώμενων περιορίζεται κυρίως στο τυπικό σύστημα των κρατουμένων. Ενώ θα περίμενε κανείς οι διοικητικοί και κυρίως οι δικαστικοί να περιοριστούν περισσότερο στο νομοθετικό πλαίσιο (έλλειψη κατάλληλων νόμων, εξασφάλιση πρακτικής εφαρμογής των νόμων κλπ) και προπάντων στο δικαστικό (υπερτροφία ποινικού δικαίου, διασφάλιση προϋποθέσεων για να μπορούν να εφαρμόζουν διατάξεις για μη φυλακτικές ποινές, απεγκληματοποίηση, αποποινικοποίηση κλπ) επικεντρώθηκαν και αυτοί στα προβλήματα που προκύπτουν κατά την εκτέλεση της ποινής στις σημερινές ελληνικές φυλακές.

Έτσι λοιπόν έχουμε αναφορά περισσότερο σε προβλήματα που προκύπτουν από τις αντίστοιχες ελλείψεις στις φυλακές σε υλικά μέσα (υλικοτεχνική υποδομή, χρηματοδότηση), σε πολιτική βούληση (νομοθέτηση και παροχή δυνατοτήτων και ευκαιριών να εφαρμόζονται οι νόμοι), στην κεντρική διοίκηση (υπουργείο Δικαιοσύνης) και στη διοίκηση των μη φυλακών (μη εκδημοκρατισμός, έλλειψη συντονισμού), στο προσωπικό των φυλακών (εκπαίδευση, επιμόρφωση, συνεργασία, προαγωγή, αποδοχές, ηλικία συνταξιοδότησης), σε συνθήκες διαβίωσης και υποκουλτούρας των κρατουμένων (βία, υπερσυνωστισμός, ναρκωτικά, εξεγέρσεις, «φυτώρια» νέων εγκλημάτων, κακές συνθήκες υγιεινής, αδυναμία παροχής κατάλληλων υπηρεσιών, ανεπαρκής μετασωφρονιστική μέριμνα (μη ομαλή επανένταξη των δραστών από τη φυλακή στη κοινωνία) και τέλος ελλιπής και ανενεργή χρήση των φυλακτικών μέτρων.

Πιστεύουν λοιπόν οι τρεις κατηγορίες από τους υπαλλήλους που διεξήχθη η έρευνα, ότι η κακοδαιμονία του σωφρονιστικού μας συστήματος μάλλον οφείλεται σε αυτές τις ελλείψεις και στο βαθμό που

θα λυθούν τα προβλήματα που αυτές δημιουργούν θα καλυτερεύσει και ο σωφρονισμός στην Ελλάδα. Συνεπώς στο μοντέλο σωφρονισμού που προτείνουν, αναζητούν μια σύγχρονη «ιδανική» φυλακή για μια πιο αποτελεσματική αντιμετώπιση του δράστη. Ιδανικότερο όμως σήμερα θεωρείται σύμφωνα με τις επιστημονικές απόψεις νομικών εγκληματολόγων, κοινωνικών επιστημόνων ευρύτερα ότι ακόμα και η πιο «ιδανική» φυλακή, δεν μπορεί να αντικαταστήσει την κοινωνία και να αναπληρώσει το έλλειμμα κοινωνικοποίησης του δράστη. Επομένως η επανακοινωνικοποιητική διαδικασία θα αποτύχει σε κάθε είδους φυλακή γιατί δεν διενεργείται σε γνήσιους κοινωνικούς χώρους στους οποίους εκτυλίσσεται η σχέση κοινωνικής αλληλεπίδραση και διαντίδρασης.

Σε άλλη όμως ερώτηση της έρευνάς μας οι υπάλληλοι έρχονται και αμφισβητούν ή αμφιβάλλουν για αυτή τους τη θέση και παρόλο τους ενδόμυχους φόβους τους και αντικρουόμενες προσωπικές τους απόψεις, δηλώνουν ότι δεν θα δίσταζαν αν είχαν τη κατάλληλη θέση σε όργανα εξουσίας ή κέντρα αποφάσεων, να επιλέξουν ως μέτρα σωφρονισμού και τα εναλλακτικά ή τα υποκατάστατα.

Η εμπιστοσύνη τους όμως στο θεσμό της φυλακής (παρά τη διαπίστωσή τους ότι έχει αποτύχει), για τη προστασία της κοινωνίας τους προτρέπει να θέτουν πολλές και αυστηρές προϋποθέσεις για τη χρήση μη φυλακτικών ποινών.

Η πρώτη δέσμη προϋποθέσεων αφορά κυρίως το σχεδιασμό των προγραμμάτων αυτών με παραμέτρους όπως την υποδομή τους, τη στελέχωσή τους, τη χρηματοδότησή τους, την αποδοχή της κοινότητας και την ουσιαστική και πρακτική βιωσιμότητά τους, σε συνεργασία πάντα με το οικογενειακό περιβάλλον των παραβατών. Επίσης συνιστούν πιλοτική εφαρμογή πρώτα αυτών των προγραμμάτων για να διαπιστωθεί η αποτελεσματικότητά τους και να βγάλουμε τα πρώτα συμπεράσματα.

Η δεύτερη δέσμη προϋποθέσεων αφορά την προσωπικότητα και το αδίκημα του δράστη. Δηλαδή για την συμμετοχή ενός παραβάτη σε ένα πρόγραμμα κοινοτικού σωφρονισμού θα λάμβαναν υπόψη τους οι ερωτηθέντες την πνευματική του ανάπτυξη (ανήλικος, ενήλικος), τη ψυχική του υγεία (π.χ. ψυχικές διαταραχές, εξάρτηση από ναρκωτικά και αλκοόλ), την βαρύτητα του εγκλήματος και κυρίως τον περιστασιακό χαρακτήρα της πράξης του. Το παραπάνω το προσεγγίσαμε και στη θεωρητική μας ανάλυση ότι, δηλαδή είναι απαραίτητη σήμερα πλέον να υπάρξει εξατομίκευση της ποινικής κύρωσης και προσαρμογής της στην προσωπικότητα του δράστη, καθώς και ότι η γενική πρόληψη θα πρέπει να προϋπάρχει της ειδικής.

Τις παραπάνω διαπιστώσεις συνεχίζουμε και παρακάτω να έχουμε από την έρευνά μας, ενώ δηλαδή οι δικαστικοί, οι διοικητικοί υπάλληλοι αλλά και το φυλακτικό προσωπικό συμφωνούν ότι ο εγκλεισμός σε φυλακές κλειστού τύπου δεν σωφρονίζει τους κρατούμενους αλλά αντίθετα είναι χώρος που συμβάλλει στη δημιουργία και επιδείνωση της εγκληματικότητας και επιπρόσθετα υποτροπιάζει, περιθωριοποιεί και στιγματίζει τον δράστη, δεν δείχνουν να επιθυμούν όμως και τη κατάργησή του, αλλά περισσότερο μιλούν για την καλύτερευσή του.

Έτσι οι δικαστικοί και οι διοικητικοί υπάλληλοι μιλούν περισσότερο για καλύτερευση εγκλεισμού εάν εφαρμοστεί πιστά ο σωφρονιστικός κώδικας και το φυλακτικό προσωπικό, εάν καλυφθούν οι ελλείψεις και λυθούν τα προβλήματα που αυτές δημιουργούν. Θεωρητικά όμως αλλά και οι απόψεις πολλών ειδικών τείνουν να πιστεύουν στην κατά το δυνατόν ελαχιστοποίηση της παραμονής του δράστη μέσα σε κλειστά ιδρυματικά καταστήματα κράτησης, γιατί αποβάλλουν το δράστη από τους κόλπους της κοινωνίας, συμβάλλει στην επιδείνωση της αντικοινωνικότητάς τους και καθιστούν μάταιη την όποια

κοινωνικοποιητική του μεταχείριση, όταν μάλιστα γίνεται και χωρίς την ανεπηρέαστη θέλησή του.

Τελειώνοντας την ανάλυση της έρευνάς μας, βλέπουμε ότι όλα όσα μέχρι εδώ έχουν διερευνηθεί, όλες οι απόψεις και οι θέσεις των ερωτηθέντων περιέχονται συνοπτικά στους τρόπους που προτείνουν για να καλυτερεύσει ο σωφρονισμός στη χώρα μας, ενδιαφέρον παρουσιάζει η υποστηριζόμενη με έμφαση τον τελευταίο καιρό, όπως παρατηρήσαμε και στην έρευνά μας η αποτελεσματικότητα της αχρηστευτικής ποινής για βαριά αδικήματα στη μείωση της εγκληματικότητας. Η αξιολόγηση είναι δύσκολη και η συναγωγή συμπερασμάτων από τα αποτελέσματα της έρευνάς μας αρκετά αυθαίρετη.

Η βελτιωτική μεταχείριση του παραβάτη, παρόλο ότι και αυτή δέχθηκε πολλά πλήγματα τα τελευταία χρόνια και προσωρινά αποδυναμώθηκε, αρχίζει σταδιακά όπως διαπιστώσαμε κι εμείς εδώ να ξανακερδίζει το χαμένο έδαφος, κάτω όμως από ένα πλήθος προτάσεων και προϋποθέσεων για καλύτερευση του φυλακτικού συστήματος και με την επέκταση των εναλλακτικών μέτρων για να δίνεται η ευκαιρία στους δράστες σοβαρών αδικημάτων να επανεντάσσονται ομαλά στο κοινωνικό σύνολο κατά τη τελευταία περίοδο έκτισης της ποινής τους. Η αποτελεσματικότητα εντούτοις παραμένει ανοικτό θέμα, όπως εξάλλου και η αποτελεσματικότητα των εναλλακτικών ποινών. Τα υποκατάστατα μέτρα παρά τις καλές κριτικές τους και ενώ θα περίμενες κανείς, από τους δικαστικούς κυρίως να μιλήσουν και να προτείνουν περισσότερο το μοντέλο αυτό, οι ερωτηθέντες δείχνουν να το εμπιστεύονται μόνο για τα λιγότερο σοβαρά αδικήματα, ενώ τα βαρύτερα εξακολουθούν να πιστεύουν ότι πρέπει να αντιμετωπίζονται με τον καθιερωμένο τρόπο. Στις απόψεις δηλαδή που αναφέρθηκαν συνυπάρχουν όλα τα μοντέλα της αντιεγκληματικής πολιτικής με κυρίαρχο αυτό της αναμόρφωσης της βελτιωτικής μεταχείρισης του δράστη.

Επειδή εμείς όπως και πριν τονίσαμε, η αξιολόγηση των παραπάνω απόψεων είναι δύσκολη και η αποτελεσματικότητα των μοντέλων που προτείνουμε είναι θέμα ανοικτό στη παρούσα φάση θεωρούμε ως μέση οδό να ενστερνιστούμε τις νεοκλασικές αναπτυσσόμενες αντιλήψεις του δικαιοϊκού προτύπου από τη θεωρία μας που δίνει έμφαση: στη δίκαιη και ανάλογη με τη βαρύτητα του εγκλήματος ποινή που τείνει να αποκαταστήσει τη βλάβη και να φροντίσει το θύμα, στην ευθύνη του δράστη, ο οποίος ως υπεύθυνο άτομο μπορεί να ασκήσει το δικαίωμά του για αναμόρφωση και τέλος στην εντονότερη αναζήτηση αλλά και πρακτική εφαρμογή εναλλακτικών και υποκατάστατων ποινών της φυλάκισης, θεωρώντας ότι η παραμονή των καταδίκων μέσα στη κοινωνία είναι το πιο κατάλληλο περιβάλλον για την αποτελεσματική αντιμετώπισή του.

Δ. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΟΜΑΔΑΣ.

- Ο θεσμός της φυλακής, χωρίς αμφισβήτηση πλέον, περνάει δομική κρίση. Τα ερευνητικά μας συμπεράσματα αλλά και η θεωρητική μας προσέγγιση στο θέμα μας επιβεβαιώνουν την παραπάνω άποψη. Δηλαδή, η αναποτελεσματικότητα του σωφρονιστικού «εγκλεισμού», ο υπερσυνωστισμός των κρατουμένων και το υψηλό κόστος συντήρησης και λειτουργίας της «φυλακής» μας βεβαιώνουν το γεγονός ότι η φυλακή έχει διαγράψει οριστικά πλέον την ιστορική της τροχιά. Γι' αυτό θα πρέπει σταδιακά να αναζητήσουμε αλλά και να κάνουμε πράξη άλλα πιο σύγχρονα και ανθρώπινα μέτρα για να υπερβούμε την κρίση αυτού του θεσμού και να καταπολεμήσουμε αποτελεσματικότερα τη εγκληματικότητα³⁵.

Έχοντας λοιπόν υπόψη μας τα παραπάνω αλλά ακόμα περισσότερο ότι η σωφρονιστική λειτουργία, που είναι γνήσια κοινωνική διαδικασία, πρέπει να συντελείται από την κοινωνία και μέσα στην κοινωνία, για την αναπλήρωση του ελλείμματος της κοινωνικοποίησης του δράστη στις αξίες όσο και στην αποτροπή παραβίασής τους στο μέλλον θα καταθέσουμε τις δικές μας προτάσεις παρακάτω, ως πειστικό αντίδοτο στην κακοδαιμονία του σωφρονιστικού συστήματος. Όμως επειδή η υπέρβαση των θεσμών εδώ των ποινικών δεν είναι δυνατόν να γίνει ούτε απότομα ούτε στιγμιαία, αλλά εξελικτικά και ρεαλιστικά και για να μην μιλήσουμε εδώ ουτοπιστικά, παρακάτω θα προτείνουμε τη διαδικασία της οριστικής υπέρβασης του θεσμού της φυλακής που θα περάσει όμως σταδιακά μέσα από την καθιέρωση, πρακτική εφαρμογή και ολοένα μεγαλύτερη διεύρυνση των εναλλακτικών κυρώσεων και μέτρων.

35. Χαράλαμπος Δημόπουλος, Η κρίση του θεσμού της φυλακής και η οι φυλακτικές κυρώσεις,, εκδ. ANT. N. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή, 1988, σελ 131.

Έτσι πιστεύουμε ότι θα καταλήξει να γίνει το επόμενο βήμα για μια άλλη «ποινική» προοπτική ανεξάρτητα από τη φυλακή με την υιοθέτηση των μη φυλακτικών μέτρων – αντί και εκτός φυλακής, αφού η τελευταία θα δημιουργεί εξ’ ορισμού το ίδιο πρόγραμμα.

Για την αντιμετώπιση της κακοδαιμονίας του σωφρονιστικού μας συστήματος εδώ οι προτάσεις μας θα κατευθυνθούν προς τρία επίπεδα, το νομοθετικό, το δικαστικό και το σωφρονιστικό στα οποία εκτυλίσσεται η σχέση αλληλεπίδρασης και διαντίδρασης.

Νομοθετικό.

Στο επίπεδο της νομοθετικής απειλής να υπάρξει αποποινικοποίηση, απεγκλειματοποίηση των συμπεριφορών με περιορισμένη κοινωνικοηθική απαξία ή αδικημάτων με εξωποινική σημασία, με προσεκτική επιλογή αυτών των συμπεριφορών και αδικημάτων ώστε να μη θιγεί η γενική προληπτική λειτουργία του ποινικού δικαίου.

- Η ευρύτερη υιοθέτηση νομοθετικά της Συμφιλιωτικής Δικαιοσύνης ανάμεσα στο δράστη και στο θύμα, με προσεκτικότερη αντιμετώπιση των συμφερόντων του θύματος και μετάθεση επίλυσης διαφορών και σε άλλους εξωποινικούς και κοινωνικούς φορείς, π.χ. αστικά και διοικητικά όργανα, αρχές που ασκούν αστυνομικά καθήκοντα, επαγγελματικές οργανώσεις, φιλανθρωπικές, εκπρόσωποι επιχειρήσεων.
- Να προβλεφθεί ένα ευρύ φάσμα εναλλακτικών και υποκατάστατων ποινών αλλά ταυτόχρονα να εξασφαλιστούν όλες εκείνες οι προϋποθέσεις που θα γεφυρώνουν, το χάσμα από το «γράμμα του νόμου» στην άμεση πρακτική εφαρμογή τους.
- Τέλος η ύπαρξη νομοθετημάτων να γίνεται κάτω από ήρεμο κλίμα και να αποβλέπει σε επιστημονικούς σκοπούς και όχι να σηματοδοτείται από ορισμένες συγκυρίες και οδυνηρά περιστατικά, όπου εκεί, τους

κυβερνώντες ενδιαφέρει περισσότερο ο εφησυχασμός της κοινής γνώμης και η είσπραξη πολιτικού οφέλους.

Δικαστικό

- Στο δικαστικό επίπεδο θεωρούμε πρώτο και σημαντικότερο την επέκταση και τον εμπλουτισμό των δικαστικών σπουδών γιατί όπως διαπιστώσαμε και από τις συνεντεύξεις μας σε δικαστικούς, υπάρχει έλλειμμα γνώσεων, ώστε οι δικαστές να αποκτήσουν τις αναγκαίες εκείνες επιστημονικές γνώσεις για την ορθή επιμέτρηση της ποινής.
- Να αλλάξει η κατασταλτική νοοτροπία και πρακτική του δικαστή. Ίσως με κατάλληλα επιμορφωτικά σεμινάρια, με μείωση του φόρτου εργασίας, με παροχή πρακτικών δυνατοτήτων να μπορεί να στρέφεται και σε άλλες λύσεις και ποινές πέρα του εγκλεισμού. Έτσι λοιπόν αφού οι περισσότεροι των κατηγορούμενων συνίσταται στους προσωρινά κρατούμενους, σαν οφειλέτες για χρέη, σε μικροποινήτες χαμηλής εγκληματικότητας, τοξικομανείς, και σε αλλοδαπών που μπήκαν παράνομα στη χώρα μας με αποτέλεσμα οι φυλακές να γεμίζουν ασφυκτικά. Ο δικαστής εδώ υιοθετώντας τη ρεαλιστική εναλλακτική πολιτική θα μπορούσε να υπερβεί το πρόβλημα του εγκλεισμού έχοντας τις εξής δυνατότητες:
 - Μεγαλύτερη χρήση της δυνατότητας για μετατροπές των ποινών σε χρηματικές.
 - Τη υπ' όρο αναστολή επιβολής ή εκτέλεσης της ποινής και την παροχή μιας προστατευτικής επίβλεψης και βοήθειας όπου χρειάζεται και ταυτόχρονα αποτρέπεται μια καταδικαστική απόφαση που θα μπορούσε να επιδράσει αρνητικά και να στιγματίσει την περαιτέρω ζωή ενός ανθρώπου.
 - Επέκταση της συμφιλιωτικής διαδικασίας ανάμεσα στο δράστη και στο θύμα με μεγαλύτερη προσοχή στην αποκατάσταση του θύματος.

- Ενεργοποίηση του θεσμού της κοινωφελούς εργασίας για τους μικροποινίτες και του θεσμού των θετών οικογενειών ή των ανοιχτών ιδρυμάτων για τους ανήλικους.
- Αιτιολογημένη επιβολή της προσωρινής κράτησης για τον περιορισμό της πληθώρας των υποδίκων.
- Την ορθή εφαρμογή των άρθρων για τους τοξικομανείς και χρήστες ουσιών αλλά και των άρθρων που θα επιτύχουν την απέλαση αλλοδαπών από τη χώρα μας.

Έτσι με τη κατάλληλη ελαστικότητα και εναλλακτική προσέγγιση στο επίπεδο της νομοθετικής απειλής και της δικαστικής απονομής της δικαιοσύνης, θα μπορούσε στο μεγαλύτερο μέρος να δοθούν λύσεις στο πρόβλημα του σωφρονιστικού εγκλεισμού και υπερπληθυσμού των κρατουμένων για ανθρωπιστική και κοινωνική διευθέτηση.

Σωφρονιστικό.

Στο σωφρονιστικό επίπεδο όπως αναλύσαμε και στην εισαγωγή των προτάσεων μας, προτείνουμε την εναλλακτική ρεαλιστική λύση που διαφέρει ριζικά από τις αντιλήψεις της ουτοπικής κατάργησης της φυλακής. Αυτό συμβαίνει για τρεις κυρίως λόγους: 1) Γιατί τα μέτρα αυτά «αναθέτουν» την σωφρονιστική εξουσία στην κοινότητα και μόνο, 2) Γιατί οι υποβαλλόμενοι στην έκτιση αυτών των μέτρων υπόκεινται ακολούθως σε επιτήρηση και 3) γιατί σε περίπτωση αποτυχίας των ίδιων των μέτρων ή του δράστη να την εκτίσει αναβιώνει ο σωφρονιστικός εγκλεισμός³⁶.

36. Χαράλαμπος Δημόπουλος, Η κρίση του θεσμού της φυλακής και η οι φυλακτικές κυρώσεις,, εκδ. ANT. N. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή, 1988, σελ 200.

Εδώ λοιπόν η φυλακή λειτουργεί αντί των μη φυλακτικών μέτρων και όχι το αντίθετο. Πρόκειται δηλαδή για μια ανεξάρτητη από τη φυλακή «ποινική» προοπτική, η οποία στοχεύει να συμπαρασύρει και μάλιστα να επιταχύνει την οριστική κατάργηση της φυλακής³⁷. Επειδή όμως όπως τονίσαμε και πιο πριν ότι δεν είναι εφικτή από τη μια μέρα στην άλλη προτείνουμε ακόμα, ώστε αν φτάσουμε στο στόχο της οριστικής κατάργησης του σωφρονιστικού εγκλεισμού, να καθιερωθούν και να εφαρμοστούν παράλληλα τα εναλλακτικά μέτρα που αποσκοπούν μεταξύ των άλλων, στη δραστική μείωση του σωφρονιστικού υπερσυνωστισμού.

Στο πρώτο λοιπόν στάδιο αποβλέπουμε στην καθιέρωση μιας πολιτικής που θα αποσκοπεί στην μείωση του αριθμού των δραστών που θα έρχονται στις φυλακές και στη μείωση του χρόνου παραμονής τους σ' αυτές.

- Να καθιερωθούν μέτρα που θα αποβλέπουν στην αύξηση του αριθμού των δραστών που θα απελευθερώνονται από τις φυλακές.
- Να επεκταθεί η χωρητικότητα των καταστημάτων κράτησης, να γίνει χωροταξική κατανομή των φυλακών για να μπορούν ευχερέστερα να εφαρμοστούν και τα εναλλακτικά μέτρα, αφού ο δράστης θα παραμείνει, στο τόπο μόνιμης κατοικίας του και να βελτιωθεί εν γένει όλη η δομή, υποδομή, διοίκηση, συνθήκες διαβίωσης στους χώρους κράτησης.

Ιδιαίτερα να δοθεί έμφαση στο χρονικό διάστημα που ο δράστης θα παραμείνει στη φυλακή, στην τήρηση και εφαρμογή του θεσμού των αδειών και της επικοινωνίας, ώστε ο δράστης να βρίσκεται σε επαφή με το οικογενειακό και κοινωνικό του χώρο, για να μην αποξενώνεται και περιθωριοποιείται.

37. Χαράλαμπος Δημόπουλος, Η κρίση του θεσμού της φυλακής και η οι φυλακτικές κυρώσεις,, εκδ. ANT. N. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή, 1988, σελ 200.

Το σημαντικότερο όμως σ' αυτό το στάδιο και το πιο ουσιαστικό είναι η ενεργοποίηση, εφαρμογή, επέκταση παράλληλα με τη φυλακή, όλων των εναλλακτικών μέτρων: Ημιελεύθερη διαβίωση, τμηματική έκτιση της ποινής, κοινωφελής εργασία, απελευθέρωση με όρο την βελτίωση των αναμορφωτικών προγραμμάτων τα οποία αποβλέπουν όπως είπαμε αρχικά στην αποσυμφόρηση των φυλακών και κατ' επέκταση, στην καλύτερευση των συνθηκών κράτησης των υπόλοιπων κρατουμένων.

- Στο δεύτερο και τελικό μας στάδιο προσβλέπουμε να τελειώσει η πορεία που θα έχουν διαγράψει τα εναλλακτικά μέτρα και ως γέφυρα, θα μας χρησιμεύσουν, να μεταβούμε στην τωρινή μας θεσμική κατοχύρωση των μη φυλακτικών μέτρων και να γυρίσουμε οριστικά πίσω μας τη σελίδα του σωφρονιστικού εγκλεισμού. Εδώ δηλαδή πλέον αντί του όρου «φυλακή», «κράτηση», «εγκλεισμός» ότι θα μιλάμε για κοινοτικό σωφρονισμό, κοινωφελή εργασία, εντατική επιτήρηση, συμφιλιωτική δικαιοσύνη.
- Σ' αυτό το πλαίσιο κρίνουμε απαραίτητο να αναφέρουμε μια πρόταση που έχει διατυπώσει ο εγκληματολόγος Νέστωρ Κουράκης³⁸ που προτείνει τη δημιουργία «χωριών κρατουμένων» σε εγκαταλελειμμένα χωριά της υπαίθρου, στρατόπεδα, μοναστήρια. Αυτά αν δοθούν σε κρατουμένους, θα ανακαινιστούν και από τους ίδιους, όμως θα μπορούν να μείνουν εκεί και μέλη των οικογενειών τους. Θα υπάρχει ένα τουλάχιστον τέτοιο χωριό σε κάθε νομό, τα χωριά αυτά θα αυτοδιοικούνταν, δεν θα υπάρχει συσσίτιο, αλλά ο κάθε κρατούμενος θα εργάζεται σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις, βιοτεχνίες ή βιομηχανίες για να εξασφαλίσει τα προς το ζην αλλά και για να έχει οικονομική ανεξαρτησία.

38. Νέστωρ Κουράκης: Α Εγκληματολογικοί ορίζοντες, σελ. 48-49, εκδ. ANT. N. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή, 1991

Τα χωριά θα στελεχώνονται από εκπρόσωπο του Υπουργείου Δικαιοσύνης, που θα έχουν την απόλυτη ευθύνη και διοικητική φροντίδα αυτών των χωριών, ιερείς, δασκάλους, ιατρούς, κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους αστυνομικά όργανα κλπ. Δεν είναι απαραίτητο τα χωριά αυτά να περιβάλλονται με συρματοπλέγματα, είναι όμως ευνόητο ότι θα διαβαθμίζονται με βαθμό ασφαλείας ανάλογη με τη κατηγορία εγκλημάτων που κρατούνται στο καθένα από αυτά.

- Οι σκέψεις αυτές όπως και άλλες θα μπορούσαν να διατηρήσουν π.χ. αξιοποίηση κρατουμένων σε συγκεκριμένες δραστηριότητες Ο.Τ.Α., δημιουργία σωμάτων για αντιμετώπιση έκτακτων αναγκών, φύλαξη δασών, απασχόληση σε εγγειοβελτιωτικά έργα ή σε έργα αναπτυξιακής υποδομής. Όλα βέβαια τα παραπάνω δεν μπορούν να πάρουν σάρκα και οστά αν δεν ενταχθούν στην προοπτική μας σε μια δηλαδή μη φυλακτική προοπτική.

Τελειώνοντας τις προτάσεις μας δεν πρέπει να παραλείψουμε να σταθούμε στον παράγοντα που θα προλαμβάνει όλα τα παραπάνω και είναι απαραίτητο να το λάβει υπόψη της ή και να το θέσει σε προτεραιότητα, η ηγεσία του κάθε τόπου, δηλαδή τη γενική πρόληψη της εγκληματικότητας σε παράγοντες δηλαδή που θα προλαμβάνουν και δεν θα συντείνουν με ακρίβεια θα έλεγε κανείς, στο να οδηγήσουν άυριο μεθαύριο στους ποινικούς και σωφρονιστικούς μηχανισμούς ανθρώπους, με ελλιπή κοινωνικοποίηση.

Τέτοιο παράγοντες είναι: η ανεργία, η φθορά της οικογένειας και η ελλιπής στήριξή της από κρατικές υπηρεσίες, η προβολή από τα ΜΜΕ σωματικής βίας κι άκρατου ατομισμού – καταναλωτισμού, ο προβληματικός προσανατολισμός των στόχων της Παιδείας, που θα χτίζει ολοκληρωμένες και σταθερές προσωπικότητες.

Πρώτος στόχος λοιπόν της κάθε ηγεσίας θα πρέπει να είναι να προλαμβάνει το έγκλημα. Η φυλακή όμως και η τιμωρία δεν είναι το

αντίδοτο στο έγκλημα, δεν είναι πανάκεια. Τα μη φυλακτικά μέτρα που αναλύσαμε μπορούν έστω και εκ των υστέρων να δώσουν λύση στο πρόβλημα, επανεντάσσοντας, επανακοινωνικοποιώντας άτομα με ισχυρές ψυχοκοινωνικές αναστολές που έφτασαν στο έγκλημα χωρίς να αποκοπούν από την ίδια την κοινωνία, που με τη κατάλληλη ευαισθητοποίησή της μπορεί να τους δεχτεί ξανά πίσω στους κόλπους της.

Ε. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ ΣΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ «ΜΟΝΤΕΛΩΝ» ΠΟΙΝΗΣ ΠΕΡΑ ΚΑΙ ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΗ ΦΥΛΑΚΗ.

Μελετώντας κάποιος τη βιβλιογραφία αλλά και τη σχετική ελληνική νομοθεσία, διαπιστώνει ότι ο κοινωνικός λειτουργός κατέχει σήμερα θέση (όχι θα έλεγε κανείς αντάξια του ρόλου του), μόνο στο φυλακτικό – ιδρυματοποιημένο σωφρονιστικό μας σύστημα (φυλακές, ιδρύματα αγωγής ανηλίκων, στέγες ανηλίκων) και σχεδόν είναι ανύπαρκτος στο μετασωφρονιστικό και υπολειτουργικό μη φυλακτικό μας σύστημα (εταιρίες στέγες αποφυλακισμένων, επιμέλεια ανηλίκων, επιτήρηση ενηλίκων, κοινοτικές οργανώσεις), κατάσταση που έχει φέρει σε αδιέξοδο τους δράστες με τα πολυσχιδή προβλήματα που δημιουργεί η φυλάκιση και οι φυλακές.

Στόχος λοιπόν της ανάλυσής μας εδώ δεν είναι να τονίσουμε το ρόλο του κοινωνικού λειτουργού στο θεσμοθετημένο σωφρονιστικό μας σύστημα αλλά περισσότερο να αναδείξουμε την ανάγκη παρέμβασής του (αφότου έχει ήδη βιώσει την αποτυχία κάθε είδους σωφρονισμού με φυλακτικές ποινές) για κοινοτική εμπλοκή με κατάλληλες και ουσιαστικές υπηρεσίες κατά την εκτέλεση μιας ποινής είτε εναλλακτικής και επιπρόσθετης της φυλάκισης είτε μιας μη φυλακτικής που επιβάλλεται εξαρχής στον δράστη.

Έτσι μιλάμε λοιπόν για εφαρμογή μοντέλων ποινής πέρα και έξω από την φυλακή όπου ο κοινωνικός λειτουργός σε στενή συνεργασία με τις κοινωνικές υπηρεσίες ιδρυμάτων κράτησης κλειστού τύπου αλλά και φορείς ασκούν μετασωφρονιστική μέριμνα, θα αναλαμβάνει το καθήκον της κοινοτικής επιτήρησης επί των δραστών που συμμετέχουν σε ένα εκτελούμενο πρόγραμμα εναλλακτικό και υποκατάστατο της ποινής τους. Με την κοινοτική επιτήρηση ο δράστης τίθεται κάτω από τον έλεγχο

αλλά και τη συνδρομή όλων των κοινοτικών υπηρεσιών, που θα του εξασφαλίσουν να καταφέρει να εκτελέσει το εκτιώμενο από την κοινότητα πρόγραμμα μέσα στην οποία θα ζει και θα εργάζεται, προκειμένου να μην απομακρυνθεί από το φυσικό του χώρο ή να μπορέσει να επανενταχθεί σύντομα και ομαλά σ' αυτόν.

Το παραπάνω όμως για να επιτευχθεί, είναι επιτακτική ανάγκη οι ήδη υπηρετούντες κοινωνικοί λειτουργοί το σημερινό αναπολιτισμικό και δαπανηρά οικονομικά φυλακτικό μας σύστημα και ο καθένας από τη δική του θέση να κάνουν το πρώτο βήμα να συμπληρωθούν όπου απουσιάζουν οι νόμοι που θα «αποφυλακοποιήσουν» τις ποινές, αλλά και να πιέζουν να εφαρμοστούν γιατί όπως σήμερα έχει αποδειχτεί δεν αρκεί η ψήφισή του. Πολλά από τα ήδη υπάρχοντα άρθρα του ποινικού και σωφρονιστικού μας κώδικα που προβλέπουν εναλλακτικές ή υποκατάστατες ποινές, παραμένουν «επί χάρτου» αφού δεν δημιουργούνται πρακτικά οι προϋποθέσεις για την εφαρμογή τους, δείχνοντάς μας, αυτή την αρνητική πολιτική βούληση αλλά και την αδιαφορία ή συναίνεση της κοινής γνώμης.

Ο κοινωνικός λειτουργός αρχικά κατανοεί ότι πρέπει να αναλάβει δράση, να δημιουργηθούν ομάδες πίεσης να γίνουν κινητοποιήσεις, σεμινάρια ευαισθητοποίησης στις τοπικές κοινωνίες, αρμόδιες αρχές αλλά και στις φυλακές. Πρέπει να προχωρήσει στη δημιουργία ομάδων στήριξης: ομάδες εθελοντών, κοινωνικών επιστημόνων, αποφυλακιζομένων, μαχητικών δικηγόρων – δικαστικών και άλλων συνειδητών πολιτών. Οι ομάδες αυτές μπορεί να είναι επιφορτισμένες:

- Ενημέρωση των κρατουμένων για το περιεχόμενο του ισχύοντος σωφρονιστικού κώδικα και του ποινικού κώδικα που προβλέπουν εναλλακτικές και μη φυλακτικές ποινές, οι προϋποθέσεις για την χορήγησή τους και αύξηση της

διεκδικητικότητάς τους για την εφαρμογή τους με κάθε νόμιμο μέσο.

- Να ελέγχουν το βαθμό που εφαρμόζεται ο νέος σωφρονιστικός κώδικας με τις τυχόν παραβιάσεις των δικαιωμάτων των κρατουμένων, να τυγχάνουν χρήστες των παραπάνω προνομίων και να είναι σε θέση εν ανάγκη να προωθούν αυτές τις υποθέσεις στα αρμόδια δικαστήρια και στην επιτροπή ή στο δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.
- Να προετοιμάσουν το έδαφος πρωτύτερα για μεγαλύτερη χρήση υποκατάστατων της στερητικής ποινής της ελευθερίας με ανάλογες πιέσεις, για να δημιουργούνται και στη συνέχεια να εφαρμόζονται στην πράξη όλες εκείνες οι διατάξεις που κατοχυρώνουν και αναδεικνύουν τέτοιες νέες, εποικοδομητικές, εναλλακτικές προτάσεις.
- Γενικά να δημιουργούν μια ομάδα πίεσης που να παρεμβαίνει θετικά στις διάφορες νομοθετικές διαδικασίες για τη θεσμοθέτηση νέων ποινών που θα εκτείνονται σε καθεστώς ημιελευθερίας ή ελευθερίας.

Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι ο πρώτος στόχος κατάκτησης κοινωνικών λειτουργών και άλλων κοινοτικών επιστημόνων με έντονο ενδιαφέρον για την προοπτική του απεγκλεισμού στη χώρα μας είναι ο «κοινοτικός σωφρονισμός». Τα ειδικότερα μέτρα από τα οποία αυτός θα απαρτίζεται, μπορεί να εντάσσονται είτε με νέες ποινές (κοινωφελής εργασία, αποζημίωση του θύματος) είτε τα μέτρα εκείνα που παρακάμπτουν την ποινική διαδικασία (χρηματική ποινή, θεραπευτική αγωγή, τοποθέτηση ανηλίκου σε οικογένεια κλπ).

Έτσι καταλήξαμε λοιπόν να αποδώσουμε στην κοινότητα π.χ. Ο.Γ.Α., τοπικές οργανώσεις, αλλά και στον πολυδιάστατο ρόλο του κοινωνικού λειτουργού σ' αυτήν, την ευθύνη της πρόληψης αλλά και της

καταστολής για πολλά αδικήματα. Άλλωστε η σωφρονιστική λειτουργία που είναι γνήσια κοινωνική διαδικασία πρέπει να συντελείται από την κοινωνία και μέσα στην κοινωνία.

Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού σε ένα τέτοιο κοινοτικό κέντρο σωφρονισμού ή επανένταξης δραστών δεν είναι απλά του επιτηρητή εκτέλεσης υποκατάστατων ή εναλλακτικών ποινών, είναι πολύπλευρος και κυρίως είναι τρεις άξονες που στοχεύουν: α) στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου, β) στην κάλυψη των κοινωνικών και στεγαστικών του αναγκών με την παράλληλη ανάπτυξη δημιουργικών καθημερινών δραστηριοτήτων και γ) στην επαγγελματική αποκατάσταση μερική ή πλήρη.

Ενδεικτικά θα αναφέρουμε και τρεις ομάδες στόχων που μπορεί να θέσει ο κοινωνικός λειτουργός, οι οποίοι βέβαια θα επιτευχθούν μέσα από την ατομική, ομαδική και κοινοτική κοινωνική εργασία, με τον κατάλληλο σχεδιασμό και αξιολόγηση κάθε φορά των στόχων αυτών που έχει επιτελέσει.

Η πρώτη ομάδα στόχων αναφέρεται στην ψυχοεκπαιδευτική διεργασία: εδώ ο παραβάτης ενημερώνεται για το αδίκημά του και την συμβολή του για την έκπτωση της κοινωνικής φύσης του ίδιου του δράστη, αλλά και τις συνέπειές του στη κοινωνία. Μαθαίνει πώς να αντιμετωπίζει την αντικοινωνική του αυτή συμπεριφορά και αναπτύσσει τεχνικές για να ελέγχει εκδηλώσεις εγωισμού και επιθετικότητας.

Η δεύτερη ομάδα στόχων έχει ως αντικείμενο την ενίσχυση και εκμάθηση δεξιοτήτων επανακοινωνικοποίησης. Ο άνθρωπος οφείλει να είναι κοινωνικοποιημένος. Οι αξίες της κοινωνίας που κατοχυρώνονται στο ποινικό δίκαιο αποτελεί το ελάχιστο συμβατικό πλαίσιο ευθύνης του κοινωνικού ανθρώπου. Η περίληψη επομένως κάθε αντικοινωνικής συμπεριφοράς, η ενίσχυση της κοινωνικής φύσης του ανθρώπου, επιλύοντας το καθημερινό του πρόβλημα με κοινωνικά αποδεκτούς

τρόπους και σεβασμό στις ανθρώπινες αξίες, είναι σημαντικό να το συνειδητοποιήσει κριτικά ο παραβάτης που παρακολουθεί ένα πρόγραμμα κοινοτικού σωφρονισμού.

Τέλος, η τρίτη ομάδα στόχων που αλληλεξαρτάται από την επιτυχία των δύο προηγούμενων, απαιτεί από τον κοινωνικό λειτουργό να προβεί στη διατήρηση ή στη δημιουργία ενός κοινωνικού οικογενειακού και επαγγελματικού υποστηρικτικού δικτύου που δηλαδή θα απευθύνεται:

1. Οικογένεια: ενίσχυση σταθερών θετικών σχέσεων και ορίων με τον παραβάτη. Υποστήριξη της οικογένειας ως προς την επιβάρυνσή της με κάθε μέσο και ενίσχυση των μεθόδων επίλυσης των προβλημάτων.
2. Γειτονιά: Εδώ παρεμβαίνει ο κοινωνικός λειτουργός για την ανάγκη μείωσης ή εξάλειψης προβλημάτων ρατσισμού, φοβίας και περιθωριοποίησης των δραστών και να την καταστήσει σπουδαίο επανακοινωνικοποιητικό παράγοντα μετάδοσης κοινωνικών αξιών και ευκαιριών στους παραβάτες που χρήζουν κοινωνική αποδοχή και προστασία.
3. Κοινότητα: Εδώ είναι ευνόητο ότι ο κοινωνικός λειτουργός στα πλαίσια της εργασία του με μια οργανωμένη ομάδα, επιλέγει το ρόλο που ταιριάζει σε κάθε περίπτωση, ανάλογα με τη στρατηγική την οποία έχει επιλέξει, την πολιτική και τις δεσμεύσεις της οργάνωσης την οποία εκπροσωπεί, τις πολιτικο – οικονομικές συνθήκες κάτω από τις οποίες εργάζεται προσπαθεί να εκμεταλλευτεί όλους τους διαθέσιμους πόρους και να συνεργαστεί με όλες εκείνες τις υπηρεσίες που σχετίζονται και μπορούν να συνδράμουν στο έργο του. Κυρίως όμως να καλύψουν τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές ανάγκες των δραστών που βρίσκονται υπό κοινοτική επιτήρηση.

Ας ελπίσουμε ότι η προσπάθεια και το ενδιαφέρον αυτό των κοινωνικών λειτουργών για την προοπτική του απεγκλεισμού και

την ανάμειξη της κοινότητας σε όλο το φάσμα της αντεγκληματικής πολιτικής, δεν θα αργήσει να συγκινήσει και άλλους Έλληνες επιστήμονες, αλλά και την πολιτική πρωτοβουλία για να πάρει σάρκα και οστά ο θεσμός των μη φυλακτικών ποινών.